

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE LINGUISTICĂ

S E R I A I.

M E M O R I I, 4

NICOLAE DRĂGANU

Profesor la Universitatea din Cluj
Membru al Academiei Române

ELEMENTE DE SINTAXĂ A LIMBII ROMÂNE

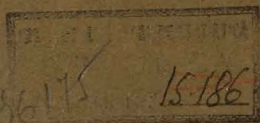
LUCRARE POSTUMĂ

204642
726

FONDUL DOCUMENTAR

INSTITUTUL DE LINGUISTICĂ ROMÂNĂ

ELEMENTE DE SINTAXĂ
A LIMBII ROMÂNE

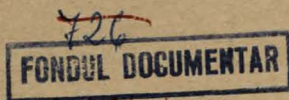
SOCIETATEA ROMÂNĂ DE LINGUISTICĂ
S E R I A I . M E M O R I I , 4 .

Nicolae Drăgănuș
prof. Univ. Cluj.

ELEMENTE DE SINTAXĂ A LIMBII ROMÂNE

LUCRARE POSTUMĂ

204642

BUCUREȘTI
INSTITUTUL DE LINGUISTICĂ ROMÂNĂ

7, Str. Edgar Quinet, 7

1 9 4 5

2046421

15.186

4242

736.1

CUVÂNT ÎNAINTE

Prezenta lucrare a regretatului Nicolae Drăganu alcătuiește, dimpreună cu memoriul asupra morfeamelor românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor (tipărit de Societatea Română de Linguistică în colecția ei de Studii, București, 1943), și Istoria sintaxei, opera lui postumă.

Spre deosebire de celelalte două lucrări enumerate mai sus, prezentul volum, în forma în care se înfățișează aci, realizează numai în parte planul inițial al autorului, care intenționa să dea o sintaxă a limbii române. În vederea alcătuirii acestui tratat, Drăganu redactase o serie de capitole, dar nu pe toate: astfel, sintaxa părților propoziției și sintaxa frazei sunt tratate numai în parte; iar din sintaxa părților vorbirii au fost redactate în vederea tiparului numai prepoziția, conjuncția și interjecția.

Față de această stare de lucruri am intitulat lucrarea Elemente de sintaxă a limbii române, acest titlu aparținându-ne în întregime (Drăganu nu redactase pagina de titlu a cărții; pe pagina 1 a manuscrisului său figurează, sus, cuvântul sintaxă).

Intrucât printre hârtiile lui Drăganu nu s'a găsit un plan al lucrării, iar paginile manuscrisului pe care îl publicăm sunt numerotate în continuare de autor, dela 1 încolo, am socotit că nu aveam dreptul să intervertim ordinea expunerii, deși o altă ordonanță a materiei s'ar fi impus, în unele cazuri.

Faptul că fragmentele pe care le publicăm erau redactate pe curat, în vederea tiparului, probează că Drăganu intenționa să insereze în manuscrisul său, pe măsură ce le-ar fi redactat, celelalte diviziuni ale sintaxei.

Pentru întregirea a două lacune, am recurs la notele dela Cursul universitar de sintaxă al lui N. Drăganu. D-na Pia

Gradea, fiica regretatului autor, a redactat, în baza acestor note de curs, paragraful despre complementul adverbial și a completat textul schișat de autor cu creionul pe pag. 87 a manuscrisului său.

Deși copiate pe curat, în vederea tiparului, paginile pe care le publicăm ar fi căpătat, de sigur, unele modificări, dacă regretatul Drăganu ar fi putut să îngrijească el însuși publicarea lor. Astfel, menționăm că la pag. 87 a lucrării (complementul directiv) se indică pagina, la autorii citați, pe când, în restul cărții, această indicație lipsește. Pentru a evita o inconsecvență, am suprimat aceste indicații¹⁾.

D-na Pia Grădea a redactat lista prescurtărilor așezată de noi la începutul lucrării, în baza notișelor rămase.

Aducem pe această cale mulțumirile noastre D-nei Prof. N. Drăganu, precum și D-nei Pia Grădea care, pe lângă munca de redacție amintită, a binevoit să revadă și o corectură a cărții.

În felul acesta, socotim că ne-am îndeplinit pioasa datorie de a pune la îndemâna cititorilor o lucrare care, suntem siguri, va aduce reale foloase în domeniul încă atât de puțin cercetat al sintaxei limbii române.

București, martie 1944.

SOCIETATEA ROMÂNĂ
DE LINGUISTICĂ

¹⁾ D-na Pia Grădea ne comunică următoarele: «Lucrarea de față nu a fost utilizată de N. Drăganu pentru cursul universitar de sintaxă. Intențiunea lui era de a face un Curs sau Tratat de sintaxă în mai multe volume, din care «istoria sintaxei generale» [manuscris pe care Societatea Română de Linguistică îl publică în colecția de față, sub titlul Istoria sintaxei] trebuia să fie primul volum, «Istoria sintaxei române» al doilea, iar următoarele volume trebuiau să cuprindă sintaxa limbii române propriu zisă. Un material bogat este adunat și în bună parte redactat și din celelalte volume ale acestui curs. De acest material se folosea Drăganu pentru ținerea cursurilor universitare de sintaxă, pe care le făcea, în mod obișnuit, repartizând materia pe doi ani. În afară de acest Tratat sau Curs, el se gândea să facă și un Manual elementar de sintaxă, care să stea la îndemâna tuturor, și care să fie mai mult o lucrare de popularizare. «Elementele de sintaxă» sunt fragmente terminate din acest Manual. Tormai fiindcă era conceput pe aceste baze, manuscrisul «Elementelor de sintaxă» nu citează exemplele cu indicarea paginilor și nu cuprinde nici trimiteri bibliografice».

PRESCURTĂRI

A și **Ac.** = acuzativ.

C = complement.

D și **Dat.** = dativ.

fem. = feminin.

Gen. = genitiv.

masc. = masculin.

N. și **Nom.** = nominativ.

P. = predicat.

pers. = persoană.

Pl. și **Plur.** = plural.

Prov. = proverb.

S = subiect.

Sg. = singular.

Subst. = substantiv.

PROPOZIȚIUNEA

1. Limba este un mijloc de înțelegere între oameni prin cuvinte; căci între oameni se pot întrebuința și alte mijloace de înțelegere, ca, de pildă, gesturile (= mișcările brațelor sau ale mâinilor), mimica (= mișcările feței, gurii, ochilor, etc.), ș. a.

Cea mai mică unitate de limbă cu înțeles deplin se numește *propoziție*.

Propozițiunea exprimă o idee (gândire, sentiment, voință) alcătuită din două elemente principale: unul dela care pleacă gândirea, numit *subiect*; altul spre care se îndreaptă aceasta, care spune ceva despre cel dintâiu, numit *predicat*: *Țăranul* (S) *ară* (P). *Domnul* (S) *a plecat* (P). *Bunicul* (S) *este bun* (P). Gândirea pleacă dela subiect și când acesta suferă lucrarea: *Creanga ucată se taie*.

Gândirea se prezintă în limbă:

a) nedespărțită în părțile sale sau *neanalizată*: *Ah! Vai! Hai! Sst! Da. Ba*;

b) numai în parte despartită în părțile sale sau *semianalizată*: *Pleosc* (neanalizat) *o palmă!* (analizat);

c) despartită în părțile sale sau *analizată*: *Negru Vodă trece* (Alecsandri, *P. pop.*), *Limba dulce mult aduce* (Prov.). *Un freamăt trecu prin rândurile hoșilor* (N. Gane). *Sărăcenii era un sat fără de popă* (I. Slavici).

Propozițiunea neanalizată este deci *monomembră* (cu un singur membru); cea analizată, *bimembră* (cu două membre); iar cea semianalizată, *hibridă*, adică și de una, și de alta.

Propozițiunea monomembră este în realitate predicat. Subiectul ei nu este exprimat și este alcătuit de circumstanțele (împrejurările) în care vorbim, ori este indicat printr'un gest, mimică, etc. (*Ah!*, dacă m'am lovit la deget și mă țin de el, ca și *Ah, degetul!*, înseamnă: *Mă doare degetul!*).

Propozițiunea bimembră este alcătuită dintr'o grupă de cuvinte (sintagmă) a subiectului și alta a predicatului.

Subiect :

Limba [*dulce*] || [*mult*] aduce.

În grupa subiectului elementul principal este subiectul (*limba*), în cea a predicatului este predicatul (*aduce*). Subiectul și predicatul se numesc *părți principale*.

Celelalte (*dulce, mult*) numai determină ori completează înțelesul părților principale, deci pot să și lipsească, și se numesc *părți secundare*.

Propozițiunea b membră formată numai din părți principale se cheamă *propozițiune simplă*; aceea care are și părți secundare se numește *desvoltată*.

Simplă: *Nenea a adormit* (Brătescu-Voinești). *Satul nu se zărea* (M. Sadoveanu). *Vremea se răzbună* (C. Kirilescu).

Desvoltată: *În revărsat de zori, pe baltă lumina face minuni* (E. Gârleanu). *Un bătrân muncitor tăia odată lemne în pădure* (după Esopia).

*Glasul clopotelor sfinte
Plânge fără de cuvinte,
Speriat,
Învîforat,
Peste sat împrăștiat*

(G. Dumitrescu).

Unirea într'un întreg cu înțeles a două sau mai multe propozițiuni se numește *frază* (propozițiune compusă): *Atunci... părășiți de toți... intrară în casă..., iar Aliuță închise ușa cu zăvorul* (Gane). *De micuț îl dase Doamna la carte și când abia începuse tuleiele barbei să-i umbrească pielea copilărească, el vorbea pe de rost toate limbile de pe lume, ba încă înțelegea și graiurile tănuite ale păsărilor și ale fiarelor* (Odobescu).

*Zările de farmec pline
Strălucesc în lumină,
Sboară mierlele 'n tufiș
Și din codri, noaptea vine
Pe furiș*

(G. Coșbuc).

Părțile secundare ale propozițiunii desvoltate pot fi :

1. *attribute*, dacă determină un substantiv sau un nume considerat ca substantiv: *Prin înălțimile văzduhului, sboară cântând*

ale lor doine, lungi șire de cocori (Odobescu). *Și erau acolo niște viteji* (Alexandria).

2. c o m p l e m e n t e, dacă determină sau întregesc înțelesul unui verb, adjectiv ori adverb : *Feciorul de împărat destrună arcul* (Odobescu). *Săltă capul ; deschise ochii stinși și-i îndreptă ca niște sticle reci, asupra Leanii ; bolborosi câteva cuvinte nedeslușite ; mișcă în vânt cu gingiile albe...* (Delavrancea). *După Paști, Cozonac începu să curețe nuele, iar popa să împletească la lese* (Slavici). *Nevasta celui bogat era pestriță la mațe și foarte zgârcită* (Creangă). *Era mic, dar nu așa de tot mic* (Delavrancea). *Și copiii o despica ră [barba] cam repede, că bătrânul strânse din ochi* (Delavrancea).

MIJLOACELE CU CARE EXPRIMĂM ÎNȚELESUL ÎN PROPOZIȚIUNE

Nu este de-ajuns să înșirăm oricum sunete, cuvinte, grupe de cuvinte și propozițiuni pentru ca acestea să aibă înțeles sintactic. Mijloacele cu care dăm înțeles sintactic propozițiunii și părților ei sunt :

1. *Intonația*, adică modularea sau variarea tonului în înălțime.

2. *Accentul*, adică modularea sau variarea tonului în tărie (intensitate) și lungime.

3. *Pauzele*.

4. *Tempo*, adică variarea iuțimii și încetinelii în exprimare.

5. Așezarea una lângă alta a propozițiunilor și a părților lor (*parataxa*).

6. Ordinea în care se urmează cuvintele, ca semne ale unor părți de propozițiune (*semanteme*), și propozițiunile (*topica*).

7. *Particulele de legătură* sau *cuvintele accesorii* (prepoziții, conjuncții, verbe auxiliare).

8. *Flexionarea cuvintelor* : a) arătându-se felul legăturii prin terminațiuni sau forme (*morfeme*) potrivite : *Dați calului ovăș*; b) făcându-se un *acord (congruență)* între ele : *bărbat bun, femeie bună*.

1. Intonația

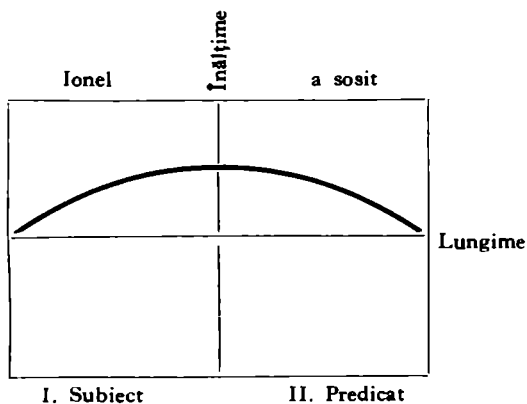
Fie propozițiunea monomembră, fie bimembră, ea este alcătuită dintr'un șir de sunete care nu se pot exprima toate deodată, ci numai pe rând (succesiv), în lungime, ca și imaginile la desfășurarea unui film.

Acest șir de sunete se poate modula în înălțime și în intensitate (tărie).

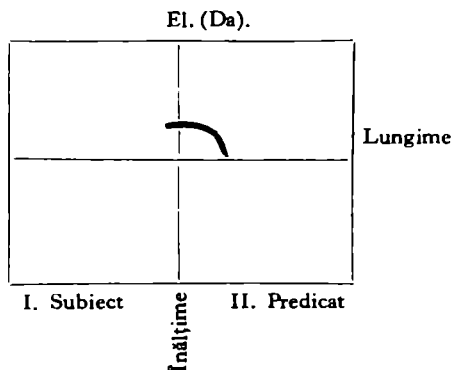
Modularea în înălțime se numește *intonație*.

Prin modulația în înălțime sau variarea intonației dăm deosebite înțelesuri aceleiași propozițiuni.

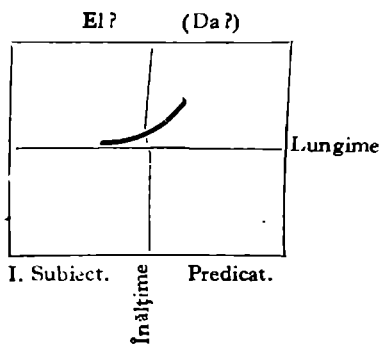
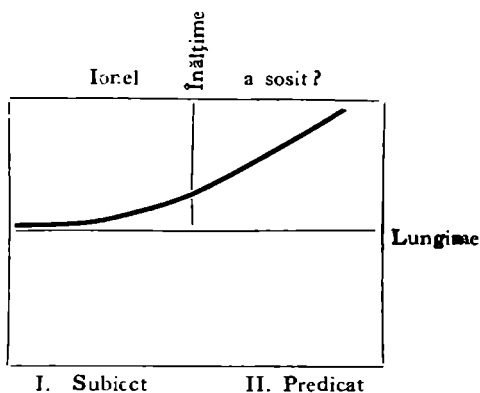
Propozițiunea bimembră *Ionel a sosit* poate fi afirmațiune dacă modulația se coboară spre sfârșit, după ce s'a urcat până la un punct la început :

Tot afirmativ este și *El* ori *Da* coborât spre sfârșit :

Dar dacă modulația se urcă, avem a face cu întrebări :

În general urcarea înseamnă că n'am terminat încă ceea ce avem de spus, înseamnă așteptare, curiozitate, iar coborîrea încheiere.

De ex. propozițiunea *Ionel, bunul meu prieten, a sosit* se poate înfățișa din punctul de vedere al intonației astfel :

Urcăm tonul în partea finală a lui *Ionel*, fiindcă voim să continuăm, și-l facem pe ascultător să aștepte. Tot așa și tonul grupei de cuvinte *bunul meu prieten*. Dar coborîm sfârșitul propozițiunii din *a sosit*.

Propozițiunea redusă la o singură parte de propozițiune, exprimată printr'un cuvânt ori mai multe, numită *brahilogică*, deci scurtată

(greșit : *eliptică*) păstrează intonația părții de propozițiune care o reprezintă.

În conversația :

— Când ai cumpărat pălăria asta?

— Asta? Ieri.

Asta? are tocmai intonația lui *asta* din propozițiunea completă :
Când am cumpărat pălăria asta, [întrebi]?

În :

— Da, a văzut-o și Lenuța.

— Care Lenuță?

— Lenuța, sora mea...

(Brătescu-Voinești),

Lenuța, sora mea... are chiar intonația din propozițiunea completă : Lenuța, sora mea a văzut-o (/ — \ — \ — \).

În :

Ar trebui să-mi dai să cumpăr lemne, că înlemnim până mâine.

— Cum?... lemne acum?... pe frigul ăsta? (Delavrancea) cuvintele « lemne acum?... pe frigul ăsta? » au intonația din « Să cumperi lemne acum?... pe frigul ăsta? » (/ — / / — /)

Intonația propozițiunilor brahilogice (scurtate) ne ajută deci să stabilim ce părți de propozițiune sunt ele în propozițiunea completă din care ar putea face parte.

Să se observe intonația cuvintelor subliniate din următorul dialog :

Cuconul A..., ducându-se la Bacău cu nevasta d-sale, care dormea în trăsura, se văzu deodată oprit în mijlocul drumului. Bujor cu șase tovarăși îi ațineau calea...

— « Ce vreți? », întrebă boierul.

— Ca să știi ce vrem, cucoane, află că eu sunt Bujor.

— Bujor?

— Bujor!

— Am înțeles, adăugă boierul. — Iată punga, însă vă rog să nu-mi treziți nevasta.

— N'ai grijă, noi nu speriem femeile... Câți galbeni ai cu d-ta?

— 150.

— Numai?

— Numai!

— Cu zimți?

— Împărătești.

— Prea bine... Mulțumesc...

(Al. Russo)

2. Accentul

A. În vorbire găsim variindu-se sunete sau, mai bine, silabe exprimate mai tare și mai slab, cu alte cuvinte, *accentuate și neaccentuate*, care dau propozițiilor înfățișări deosebite.

Dar în propozițiune nu avem în vedere sunetele și silabele ca atare, ci cuvintele ca semne ale unor părți din gândirea pe care o exprimăm, cuvintele cu înțeles propriu (*autosemantice*, numite de învățați *semanteme*).

Prin urmare variarea accentului sau ritmul în propozițiune are în vedere accentuarea părților propozițiunii sau grupelor de cuvinte (*accentul sintactic*).

În general adică se poate stabili că nu toate cuvintele pot fi accentuate în propozițiune, ci numai acelea care au înțeles propriu.

Particulele de legătură sau cuvintele accesorii (prepozițiile, conjuncțiile, verbele auxiliare) și formele de flexiune (numite de învățați *morfeme*), care exprimă numai legătura dintre cuvintele cu înțeles propriu, nu pot fi însă accentuate (decât doar în cântec, în poezia populară :

*Lungu-i drumul Clujului,
Dar mai lung e-al dórului...).*

Accentul servește pentru a releva sau a scoate în evidență o parte de propozițiune. Zicem *Regele Cărol* când vrem să-l deosebim de *Regele Ferdinand*, dar *Régele Carol* când vrem să-l deosebim de *Prințul Carol*. Să se compare și : *În țara orbilor cel cu un ochiu este împărat* cu *În țara orbilor cël cu un ochiu este împărat*; ori : *Tú mă îndemni să disprețuesc moartea?* cu *Tu mă îndemni să disprețuesc moartea?*; ori cu : *Tu mă îndemni să disprețuesc moártea?*

Partea de propozițiune sau cuvântul care are accentul cel mai puternic în propozițiune (frază) zicem că are *a c c c e n t u l p r o p o z i ț i u n i i* (f r a z e i) : *Într'o toamnă aurie am auxit multe povești la Hanul Ancuței* (Sadoveanu). *Ei! Cé bine-mi pare că te vād! N'ai idéé ce bine-mi pare!* (Brătescu-Voinești).

De obicei, cuvântul care are accentul propozițiunii are și tonul cel mai înalt.

B. Dar nu numai tăria cu care se rostesc cuvintele, ci și *l u n g i m e a* (c a n t i t a t e a) sunetelor din ele contribuie la exprimarea înțelesului sintactic. Prin acest mijloc putem arăta în parte și ce simțim în momentul când vorbim. În : *Voi să vā lăfăiți și să huzuriți de căldură, iară eu să crăp de frig. Buuună treabă!* adjectivul *buuună*, deși este la gradul pozitiv, exprimă mai mult un fel de superlativ absolut (*foarte bună, tare bună*), în care se cuprinde și indignarea vorbitorului. Exemple de acest fel se găsesc foarte multe în graiul

viu, mai puține în scris : *După ce hoața de vulpe a aruncat o mulțime de pește pe drum, biniii. .-șor! sare și ea din car... și începe a mânca, că taaare-i mai era foame* (Creangă). — *Măăă!... dă Dumnezeu noroace d'astea la brânzoi de-alde tine!...* (Brătescu-Voinești). *Buuun! Și de voie de nevoie, fac nuntă!* (L. Morariu). *Și poți să-ți iei ce ți-i mai drag din curte!* — *Biiine!* (L. Morariu).

3. Pauza

În exprimarea înțelesului sintactic are rol important și *pauza*. Ea servește ca organul de vorbit să se odihnească și să se pregătească pentru rostirea celor ce au să urmeze. Cu cât este mai mare importanța cuvântului sau grupeii de cuvinte ce urmează, cu atât mai mult ne pregătim pentru rostirea lor și prin urmare cu atât mai mare este pauza ce o facem.

Cea mai mare pauză o facem de obicei între propozițiuni, dar nu este totdeauna pauză mare la sfârșitul oricărei propozițiuni. Pauze mai mici facem între grupele de cuvinte care alcătuiesc părțile unei propozițiuni; și mai mici între însăși cuvintele.

Cele mai importante pauze sunt observate de toată lumea și arătate în scris prin semnele de punctuație : punct (.), punct și virgulă (;), virgulă (,). Dar multe, tot așa de importante, rămân fără să se însemne.

La un semn, || un țărnam de altul | legând vas de vas | se leagă ||
Și în sunet de fanfare || trece | oastea lui întreagă, ||
Ieniceri, | copii de suflet ai lui Allah || și Spahii ||
Vin de 'ntunecă pământul || la Rovine | în câmpii. ||

(Eminescu)

Importanța pauzei este atât de mare, încât, dacă nu o observăm, putem schimba cu totul înțelesul propozițiunii. Când zic și scriu : *Toți patru, urmași de cei Doisprezece și de-un pâlc de Iudei uluiți de mirare, se întorc acasă*, « uluiți » sunt « Iudeii ». Dar când zic și scriu : *Toți patru, urmași de cei Doisprezece și de-un pâlc de Iudei, uluiți de mirare se întorc acasă*, « uluiți » sunt cei « toți patru ». De aceea, ca să poată fi înțelese în două feluri, oracolele (profețiile) celor vechi erau scrise fără punctuație. Astfel ele erau totdeauna adevărate. Să ne gândim numai la : *Ibis redibis nunquam in bello peribis* (= « Vei merge te vei întoarce nu vei muri niciodată în războiu », care se poate ceti și înțelege : *Ibis, redibis; nunquam in bello peribis* (= « Vei merge, te vei întoarce; nu vei muri niciodată în războiu ») și *Ibis, redibis nunquam; in bello peribis* (= « Vei merge, nu te vei întoarce niciodată; vei muri în războiu »).

Oricare ar fi semnul de punctuație prin care se notează, pauza poate exprima legătura dintre două părți de propozițiune ori dintre două propozițiuni :

Toate s'au schimbat, numai părintele Trandafir a rămas precum a fost : verde... și harnic (I. Slavici). *Erau trei, sărmanii : doi copii și o mamă* (Depăreașanu). *Lăsasem în ajun undița acolo într'un tufiș...* *O caut : nimic* (Brătescu-Voinești). — « *Femeia, tot femeie* », *zise Lăpușneanu zâmbind*, « *în loc să se bucure, ea se sperie* » (C. Negruzzi). *Nu te uita... închide ochii... ochii fură... închide ochii!* (Delavrancea). — « *Ce face?* » *întrebă Spancioc pe Stroici, care crăpase ușa și se uita.*

Întrebă de fiul său — zice că vrea să-l vadă — cere de băut — doamna tremură — îi dă paharul — nu vrea să-l ia!... (C. Negruzzi).

4. Tempo

În *tempo*, adică în felul cum variem iuteala și încetineala în exprimare, se oglindește mișcarea sufletească care ne cuprinde în momentul când vorbim (vioiciune, veselie, curiozitate ; oboseală, întristare etc.). Când suntem curioși, întrebarea noastră este grăbită și adesea o repetăm. Grăbită este și povestirea când interesul pentru sfârșit este mare, ori suntem într'o stare sufletească iritată : supărați, ori prea veseli. Exemple : *Da bine, soro, am auzit, am a-u-zit!* (Caragiale). *Ce bine ar vedea el d'acolo pomul de Crăciun!! Stă... și-și face în gând socoteli de om mare. Nu se poate să fie câinii deslegați acum când vine lume...* *Asta nu se poate! ce, să muște pe lume? Face câțiva pași în curte, trăgând cu urechea și neputându-și deslipi ochii dela lumina ferestrelor...* *Ocolește în vârful picioarelor casa... mai sunt câțiva pași...* *A ajuns! na! perdelele lăsate... ba nu, una e ridicată! Pășește binisor... binisor... Aaaa!! ce frumos! ce frumos!* (Brătescu-Voinești)¹).

5. Așezarea una lângă alta a propozițiunilor și a părților lor (parataxa)

Este de ajuns numai să așezăm lângă olaltă două propozițiuni ori două părți de propozițiune pentru ca să se ivească între ele o legătură sintactică.

Pentru copil *Tic-tac, ...buf!* înseamnă « Face — tic-tac » (= « ceea ce face tic-tac », « ceasul ») « a căzut ». *Mama, ... hopa!* înseamnă « Mama s'a sculat de pe scaun », iar « *Hopa, ... mama!* » înseamnă « Mama să se urce, să șadă pe scaun ». Deci în câte trele

¹) Am subliniat ce se spune mai iute.

cazurile se stabilește legătura obișnuită între subiect și predicat, ca și în *Vorba multă, sărăcia omului* (Prov. = « Vorba multă este sărăcia omului ») sau *Poezie, sărăcie!* (Eminescu).

Altă dată așezarea lângă olaltă nu înseamnă decât că înșirăm propozițiuni ori părți de propozițiuni de același fel în ordinea în care ne vin în minte : *Frunza crește, frunza cade, căprioara n'o mai roade* (Odobescu). *Puii ei erau : bălauri, șerpi, nevăstuici, ciuhurezi, șopârle...* (Ispirescu).

Uneori înseamnă urmarea : *Ai vândut pe Despot, m'ai vândut pe mine ; vei vinde și pe Tomșa* (C. Negruzzi) = « prin urmare, așa dar, deci vei vinde și pe Tomșa » altă dată antiteza : *Eu sunt boier mare ; ei sunt niște proști* (C. Negruzzi) = « Eu sunt boier mare, iar ei sunt niște proști ». *Apa trece, pietrele rămân* (Prov.) = « Apa trece, dar pietrele rămân », etc.

Dar, la felul acesta de a lega propozițiunile și părțile lor, se poate întâmpla ușor ca legătura să poată fi înțeleasă în mai multe chipuri : *Dai, n'ai* = « Dai, deci n'ai », ori : « Dacă dai, n'ai », etc.

Acest fel de a lega propozițiunile și părțile lor, prin pauză și așezarea lângă olaltă, este așa dar mai puțin clar decât legătura prin conjuncțiuni.

6. Ordinea în care se urmează cuvintele ca părți ale unei propozițiuni și propozițiunile ca părți ale unei fraze

Din punctul de vedere al înțelesului sintactic este de mare importanță ordinea în care sunt așezate părțile unei propozițiuni și propozițiunile care alcătuiesc o frază. În orice limbă cu timpul s'a ajuns ca fiecare parte de propozițiune să-și aibă locul său, oarecum fixat, numit *loc gramatical* (de unii și *logic*) ; de pildă : în limba noastră (și în altele) subiectul se așează înaintea predicatului, atributul după substantivul pe care-l determină (în alte limbi însă, de ex. în limba germană, înaintea substantivului), ș. a. m. d. : *Pletele lui albe și crețe, parcă sunt niște ciorchini de flori albe* (Delavrancea). Când însă, din oarecare motive, vrem să scoatem mai în lumină o anumite parte din cugetarea, adică din propozițiunea ce rostim, atunci așezăm acea parte altfel decât îi este locul gramatical în vorbirea obișnuită : *Parcă sunt niște ciorchini de albe flori albele și crețele lui plete*. Tot așa : *A noastră e isbânda!* (Alecsandri), etc.

În general, este lucru firesc să ne grăbim a spune mai întâi ceea ce ni se pare mai important în momentul în care vorbim. De aceea, în fruntea propozițiunii punem de obicei cuvântul (sau expresia) care înseamnă partea socotită ca fiind cea mai importantă din gândirea noastră, partea care ne interesează sau ne mișcă mai mult, iar celelalte cuvinte urmează după acesta, adeseori fără să-și

poată lua locul lor gramatical : *Frumos Crăciun o să fie!* (Brătescu-Voinești). *Mult s'a ostenit părintele Trandafir în tinerețea lui* (I. Slavici). *De frică și de griji, bolia pe picioare* (Delavrancea). *Minuni în vremea noastră nu văd a se mai face!* (Alexandrescu).

*Sus, peste plaiu
Tăcutul craiu
Al nopții reci,
Umbrind poteci
Se 'nalță 'n zări*

(Șt. O. Iosif).

7. Particulele de legătură sau cuvintele accesorii (prepoziții, conjuncții, verbe auxiliare, articol)

O însușire comună a particulelor de legătură este că ele n'au nici accent, nici înțeles independent în propozițiune. Astfel ele sunt numai cuvinte accesorii și înțelesul lor se stărnicește prin cuvintele sau propozițiunile pe care le leagă de celelalte; de aceea uneori putem exprima cugetarea noastră chiar fără a ne mai servi de aceste particule : legătura între cuvinte sau între propozițiuni se înțelege și fără ele. Compară : *Am văzut pe om* = « Am văzut omul » (cazul acuzativ) și *L-am bătut pe umăr* = « L-am bătut peste umăr » (arătând locul); *Tace și face* = « Tace, face » și *Poruncește-i și face* = « Poruncește-i, că face », adică « urmarea este că face »; *Tu știi că eu dorm iepurește* = « Tu știi, eu dorm iepurește »; *Vorba multă este sărăcia omului* = « Vorba multă, sărăcia omului ».

Prepozițiile se întrebuințează numai înaintea substantivelor sau altor cuvinte considerate ca substantive, puse într' anumit caz, pentru a forma atribute și complemente : *Târgul de vite cornace și de cai era în dricul lui* (Sadoveanu). *Cerbii dela munte, plecau a lor frunte... lupii din pădure, picau sub secure* (Odobescu). *Am cunoscut pe crudul Corița, care bătea pe verii mei, de-i svânta* (Ghica). *Să-i legi pe țărani cot la cot și să le prăjești piepturile pe lângă foc, și vei vedea cum o să scoată la bani* [= « bani », « bani mulți », « mulțime de bani »] (Filimon).

*Cât mac e vara prin livezi
Atâția ani la miri* [= « mirilor »] urez
(Coșbuc).

Nori albi din zare se ridică

(Șt. O. Iosif)

Conjuncțiile leagă propozițiunile și părțile de propozițiuni, coordonându-le ori subordonându-le.

Când vorbim, de obicei n'avem în minte dela început tot ce spunem. Unele lucruri ne vin în minte în cursul vorbirii. Pe acestea le legăm de cele spuse cu ajutorul conjuncțiilor. Gândirile și părțile de gândire legate în acest chip sunt de cele mai multe ori de același fel.

Când legăm cu ajutorul conjuncțiilor propozițiuni sau părți de propozițiune de același fel, zicem că le *coordonăm*: *Era un boier Nicolae Milescu Spătar, dela Vaslui de moșia lui, prea învățat și cărturar, și știa multe limbi: elinește, slovenește, grecește și turcește; și era mândru și bogat, și umbla cu povodnici înaintea domnești, cu buzdugane și cu paloș, cu soltare, tot sârmă la cai; și lui Ștefăniță-Vodă îi era prea drag, și-l ținea prea bine, și tot la masă-l pune, și se juca în cărți cu dânsul, și la sfaturi* (Neculce). *Bătrânul a ieșit din pătură și-i e cald și-l ia cu fiori* (Delavrancea). *Și iar începe răsul și jocul și cântecele* (Delavrancea).

*Mări, se vorbiră
Și se sfătuiră
Pe la apus de soare
Ca să mi-l omoare
Pe cel Moldovean
Că-i mai ortoman,
Ș'are oi moi multe
Mândre și cornute
Și cai învâțați
Și câni mai bărbați!...*

(Alecsandri, *P. pop.*).

Când subordonăm, conjuncțiunea fără înțeles independent despoaie de înțelesul său independent și propozițiunea pe care o subordonează, făcând-o să aibă un înțeles dependent de cel al propozițiunii de care o leagă, schimbând-o deci din propozițiune principală în secundară. De ex. în: *Nu te uita... închide ochii... ochii fură* (Delavrancea) avem numai propozițiuni principale, așezate unele lângă altele. Aceeași gândire poate fi exprimată și astfel: *Nu te uita, ci închide ochii, căci ochii fură*. În forma din urmă, propozițiunea *ochii fură*, fiind legată prin conjuncția *căci* de propozițiunea *închide ochii*, și-a pierdut înțelesul independent și s'a schimbat în propozițiune fără înțeles independent, care arată numai cauza pentru care se cere să se închidă ochii.

La fel s'a născut propozițiunea secundară care exprimă timpul: *Cum cade [zăpada], se topește* (Delavrancea) din *Cade [zăpada], se topește*; cea care exprimă condițiunea în: *De aveam felia de pâine, sănătate bună, aveam ce mânca* (Delavrancea) din *Aveam felia de pâine, sănătate bună, aveam ce mânca*.

Verbele auxiliare ne ajută să întrebuițăm mai ușor numele pentru a exprima ceea ce de obicei putem exprima numai prin verb (timp, mod, persoană, etc.). În propozițiunea *Trupul lui, o flacără* (Delavrancea) nu poate fi exprimat timpul și modul din pricina că predicatul este un substantiv. Dacă voim să le exprimăm, suntem nevoiți să întrebuițăm verbul auxiliar ca legătură (c o p u l ă) între predicat și subiect : *Trupul lui era (este, a fost) o flacără*.

8. Flexionarea cuvintelor

Cu ajutorul formelor de flexiune exprimăm două feluri de legături sintactice.

A. Prin exprimarea cazului, numărului, persoanei, timpului, modului, etc., arătăm că este vorba de subiect, predicat, complement ori atribut, deci care este funcțiunea sintactică a cuvintelor. Exemplul *Baba și fucă-sa pismuiau pe fata moșului, iară lui* [= « moșului »] *îi creștea inima de bucurie* (Ispirescu) are exprimate funcțiunile sintactice în felul următor : *Baba și fucă-sa* (= S în N Sg.); *pismuiau* (P în Imperfect, Indicativ, pers. 3 Pl.); *pe fata* (C în A Sg.); *lui, îi* (C în D Sg.); *creștea* (P în Imperfect, Indicativ, pers. 3 Sg.); *inima* (S în N Sg.); *de bucurie* (C de auză, Prep. cu Subst.).

B. Facem acordul numelor în gen, număr și caz, iar al verbelor în număr și persoană : **Bucățele** de hârtie *ridicate* de prin ogrăzi, *se s bat* ca niște *fluturi înspăimântați* (E. Gârleanu). Între *alte avuturi* ale *Sfântului Petre*, mai însemnată era o *herghelie* de *cai frumoși*, tot unul și unul : *negri* în păr, ca pana corbului și *iuți* ca focul, de mâncau nori (Nestor Ureche). La curtea caselor lui conu Mișu e *zarvă mare*. Pe *porțile deschise* nu *conțin* **săniile încărcate** cu musafiri (Brătescu-Voincești).

VORBIRE NEREGULATĂ (ANORMALĂ)

Ca exprimarea cugetului să fie deplină, se cere ca atât cuvintele, cât și intonația și accentul să corespundă întocmai gândirii pe care voim să o exprimăm.

Altfel, vorbirea se abate dela regulele limbii, nu este întru toate corespunzătoare și completă, ci în unele părți ale frazei este greșită sau neregulată.

Abaterile dela regulele limbii se întâmplă din mai multe pricini :

1. Defecte ale organului vorbirii ori defecte sufletești (de ex. gângăvirea, nerăbdarea, pripeala ș. a.) : *Și disperarea mea se învenina și mai rău, de câte ori mă întâlneam cu Gușoiu, care mă întreba cu un zâmbet în doi peri : « Te... te fa... fatem tu vi... violontelul? »* (Brătescu-Voinești).

2. Încercăm să imităm pe străinii care nu vorbesc bine românește :
-- *Bre, pui de ghiauri, voi dragi la mine!* (N. Gane).

3. În momentul când vorbim nu ne vine în minte cuvântul care trebuie : *Atunci m'a luat ăsta, cum îi zice... ei! bată-l să-l bată, d'a ținut axisele Craiovei...* (Brătescu-Voinești).

4. În cursul exprimării ei, cugetarea, din deosebite cauze, se abate dela direcția începută, iar vorbitorul se încurcă, nu mai știe deslușit ce vrea și cum vrea să spună : *Iară Șvedul într'acea vreme au prins niște Tătari oamenii lui* (Neculce) = « Iară într'acea vreme oamenii Șvedului au prins niște Tătari ». *Străinii caută numai pre Domn să-l miluească și să-l cinstească, iară pre boierii ce sunt pribegi cu Domnul, într'o nimică sunt* (Neculce), unde scriitorul a scris mai întâi acuzativul *pre boierii...*, având în gând verbele precedente : *pe ei nu-i miluesc și nu-i cinstesc*, dar, în loc de aceasta, schimbând gândul, scrie mai departe : *într'o nimică sunt*, care nu se mai potrivește cu acuzativul *pre boierii...*, pe care-l scrisese, ci cu nominativul *boierii*, la care se gândește când își termină propozițiunea. *Toată albina își apără căștioara și hrana lor* [scriitorul se gândește acum la toate albinele] *cu acele și veninul său* [revine la *toată albina*] (Ureche).

Dat-au Ștefan Vodă voie oștii sale să prade în trei zile cât vor putea în Țara Românească și prădând oștenii adus-au multă dobândă (Ureche), unde scriitorul începe cu un singular colectiv (*oștii*), cu care potrivește verbul (*să prade*), care, de altfel, are aceeași formă și la plural, continuă apoi cu un plural (*vor putea*), fiindcă se gândește acum la cei ce alcătuiesc *oastea*, la *oștenii*, cu care termină. *Dar, fiindcă te întorci, ... lasă-ți butea să vie pe urmă și aideți cu noi* (Ispirescu); aici povestitorul, zicând *aideți*, se gândește și la însoțitorii persoanei, cu care vorbește. *Ce folos că citesc orice carte bisericească, dacă nu știi a însemna măcar cătuși de cât, e greu* (Creangă), unde cel ce vorbește se gândește întâiu la sine, și de aceea spune *citesc*; apoi schimbă gândul, având în vedere pe toți câți sunt la fel cu el, și astfel ajunge să spună mai pe urmă *știi* (persoana II, una din formele cu care redăm în limba noastră ideea generală care se exprimă în franțuzește prin *on*, în nemțește prin *man*: *nu știi* = *on* ne sait pas; *man* weiss nicht).

5. Fiind posibil în limba noastră două feluri de exprimare pentru același gând, începem cu unul și continuăm cu celălalt: *Dacă Împărăția ta voește să mă întorc cu sufletul în mine, să-mi dai o sută de corăbii cu bucate și o sută cu carne* (Ispirescu). *Eu sunt, mai zise, cel ce V'am scăpat în războiu din mâna nelegiuîților ce se sculasera să te răpue* (Ispirescu). *Și d'acolo a nceput ei a da dă după copaci în Ruși și Rusu' s'a întors ș'a prins v'o zece doozeci dă spioni d'ai Ungurului* (Graiuul nostru).

Uneori luăm numai o parte dintr'o construcție și alta din cealaltă (contaminare sintactică): *Dar încă îi vom da pe fata mea după dânsul* (Ispirescu), în care gândul scriitorului a mers la două construcții pe care le-a îmbinat, deci = « Dară încă îi vom da pe fata mea » și « Dară încă vom da pe fata mea după dânsul ». *Împărații, de muriau la luptă de buzdugan, bine; iar de nu, li se uitau de zile* (Delavrancea), este o construcție îmbinată din « *li se uita* » și « *le uitau de zile* ».

6. Scriitorul anume nu voește să fie clar, ca să impresioneze tocmai prin această lipsă de claritate :

Ai bănuir că *platoșa-i pătată*
Pe care odihnișei, *cu rachiu*.

(T. Arghezi).

Cuvintele sunt așezate anume într'un șir nefiresc (= « Ai bănuir că *platoșa*, pe care odihnișei, e *pătată* cu *rachiu* »).

Tâmples bat mai fierbinți
Și *ceasornicul* ore.

(A. Maniu).

Se omite intenționat verbul *bate* după *ceasornicul*.

Păuni culorile năvălesc în priviri.

(Il. Voronca).

Scriitorul vrea să zică: «culori variate și strălucitoare, ca și acele ale păunilor, sunt privite cu nesațiu ».

BELȘUG ȘI SCURTIME ÎN VORBIRE

În vorbire, uneori rostim mai multe cuvinte decât trebuie ca să fim înțeleși (p o l i l o g i e); altă dată, mai ales în conversație, când unele lucruri le cunoaștem din cele spuse mai înainte, ori din situația în care ne găsim, ne mulțumim cu mai puține (b r a h i l o g i e).

1. Se spune mai mult decât trebuie, adică cu mai multe cuvinte decât sunt necesare pentru exprimarea gândului ce avem în minte : *Scris-au Vezirul, de al doile rând, la Craiul Șvedului să-i trimită alt om mai de treabă; zicând că dela acesta n'au putut nemică să cunoască din voroavele lui* (Neculce). Era de ajuns ori numai *dela acesta*, ori numai *din voroavele lui*. *Slujba cu care m'ai însărcinat o voiu împlini-o* (Ispirescu). — *Ei! măi Ștefane și Smărănducă, mai rămâneți cu sănătate; că eu m'am dusu-m'am* (Creangă).

— *Și de ce nu i-o arăți și lui?*

— *Că fiindcă dă cu pietre* = « [Nu i-o arăt], că dă cu pietre » sau « [Nu i-o arăt], fiindcă dă cu pietre ». (Brătescu-Voinești).

Propozițiunile de felul celor de mai sus se numesc p o l i l o g i e (abundente, încărcate).

Ele sunt uneori formele uzuale ale limbii, adică formele obișnuite și socotite bune. Așa este întrebuințarea pronumelui în exemplele : *Pe Ena a dus-o tatăl său la Iași* (Sadoveanu). *Smeului și fetei începu a li se părea că băiatul le sta în cale* (Ispirescu). *Nu-l vezi tu pe Ghiță, că e mereu pe gânduri?* (Slavici).

Sunt provinciale și neliterare : *m'am dusu-mă, i-am spusu-i*, etc.

Observare. Aceste forme sintactice, care cuprind sau ni se pare că cuprind cuvinte de prisos, trebuie deosebite de repetiția intenționată, întrebuințată pentru a face vorbirea sau scrisul mai vioiu și mai expresiv : *În vremea de demult, pe când oamenii de pe lumea asta știau și puteau mai mult decât ce pot și știu cei de acum, pe când pruncul de trei zile își număra numai într'o clipă toate stelele de pe cer și vedea cu ochisorii cum crește iarba câmpului și auzia cu urechile cum sfârâse fusele când toarce paianjimul... pe vremea de atunci trăia în plaiurile Buzăului o împărăteasă tare și mare, pe care o chema Doamna Neaga* (Odo-

bescu). *Vrea u să mergem, răspunse apăsător d-na Moroi, vrea u fiindcă vrea u...* (Delavrancea).

Repetiția verbului sau a interjecției exprimă uneori continuitatea acțiunii: *Se duce, se tot duce, zi de vară până 'n seară haida-hai și haida-hai, până ajunge la o covăcie* (L. Morariu). *Flăcăul nostru, ciuști! pe ușă în tindă, și dup-dup-dup pe scări în pod* (L. Morariu); alte-ori insistența ori graba: *Du-te răpede! du-te răpede!* (Sadoveanu). *Cum nu! Poftim!, Poftim!* (Brătescu-Voinești); adeseori rugămintea, alintare, iubire, mângâiere, etc.: *Traistă, trăistuță, ian mai cobori din cuiu!* (L. Morariu).

Uneori repetiția întărește negația, exprimând îndărătnicia, rezistența: *Dar nu, nu-și bătea joc, vorbea serios* (Brătescu-Voinești). *Câte n'a făcut omul... de geaba! Cucoana, nu și nu! că i-i urît Grecul!* (Sadoveanu).

Repetarea adjectivului și a adverbului exprimă superlativul absolut: *un brădan de flăcău isteț-isteț* (L. Morariu) = « foarte isteț » sau « tare isteț »; *Atunci vorniceasa repede-repede iese în cerdac* (L. Morariu); uneori adjectivul și adverbul, repetându-se, primesc un sufix diminutiv (alintător): *o spânzurdtoare nouă-nouă* (L. Morariu), *și câtinel-câtineluș se învârt* (L. Morariu).

Repetarea lui *mai* înseamnă « aproape », « era cât pe ce », « era gata »: *Și-i dă argatului un lemnișor mai-mai cât o surcică* (L. Morariu), *și mai-mai s'o apuce la refec...* (L. Morariu).

Slăbim afirmațiunea dacă o repetăm negând-o: *Când, pe la prânzul cel mare, numai iacătă-mă-s și eu de după dâmb, cu mâncarea sleită, veneam, nu veneam...* (Creangă) = « veneam încet, nu prea veneam ».

2. Se spune mai puțin decât ar trebui într-o propozițiune completă (adică dacă ar fi să rostim toate părțile propozițiunii): nu mai rostim (în răspunsuri) cuvintele care se înțeleg dela sine în întrebarea care ne-a fost pusă sau din situațiunea dată:

— *Dar unde te duceai, fine?*

— *La dumneata acasă, nașule* (Caragiale) [se subînțelege dela sine: « Mă duceam la dumneata acasă, nașule »].

— *Tată moșule, dar cocorii unde se duc când se duc?*

— *În țara cocorilor* [= « În țara cocorilor se duc »].

— *Da?* [= « Se duc în țara cocorilor? »] (Delavrancea).

— *Ce faci, popă?*

— *Lese* [= « Lese fac »] (Slavici).

— *Mă rog, nu s'ar putea să plătesc numai un trimestru?*

— *Cum să nu!*

(Brătescu-Voinești).

— *Dar ce-am auzit, țigane, că te-a închis?*

— *M'a, românico!*

(Pop).

— *Ei, oameni buni, cred că acum ați priceput.*

— *Priceput, cucoane!...*

(Creangă).

— *Bună ziua!*

— *'țamesc dumitale.*

— *De unde calea și cărarea?*

— *Hei! De unde nu-i, unde îi: dela traistă goală, la viață ușoară.*

(L. Morariu)

Ajutor...! ajutor (= « *Ajutor dați-mi!* » sau « *Ajutor cer!* »).

Foc! (= « *A izbucnit sau este foc!* » ori *Dă-mi foc!* », după împrejurarea în care se produce exclamația și felul cum se rostește ea ca melodie sintactică).

Înainte! (= « *Înainte mergeți!* » sau « *Înainte să mergem!* », etc.).

În toate cazurile de scurtîme în vorbă se exprimă numai ceea ce ni se pare absolut necesar ca să fim înțeleși, în cazul lui *Ajutor!*, *Foc!* *Înainte!* numai cuvântul cel mai important asupra căruia se concentrează întreg înțelesul propozițiunii.

Propozițiunile de felul acesta se numesc brahilogice (scurtate).

Observare. Unii le numesc greșit eliptice. Dar este vorba numai de o elipsă aparentă, care poate fi întregită ușor din cele ce se mai spun. Elipsa este însă lăsarea neisprăvită a unei propozițiuni sau întreruperea ei de către alt vorbitor, omisiunea sau curmarea de fapt și intenționată a unor cuvinte ale noastre sau ale altuia, care nu se pot întregi din cele spuse, ori, dacă încercăm întregirea lor, ea nu este niciodată sigură: *Acum mi se suprimase postul și m'a numit aici. Ale vieții!... Dar nu-mi e de mine! Bărbat, cu slujbă, cu alergătură, mai te distrezi, mai uiți..., dar nevastă-mea!..., iartă-mă, Doamne, și nu mă pedepsi!* (Brătescu-Voinești).

— « *Și voi tot ca acestea vreți*

« *A lumii slavă să aveți?*

— « *Strămoșii noștri... — Știu,*

« *Dar eu la vorba mea să viu:*

« *Ce faptă vrednică, voi ați făcut în lume?* »

— « *Nimica, însă noi...* »

— « *Că numai de friptură voi*

« *Sunteți și bune* ».

(Donici)

FELURILE PROPOZIȚIUNILOR DUPĂ ÎNȚELES

După felul gândului cuprins în ele, deci după înțelesul lor, și după intonația pe care o au, propozițiunile pot fi :

1. *E x p o z i t i v e*, când exprimă observări, întâmplări, gândiri, judecăți :

Ah ! (= « Mă doare ! »).

Buf ! (= « A căzut ! »).

Brr ! Ce frig e !

Plouă !

Nu se vede !

Unii oameni sunt mincinoși.

Nu-i tot aur ce lucește.

Era odată o vulpe vicleană.

A fost odată ca 'n povești,

A fost ca niciodată

Din rude mari împărătești

O prea frumoasă fată

(Eminescu).

Ele constată ceva, sau arată, descriu, povestesc, afirmă ori explică, și, după forma în care fac acest lucru, pot fi *p o z i t i v e*, dacă este vorba de ceva sigur, pozitiv pentru cel ce vorbește : *Cerul s'a înnoțat ! Venim negreșit !*; *d u b i t a t i v e* sau *p o t e n ț i a l e*, dacă e vorba de ceva nesigur, îndoelnic, posibil : *Eu aș zice să lăsăm cetatea aceasta* (C. Negruzzi).

Nemernic plug,

Fu aș putea

Să te distrug !

(G. Ranetti)

Un nechezat par'că îl chemă dincotrova (Gârleanu).

Cerul se va fi înseninat acum! Tatăl tău poate nici nu știe de pățania ta. Măine am putea veni.

Rostind acest fel de propozițiuni, vocea se urcă mai întâi, apoi se coboară $\diagup\text{---}\diagdown$. Locul până la care se urcă vocea depinde de ordinea cuvintelor din propozițiune și de obicei este cel al cuvântului socotit ca fiind cel mai important, pe care-l întonăm pentru a-l scoate în evidență.

2. *I n t e r o g a t i v e*, când gândirea se exprimă în formă de întrebare. Ele cuprind dorința de a primi un răspuns. După răspunsul așteptat, sunt de două feluri :

A. *Î n t r e b ă r i t o t a l e*, când întrebarea noastră *p r i v e ș t e* întreagă gândirea exprimată prin propozițiune, iar răspunsul se dă fie cu o propozițiune, fie cu *da* ori *nu* (*ba*) :

Dracilor, sunteți păgâni?

(Coșbuc).

I-ați biruit?... i-ați biruit?

(Nenițescu).

Ești bolnav? Da?

N'ai auzit clopotul? Nu?

Răspuns : *Sunt bolnav*; ori *Nu sunt bolnav* (*Da*; ori : *Nu*), etc.

Intonația se urcă până la sfârșitul propozițiunii, fără a se coborî ($\diagup$). Aceasta din pricină că întrebarea nu este completă. Completă ar fi : *Ești bolnav, ori nu ești bolnav?*, iar în acest caz întâiu s'ar urca, apoi s'ar coborî ($\diagup\text{---}\diagdown$).

Dacă acest cuvânt e cel dintâiu în propozițiune și cuprinde mai multe silabe, urcăm vocea până la silaba accentuată a lui; dacă e de o singură silabă, începem propozițiunea de-a-dreptul cu tonul cel mai înalt din ea ($\diagdown$).

B. *Î n t r e b ă r i p a r ț i a l e*, când întrebarea noastră privește numai o parte din gândire, iar răspunsul este o parte de propozițiune, de obicei un cuvânt :

— *De unde sunteți voi, mă?*

— *Dela Bordeeni, răspunse cel mare.*

(M. Sadoveanu).

Cine-a cunoscut,

Cine mi-a văzut

*Mândru ciobănel
Tras printr'un inel?*

(Alecsandri, *P. pop.*).

*Când pleci?
Unde te duci?
Pe cine cauți?*

În acest fel de întrebări intonația coboară dela începutul propozițiunii, unde avem tonul cel mai de sus, până la sfârșit (‘↘’) unde e tonul cel mai de jos. Semnul de punctuație al propozițiilor interogative este ?

3. *Imperative*, când gândirea este exprimată ca poruncă, cerere, rugămintă, rugăciune, îndemn, sfat :

*Aho, aho, copii argați,
Stați puțin și nu mânați*

(Alecsandri, *P. pop.*).

Haide, intrați...! (C. Negruzzi). Trageți hora, măi voinici! (Alecsandri). Să nu furi! (Decalog). Pleacă, Doamne, urechea ta și auzi-mă (Psalm). Abdul, deschide poarta! (Alecsandri). Dă-mi bani pe cal! (Coșbuc). Ia-l de pe capul meu! (Creangă). Vără-ți mânele în mâneci, bine, — și grămădește-le sub barbă! (Sadoveanu). — Ci taci, Măria ta! Întinde-te, colea, pe fânul înflorit și moale, și să-mi spui drept care e mai dulce la oase : scaunul cu scumpetea sau fânul cu frumusețea? (Delavrancea).

Intonația în acest fel de propozițiuni are mișcări mai brusce decât în propozițiunile expozitive. Când silaba întâia a propozițiunii nu este întonată, începe cu o notă relativ joasă; apoi se urcă mult până la silaba întonată a unui anumit cuvânt, pentru a se coborî apoi cu atât mai tare. În propozițiunile imperative înălțimea silabei celei mai întonate întrece înălțimea obișnuită în propozițiunile expozitive : *Cără-te! Uclde-l! Ia-ți catrafusele și șterge-o!* (↘, ↗↘↗).

4. *Optative*, când gândirea este exprimată ca o dorință :

Aș vrea să sbor, și rana din pulpă nu mă lasă! (Alecsandri).

*Aș vrea la suflet să vă strâng,
Să râd de fericit, să plâng!*

(Coșbuc)

Să trăești, Doamne, cu bine!

(I. U. Soricu).

*Ah, dar'ar Domnul să-mi îndrept
Această mână ruptă!...*

(Alecsandri)

Iarba rea din holde piară!

(Alecsandri)

*Credeam că a umflat-o vântul..., o, bată-vă norocul, cocoșei
moșului!, zise bătrânul (Delavrancea).*

Acum, s'ajung împărat, și aș ști eu să fac cum e bine (Delavrancea).

Melodia vorbirii în acest fel de propozițiuni se urcă până la cuvântul care exprimă dorința și care are tonul cel mai înalt, aproape așa de înalt, ca în propozițiunile imperative, apoi se coboară.

Modul întrebuițat este : optativul sau condiționalul, conjunctivul și imperativul.

Observare. Cele care au conjunctivul și imperativul sunt la origine propozițiuni brahilogice (scurtate): complete directe, cărora le lipsește propozițiunea principală în care se exprimă dorința (*Să trăești, Doamne, cu bine!* din *Doresc să trăești, Doamne, cu bine*, etc.).

5. **Exclamative**, când gândirea este prezentată ca o izbucnire a mirării, bucuriei, durerii, urei, etc. În fond, propozițiunile exclamative nu sunt decât o formă particulară a celor expozitive, interogative, optative și imperative :

A!... bun îi! (Alecsandri).

Uf! că nu mai pot. Am obosit (Alecsandri).

Un fulger! — repede mă 'nchin...

(St. O. Iosif).

A revenit albastrul Mai!

(St. O. Iosif).

Meștere Manole, zidul rău mă strânge!

(Alecsandri, *P. pop.*).

Ah!, cui i-ar fi trecut prin gând

(Alecsandri).

O, pașă, cât de darnic ești!

(Coșbuc).

Cine poate spune ce ne-așteaptă ziua de mâine ?!

Admirabil!

Foc!

Ninge!

Doamne!

Primăvara a sosit!

Intonația variază după gradul emoției și după felul propozițiuni care stă la baza celei exclamative (expozitivă, interogativă, optativă etc.). Tonul se urcă până la silaba intonată a cuvântului celui mai important. Apoi coboară brusc : *Admirabilă-i pălăria asta! Pălăria asta-i admirabilă!* ().

Semnul de punctuație este : !

Observare. Uneori se poate constata o oarecare nepotrivire între forma și conținutul propozițiunii.

Propozițiuni cu formă expozitivă au conținut imperativ : *Ai să duci îndărăt banii!* = « Du îndărăt banii ! ».

Propozițiunea imperativă are înțeles expozitiv (imperativul = imperfect, perfect sau prezent istoric) : *Și nici una, nici două îi pune traista în spate, apucă o jordine și dă-i și dă-i* (L. Morariu) = îi dă *, « îi da » sau « îi dete ».

Adeseori întrebarea are înțeles expozitiv : *Cine-ar putea spune?* = « Ni-meni nu poate spune ». *Credeți că-mi place acest lucru?* = « Nu-mi place acest lucru ». În cazul din urmă negăm prin întrebare, în cel dintâiu afirmăm.

Acest schimb de funcțiune se numește **t r a n s p o z i ț i u n e**.

Toate felurile de propozițiuni amintite mai sus pot fi :

1. **A f i r m a t i v e**, când ceea ce exprimă prin subiect face ceva, are ceva, se întâmplă ori este cumva : *Lin vioarele răsund, iară cobza ține hangul...* (Eminescu). *Românii se 'ntoarseră triumfători în tabăra lor, încărcați cu prăzi bogate* (Bălcescu). *Zori de ziuă se revarsă peste vesela natură* (Alecsandri). *Zările de farmec pline strălucesc în luminiș* (Coșbuc). *Mare-i Domnul Dumnezeu!* (Alecsandri, *P. pop.*).

2. **N e g a t i v e**, când ceea ce se exprimă prin subiect nu face, nu are ceva, nu se întâmplă ori nu este cumva : *Nu auzia, nu vedea...* (Odobescu). *Minuni în vremea noastră, nu văd a se mai face* (Alecsandrescu). *N'am chioară lăascaie* (Delavrancea). *N'avem tunuri?* (Gane). *Maică, nu mai plânge!* (Gane).

Șerpoaica cu ochii verzi

Să n'o vezi, să n'o visezi!

(Odobescu).

Împărate, luminate,

Nu-mi lua zilele toate!

(Odobescu).

Exprimăm o negație (o propozițiune negativă) punând adverbul negativ (de obicei : *nu*) înaintea verbului predicativ (*Cine n'a gustat amarul, nu știe ce e zaharul*).

Propozițiunea monomembră negativă este adverbul *nu*, mai rar *ba* : *L-ai văzut?* Răspuns : *Nu!* ori *Ba!*

În propozițiunea bimembră negăm de obicei cu adverbul *nu*. Putem nega și cu *nici* (*nice*) : *Nici te mai îndoi despre asta* (Creangă). *Nici că am să pot face din tine om ca toți oamenii* (I. Negruzzi).

Iar Manole sta

Nici că mai lucra.

(Alecsandri, *P. pop.*).

Mândruța... nice bea, nice mănâncă

Nici trădește, nici nu moare.

(Iarnîk-Bârseanu, *Doine*).

Întrebuințând în aceeași propozițiune mai multe cuvinte negative (*nu*, *nici*, *nimeni*, *nimic*, *niciodată*, *nicicând*, *nicidecum*, etc.), întărim negațiunea sau o facem mai expresivă : *Țăranul român nu e niciodată grăbit* (Regina Maria).

Nici casă, nici pădure, nici râu răcoritor

Nimic nu 'nceșește pe bietul călător

(Alecsandri).

Ah! da, niciodată n'am fost mai bine!

(Delavrancea).

Dacă punem negația înaintea altui cuvânt, sau a unei grupe de cuvinte, le negăm numai pe acestea, deci numai o parte din gândire : *Raiu aveți aici, nu altceva* (Brătescu-Voinești). *Să-mi faci bucate; ... să le gălesc nici reci, nici fierbinți, ci cum îs mai bune de mâncat* (Creangă). *El avea trei răni pe dânsul, și fierul unei săgeți țărănești îi rămăsese nu în față, ca să se poată mândri măcar, — ci în spate* (Iorga). *... O singură dată și-a deschis porțile fără luptă, ș'atuncea nu unui cuceritor străin, ci falnicului Domn al tuturor Românilor — Mihaiu Viteazul (Vlahuță). Asta [cărturarul] se gândea nu la sfat, ci că-i plăcea inelul împăratului* (Delavrancea). *Curată socoteală : crai împărat, nu om; acum ești om, nu împărat* (Delavrancea).

La conjunctiv adverbul negativ *nu* se pune între *să* și verb : *Să nu furi!* (Decalog). *Nu era colț de țară, care să nu fie amenințat* (Simionescu). *Și vezi, găina să nu fie prea mare...* (Delavrancea).

Între *nu* și verb se pot pune unele adverbe și formele neîntonate (atone, conjuncte) ale pronumelui personal și reflexiv : *Pâinea nu*

mai satură... picioarele nu mă mai țin (Delavrancea). *Așa nu se face treabă!* (Slavici). *Nu l-a durut un dinte măcar* (Delavrancea).

Dacă punem pe **nu** înaintea lui *să*, are înțelesul de « în loc » (în altă formă de exprimare conjunctivul poate fi înlocuit prin indicativ): *El, nu să-și caute de cale* [= « în loc să-și caute de cale » sau « nu-și caută de cale »], — *intră între ei să-i domolească* (Reteganul). *Madam Marghioala trăgea cu coada ochiului și, nu să tacă* [= « în loc să tacă » sau « nu tăcea », « nu tace »], — *începe...* (Nădejde).

În propozițiuni exclamative în care **nu** este precedat de *câte*, *unde*, negațiunea este lipsită de înțeles, adică nu neagă: *Câte nu știa el!* [= « Câte știa el! » sau « Multe știa el! »]. *Câte n'a făcut omul... de giaba!* [= « Câte a făcut omul! » = « Multe a făcut omul »] (Sadoveanu). *Și unde nu s'au adunat o mulțime de băieți și fete la școală...* (Creangă). Să se compare: «...și unde-am croit-o la fugă spre Humulești... » (Creangă).

Negațiunea **nu** împreună cu forma infinitivului scurt exprimă persoana a doua singular a imperativului prezent :

Stai, mândruța mea

Nu te speria!

(Alecsandri, *P. pop.*).

Găsim și unele abateri : *nu fă!* în loc de *nu face!*, după analogia imperativului afirmativ ; *nu ai, nu fii* după analogia conjunctivului *să nu ai, să nu fii* : *Nu spera și nu ai teamă* (Eminescu) = « Nu spera și nu avea teamă ».

PROPOZIȚIUNEA MONOMEMBRĂ

Propozițiuni monomembre sunt în rândul întâiu interjecțiile, apoi vocativele, imperativele și impersonalele, deși acestea din urmă au forma flexionată.

1. **Interjecțiile.** Interjecțiile pot exprima înțelesuri foarte variate, afirmație, negație, îndoială, deosebite stări sufletești, îndemnuri, chiar să și povestească și descrie, dacă sunt onomatopeice, adică dacă imită sunetele din natură (*hm!*, *ih!*; *a!*, *ah!*, *aș!*, *de!*, *of!*, *uf!*, *vai!*; *băr!*, *hăș!*, *hăis!*, *ho!*, *prrr!*, *ps!*, *pst!*, *ss!*, *sst!*; *buf!*, *hop!*, *sbrrr!*; *scârț!*, *tronc!*, *zverr!*, etc.).

Ele, nefiind decât predicate, n'au înțelesul complet. Înțelesul lor atârnă de situație. Din pricina aceasta, pentru a se evita confuzia, adeseori sunt întregite cu părți secundare de propozițiune ori explicate prin propozițiuni principale bimembre: *Băzâiam la strană și hârști!* [= « furam », « ștergeam »] *câte un colac* (Creangă). *Și hârșt!*, *îi tăie un cap!* (Ispirescu). *Pepelea*: « *Să ciocnim, jupâne! Noroc și într'un ceas bun!* » — *Arvinte*: « *Amin! (bea...) A!... bun îi!* » (Alecsandri). *Scăârț!* *Se deschide poarta și intră, cine?... A! minunat!* *În sfârșit o să pot afla cine e figura asta nouă pe care o văd de vreo câțeva vreme în oraș* (Brătescu-Voinești).

2. **Vocativele.** Și vocativele pot avea deosebite înțelesuri, după împrejurările în care sunt spuse. Când citim numai: *Doamne! Dumnezeu! Petre! Stăpâne! Domnule! Drace! Surdule! Proasto!* și nu cunoaștem în ce împrejurări au fost spuse aceste vocative, nu suntem lămuriți în privința înțelesului lor deplin. Înțelesul vocativelor se lămurește mai ales prin propozițiunea care se leagă de ele:

— *Mămițoo! Mam' maree! tantii!*

— *Ce e? Ce e? — sar cucoanele.*

— *Să oprească! sbiară și mai tare Goe, bătând din picioare. Mi-a sburat pălăria! să oprească!!* (Caragiale).

Dar când apuca ursul piciorul vulpei, ea striga: « Trage, nătărăule! mie nu-mi pasă, că tragi de copac... ». Iar când anina cârligul de copac,

ea striga: « Valeu, cumetre!, nu trage, că-mi rupi piciorul! » (I. Creangă).

Ionel! strigă madam Popescu: Ionel, vin' la mama!... Ionel! Ionel! Ionel!! Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui!...

Ajunge Ionel! destulă dulceață, mamă; iar te apucă stomacul...

Ionel! astâmpără-te, mamă!...

Ionel! mamă! ce ai? (Caragiale).

Vocativul poate fi articulat și nearticulat. Compară pentru singular :

Cântă, cuce, când t'ei duce (P. pop.).

« Cum te cheamă, mări copile? » — « Ca pe tată-meu : Călin! »
(Eminescu).

Mișcă, băiete, mișcă!... (Odobescu).

Doamne sfinte și părinte! (Alecsandri).

Umblă, frate, să se 'nsoare (Alecsandri, P. pop.).

Ce veste, frumoasa mea doamnă?... O viteazul meu soț! (C. Negruzzi).

Cucule cu pană sură,

Ce tot cântă la noi pe șură (P. pop.).

Scoală, fa Catrino!... — Nu pot, omule » (Rădulescu-Codin).

Domnule Măria Ta! (P. pop.).

Doamne Dumnezeule! (Pov. pop.).

Domnul meu, Scumpul meu, Puilul meu, Îngerașul meu, etc.

Vocativul în **-ule** (articulat) adeseori are înțeles pejorativ (cuprinde oarecare răutate, ironie, batjocură). Să se compare exemplele *sfinte curioase, cucernice, mărite, înălțate, etc.*, cu *ticălosule, lacomule, strâmbule, tâlharule, etc.*

La plural vocativul are trei forme. Una este egală cu nominativul nearticulat :

Copii! aduceți un ulcior

De apă, de sub stâncă...

(Alecsandri).

« Oameni buni!, an iarna bordeiu-mi arse se... »

« Oameni buni!, de-atunce în tică trăiesc ».

(Alecsandri).

*Hai, frați, la năvală dați,
Steagul v'apărați!*

(*Cântec vechiu*).

Bărbați, frați și părinți! (*Faptele Apostolilor*, 22, 1).

Aușiți, băieți, ghinărarul poruncește să mergem la sat! (Ghica).
Trageți, băieți, vârtos!... (Gane).

A doua este egală cu dativul (din care s'a și desvoltat) :

Voinicilor, zise, sunteți slobozi (C. Negruzzi).

Acum socotiți, fraților, de vreme că cei mari nu-și țin giurământul
(Neculce).

Dracilor, sunteți păgâni? (Coșbuc).

Tot așa : **Doamnelor și Domnilor, Copiilor, Cucoanelor**, etc.

În : « **Sărmanilor bărbați, sânteti buni de legat la gard...** »
(C. Negruzzi) avem un vocativ egal cu dativul nearticulat precedat de un atribut articulat.

A treia are aceeași formă cu nominativul articulat :

O, bată-vă norocul, cocoșeii moșului! zise bătrânul (Delavrancea).

3. **Imperativele**. Prin ele îndemnăm la săvârșirea unei lucrări ființele cărora ne adresăm, întocmai ca și printr'o parte din interjecții. În loc să spunem *Sst!* putem spune și *Taci!* ori *Tăceți!* În loc să strigăm *Ho!* putem striga și *Stăi!* ori *Stați!* Deosebirea între interjecție și imperativ este numai că imperativul exprimă persoana căreia ne adresăm, în vreme ce la interjecțiune ea rămâne neprecizată. Altfel, ele sunt așa de apropiate ca înțeles, încât adeseori se confundă. Avem adică imperative ajunse interjecții (*blăm!*, *blem!* « să mergem » din lat. *ambulemus!*, *uite!* din *uită-te!*) și interjecții ajunse imperative (*haide!*, conjugat *haidem!*, *haideți!*).

Câteva exemple de imperative : *Du-te sănătos, că și eu nădăjduesc să mă întorc peste curând* (Ispirescu). *Sai, Catrină!*... *Nu te da, Gavrilă!*... *Diha, Martine!*... *strigau neconținut* (Gane). *Hauleo, liniștiți-vă!* (Creangă). *Ascultă-mă, știi dumneata unde e strada Pacienței?* (Caragiale).

*Vin' tu, Mihule,
Vin', voinicule,
Să benchetuim,
Să ne veselim...*

(Alecsandri, *P. pop.*).

— *Constantine Brâncovene!*

Nu-mi grăi vorbe viclene

(Alecsandri, *P. pop.*).

4. *I m p e r s o n a l e l e*. Impersonalele se apropie de interjecții prin faptul că la origine sunt exclamații și au o singură formă. Ele sunt menite să numească un fenomen observat ocazional : *Tună !, Fulgeră !, Plouă !, Viscolește !*

Fiindcă aceste verbe s'au întrebuințat totdeauna în aceleași împrejurări, lângă ele se subînțelege totdeauna același subiect : fenomenul meteorologic corespunzător (*Tunetul tună ! Fulgerul fulgeră !, Ploaia plouă !, Viscolul viscolește !* sau *Ceea ce se întâmplă — tună !, fulgeră, plouă, viscolește !*).

Ele pot fi înlocuite chiar cu subiectul lor în formă de exclamație : *Tunet !, Fulger !, Ploaie !, Viscol !* (= « Ceea ce se întâmplă este tunet, fulger, ploaie, viscol ! »).

Ca impersonale sunt considerate și alte forme verbale întrebuințate pentru a exprima, într'o formă invariabilă, un fenomen al naturii, o împrejurare ori o stare organică sau sufletească : *se întâmplă, se cuvine ; mi-e foame, mi-e sete, mi-e frig, mi-e cald*, etc. (acestea = « am foame », etc.) ; *mă doare, mă arde*, etc.

PROPOZIȚIUNEA BIMEMBRĂ

Oricare propozițiune bimembră, fie simplă ori dezvoltată (cea compusă nu este decât o serie de propozițiuni simple ori dezvoltate, iar cea contrasă este rezultată prin scurtare [= brahilogie] din cea compusă), se desparte în două părți sau grupe [= sintagme] principale: a subiectului și a predicatului.

Simplă:

<i>Calul</i>	<i>fuge.</i>
<i>Poezie,</i>	<i>sărăcie.</i>
<i>Tu,</i>	<i>aici?</i>
<i>Plopul</i>	<i>este înalt.</i>
<i>Tu</i>	<i>ai fost?</i>

Dezvoltată:

<i>Părintele Trandafir</i>	<i>avea acum trei copii.</i>
<i>Vorba multă,</i>	<i>sărăcia omului.</i>
<i>Episcopul</i>	<i>era un suflet bun.</i>

În propozițiunea simplă cele două grupe (sintagme) se reduc la părțile principale ale propozițiunii: subiect (= substantiv ori altă parte de cuvânt considerată ca substantiv cu ori fără articol) și predicat (simplu ori compus). În propozițiunea dezvoltată ele cuprind și părți secundare, care determină pe cele principale și atârnă de ele. Părțile secundare sunt atributul și complementul.

1. Subiectul

Subiectul este partea principală dela care pleacă gândirea, aceea care numește ființa, lucrul sau faptul despre care se vorbește în propozițiune: **Fata se întristă** (Delavrancea). **Mușunache se gândește**

pușin (E. Gârleanu). **Nenea a adormit** (Brătescu-Voinești). **Leana țace și înghite în sec** (Delavrancea). **Bombonel latră de bucurie** (E. Gârleanu). **Trupul lui, o flacără** (Delavrancea). **Un svon din sat în sat străbate** (Șt. O. Iosif). **Mare-i Domnul Dumnezeu!** (Alecsandri, P. pop.). **Domnu' i-acasă?** (Caragiale).

*Iată vine nunta 'ntreagă — vornicel e-un grierel,
Îi sar purici înainte, cu potcoave de oțel*

(Eminescu)

Creanga uscată se taie (Prov.).

Subiectul se află cu întrebările *cine?*, *ce?* puse predicatului.

El se exprimă printr'un substantiv (articulat ori nearticulat) în nominativ sau prin orice parte de cuvânt considerată ca substantiv în nominativ (adjectiv, participiu, pronume, numeral, verb la infinitiv, particulă sau vorbă neschimbătoare, chiar și printr'un simplu sunet) : **Scumpul mult dă, leneșul mult aleargă. Obraznicul mănâncă praznicul Om pe-aici nu umblă. Nepoftitul scaun nu are. Fiecare are câte un cusur. Ai noștri învinseră. Amândoi sunt silitori. Cei trei venird. Mulți sunt chemați, pușini aleși. A munci nu este rușine. A fura este păcat. Cel de sus vede toate. Cei de jos sunt mulți. Pe este prepozițiune. Că este conjuncțiune. Al este articol. Of este interjecțiune. B este a doua literă a alfabetului nostru.**

Observare. În legătură cu verbul *a fi*, *a exista*, etc., se poate întrebuința ca subiect un genitiv partitiv exprimat prin *de* și un substantiv în acuzativ: *De acești oameni există chiar la noi* (Stăncescu). Întrebuințarea însă este numai aparentă. Într'adevăr genitivul partitiv nu este decât atributul subiectului în nominativ rămas neexprimat (*unii, câțiva, fel, soi* ; în propozițiuni negative: *niciunul, nimic*, etc. ; să se compare: *De acești oameni există chiar la noi [unii]*).

Se știe că în românește nu este nevoie să se exprime subiectul când este pronume personal, terminațiunile personale fiind de ajuns singure pentru exprimarea lui, întocmai ca și în limba latină: *De unde vii? Vin tocmai dela Plevna* (Alecsandri). *Și nu mai avem nici praf, nici merinde?* (C. Negruzzi). *Salut cu respect* (Brătescu-Voinești). *Când l-au scldat, pe genunchi, pe piept se vedeau rotogoale de bani* (Delavrancea).

Îl exprimăm însă ori de câte ori vrem anume să apăsăm pe el sau să-l relevăm : *Nu tu, ci el mi-a făcut pozna asta. Și eu am crescut pe câmpul Bărăganului* (Odobescu). — *El e! N'a murit!, șopti Leana* (Delavrancea). « *Alexuc, săracu', are grijă de tata : el îi spală cămășile, el i le calcă, el i le cărpește, el îi face cafeaua neagră și ceaiu'...* » (Beldiccanu).

În special exprimăm pe cel de persoana a treia pentru a deosebi genul. *Ea l-a certat, el a tăcut. — El acu avea v'o zece pungi de bani din noaptea ceia. Ea l-a dat pe ușă afară* (Eminescu).

De obicei, în limba noastră nu se exprimă subiectul impersonalelor (cum se exprimă de ex. în franceză : *il pleut*, ori în germană : *es regnet*) : *Plouă, ninge, tună, s'a 'userat, mi-e foame*, etc. Totuși uneori se simte trebuința de a-l exprima, anume pentru a-l determina : *A plouat o ploaie strașnică*, etc.

Observare. Când vrem să exprimăm o gândire generală potrivită pentru toată lumea, deci care ar trebui să aibă un subiect general sau nedeterminat (ceea ce se exprimă de ex. în franceză prin *on*, în germană prin *man*), întrebuițăm următoarele mijloace :

1. Pers. II sg. : *Ce ție nu-ți place, altuia nu face* (Prov.). *Bate fierul până-i cald* (Prov.). [*Părintele Trandafir însă, ca și capra în grădina cu curechi*]. *Când îl scoți pe ușă, îți intră prin gard...* (Slavici). *...De treci codrii de aramă, de departe vezi albind S'auzi mândra glăsuire a pădurii de argint* (Eminescu).

2. Pers. III sg. : *Ale noastre sânt flori la ureche pe lângă cele ce spune în cărți!* (Creangă). — *Adică ce, nu te-ai mulțumi și c'o fată mare? — Da, dar la fată vrea zestre* (Delavrancea). *Pe ceilalți oameni când îi minți, te ia de guler și te judecă* (Delavrancea).

3. Pers. I plur. : *Adeseori suferim pentru alții* (Prov.).

4. Pers. III plur. : — *Dar pe tine cum te chiamă?* [se subînțelege : *oamenii*]. — *Nicușor a lu Ioniță...* (Brătescu-Voinești).

5. Pers. III sg. pasiv : *Se zice că nu este sat fără popă* (Slavici). *Creanga uscată se taie și în foc s'aruncă* (Prov.).

6. Se întrebuițează ca subiect substantivul *omul*. *Omul la mânie cade 'n nebunie. Spune-i orice, spune-i mereu, același lucru... omul crede, că omul e prost!* (Delavrancea).

2. Predicatul

Predicatul este partea principală spre care se îndreaptă gândirea, aceea prin care se spune ceva despre subiect.

Despre *țaran* se pot gândi și spune foarte multe lucruri. Când zicem însă *Țăranul ară*, cugetarea noastră privitoare la *țaran* se îndreaptă numai spre faptul că *ară*, pe care tocmai îl spunem despre el. *Un freamăt trecu prin rândurile hoșilor* (Gane).

*Zările de farmec pline
Strălucesc în luminiș
Sboară mierlele 'n tufiș
Și din codri noaptea vine
Pe furiș*

(Coșbuc).

*Un haiduc trecea prin crâng
Singur — singurel cu dorul,*

*Păsările ciripiau,
Vesel murmura izvorul*

(Iosif).

Părintele Trandafir avea acum trei copii (Slavici).

Pe buzele strechini [= « strachinei »] *o lingură* (Delavrancea).

Ținteș era dibaciu tunar (Alecsandri).

Mulțimea copșilor, averea Rumânului (Prov.).

Popa e omul dracului (Slavici).

Era și drăgălaș — băta-l fericirea — puiul de împărat! (Odobescu).

Mai sunt de așezat jucăriile... (Brătescu-Voinești).

A fost odată un moș... (Pov. pop.).

A înșela pe altul este a-ți face ție mai mult rău, este a ajunge om nevrednic.

Tu, în București? Tu ești acolo?

Cum se vede din aceste exemple, predicatul poate fi exprimat printr'un singur cuvânt ori prin mai multe, deci printr'o grupă de cuvinte (s i n t a g m ă).

Cuvintele care pot fi întrebuințate pentru exprimarea predicatului sunt verbe, numele și adverbe.

1. Predicatul exprimat printr'un verb predicativ la unul din modurile personale (indicativ, conjunctiv, optativ și imperativ) se numește p r e d i c a t v e r b a l. El răspunde la întrebarea *ce face?* pusă subiectului.

Poate fi un singur cuvânt, deci s i m p l u :

Negru Vodă trece

Cu tovarăși zece

(Alecsandri, P. pop.).

Haiducii mei

Doinesc toți trei

(Iosif).

Stejaru-avu dreptate

(Alexandrescu).

Fierul taie brazde lungi

(Alecsandri).

Bat-o cucul... (Reteganul).

Poate fi o grupă de cuvinte (sintagmă), deci c o m p u s. Așa sunt toate timpurile compuse (cu verbe auxiliare *am*, *voiu* și participiul ori infinitivul): *am băut*, *am fost mâncat*, *voiu face*, *voiu fi*

făcut; optativul : *aș face, aș fi făcut*; conjunctivul : *să fac, să fi făcut, să fi fost făcut*; supinul : *de făcut*, etc.

A fost odată ca 'n povești,
A fost ca niciodată,
Din rude mari împărătești
O prea frumoasă fată

(Eminescu).

Aș vrea să sbor, dar rana din pulpă nu mă lasă!

(Alecsandri).

Așa e tineretul ista, bată-l să-l bată, zise moș Bodrângă (I. Creangă).

Dumnezeu să ierte păcatele sale! (Alecsandri). Să trăiască Domnul Ștefan! (Alecsandri).

Observare. Verbul este mai potrivit pentru a fi predicat pentru că poate exprima mai multe schimbări sau variații în mod, timp, stare a acțiunii sau aspect verbal.

Modul indicativ exprimă enunția reală, conjunctivul și condiționalul sau optativul pe cea ireală sau potențială, îndemnul.

Imperativul exprimă porunca, îndemnul, rugăciunea.

Indicativ. *Am rămas săraci! N'avem bani! Ni i-a luat toți Moșoc!* (C. Negruzzi). *Bolnavul s'a trezit și cere apă și pe fiul său* (Id.).

Condiționalul e întrebuințat ca: 1. Caz ireal: *Ar fi prost lucru un horn la casă* (Slavici). *Un sat întreg n'a pus oare mândă la mândă* (Creangă).

2. La optativ: *n'aș voi să spun* (Odobescu), *aș lucra*.

Conjunctiv. *Să fi sosit el oare? Când colo, ce să-i vază ochii* (Ispirescu). *Nevestei mele ce să-i spun* (Coșbuc). *Eu să lucrez și el să doarmă! Nu cumva să-și iasă o dihanie înainte* (Creangă).

Dorința: *Să trăiți feciori de oaste!* (Alecsandri). *Să fii Măria Ta sântos!* (C. Negruzzi). *Să-ți răsplătească Dumnezeu așa cum îmi plătești* (Coșbuc).

În locul imperativului: *Să nu te îndoiești Măria-ta!* (C. Negruzzi). *Acum de grabă să-mi aduci pe fata împăratului Roș* (Creangă). *Să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune!* (C. Negruzzi). *Pune-o jos și să-i scoatem costița ceea* (Creangă).

Optativ. *Aș vrea să sbor, dar rana din pulpă nu mă lasă!* (Alecsandri). *Cum aș mânca carne din mielul acela al nostru!* (Ispirescu).

N. B. Uneori optativul se întrebuințează din modestie în locul indicativului: *Numai atâta ți-aș mai spune* (= îți spun) *ca de omul acesta să te cam ferești. V'aș ruga* (= vă rog) *ceva* (să-mi spuneți când sosește trenul).

Imperativul (voință, poruncă, îndemn, sfat, dorință, rugare, etc.): *Dă, Doamne, 'n lume o ploae cu spume!* (Alecsandri). *Nu te mai boci ca o muiere!* (C. Negruzzi). *Preacurată Fecioară nu mă lăsa să mă prăpădesc* (id.). *Erta-ți-mă oameni buni* (id.).

Stare a acțiunii. Orice verb exprimă o acțiune. Din punctul de vedere al duratei lor acțiunile pot să fie de două feluri: unele care țin mai mult, iar altele care țin mai puțin. Verbele care exprimă acțiuni de felul întâiu se numesc *imperfective*, iar acelea care exprimă acțiuni de felul al doilea se numesc *perfective*. Fie verbul perfectiv ori imperfectiv acțiunea lui (status actionis) poate fi de trei feluri:

1. încă nu este sfârșită (*actio imperfecta*), iar în acest caz acțiunea poate să dureze (*actio continua*), să se repete (*actio iterativa*), lucru care se întâmplă la verbele imperfective, ori să țină numai un moment (*actio momentanea*), cum este la verbele perfective;

2. este sfârșită (*actio perfecta*) și

3. este pe punctul de a începe (*actio instans*).

Judecând acțiunea din punctul de vedere al vorbitorului, ea se poate petrece în trei raporturi de timp: prezent, trecut și viitor.

2. Predicatul exprimat printr'un nume predicativ se numește *predicatul nominal* sau *atributiv*. El răspunde la întrebările *ce este?*, *al cui este?*, *cum este?*

Poate fi un singur cuvânt, deci simplu: **Toamnă!** = « E toamnă » (Em. Gârleanu). **Mititel, mititel** (= « E mititel, mititel »), **Mai lungă-i coada decât el** = « Acul » (Ghicitoare).

În astfel de cazuri legătura dintre predicat și subiect, când este exprimat și acesta, se face prin pauza dintre ele (notată, ori nenotată de scriitori), nu prin verbul ajutător de care nu este nevoie: **Poezie, sărăcie** (Eminescu) = « Poezie e sărăcie ». **Popă fără sat: roată fără de car, jug fără de boi, căciulă pusă într'un vârf de par!** (Slavici) = « Popă fără de sat e tot atât cât o roată fără de car, etc. » **Când venia apoi iarna... vai și amar** (Slavici) = « cra vai și amar ». **Foișor într'un picior** = « Ciuperca » (Ghicitoare) = « E foișor într'un picior ».

În prag muierea.

— *Nimic în ștergar?*

— *Nimic.*

— **Copaea goală...** (= « Copaea e goală » sau « Ai copaea goală »). (Delavrancea).

Poate fi o grupă de cuvinte, deci compus: **Iepele erau ale lui** (Creangă). **Al dracului să fii, cu tot neamul tău!** (Creangă). **A noastră e izbânda!** (Alecsandri).

Fie simplu, fie compus, predicatul nominal poate fi legat de subiectul său în două chipuri:

a) așezându-se lângă el și indicându-se legătura numai printr'o pauză în vorbire (în scris prin virgulă, două puncte, punct și virgulă, o linioară, mai multe puncte sau chiar nimic), deci prin *p a r a t a x ă*: **Poezie, sărăcie!** (Eminescu). **Trupul lui, o flacăară!** (Delavrancea). **Țiganul, al naibii!**

b) printr'un verb ajutător (copulă): **Grui-Sânger ucigașul e regele pădurii** (Alecsandri). **Pupăza era ceasornicul satului** (Creangă). **Erau trei, sârmanii!** (Depărateanu). — **Ș'a cui sunteți?** — **A lui Ion-a-Bălășei...** **răspunse cel mare** (M. Sadoveanu). **Partea mea e mai frumoasă** (Delavrancea). **Masa popii nu era mai bună decât casa** (Slavici).

Prin legarea predicatului nominal cu ajutorul verbului auxiliar putem să-i atribuim numelui predicativ funcțiuni pe care nu le are decât verbul (timp, mod, persoană, etc.). *Tata este (era, a fost) bătrân. Aș fi bucuros să fiu iarăși tânăr!*

Verbul auxiliar întrebuințat de obicei pentru a lega predicatul nominal de subiect este **a fi**. Dar în același scop se pot întrebuința, mai rar, și alte verbe, ceea ce se vede din faptul că atunci ele pot fi înlocuite ușor cu *a fi*: *a se afla, a se alege, a ajunge, a se arăta, a se chema, a deveni, a se face, a se găsi, a ieși, a se naște, a se numi, a (se) părea, a rămânea, a sta, a se ști, a trăi*, ș. a. În apropierea bisericii **se află** [= «este»] *o casă pustie* (Slavici). *La unele se arăta* [= «era»] *prea harnic* (Neculce). *Casă de oameni de treabă se cheamă* [= «este»] *asta?* (Creangă). În partea dreaptă a păretelui **se văd** [= «sunt»] *zugrăviți logofătul Ioan cu soția sa Margareta* (Odobescu). *Sărăcenii au devenit, cu vremea, cei mai leneși oameni* (Slavici). *Acolo lângă izvoare iarba pare de omăt* (Eminescu). *Câtă vreme vor fi Sărăcenii leneși, ei vor rămânea săraci și eu stau flămând* (Slavici). *Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară, blânzi și mângăietori* (Delavrancea).

Observare. Verbul *a fi* poate forma singur predicatul, când are înțelesul de «a exista» sau «a se afla»:

*Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se sue,
Era pe când nu s'a zărit
Azi o vedem și nu e.*

(Eminescu)

*Venit-au roiuri de 'mpărați
Cu stemă 'n frunte și 'mbrăcați
Cum astăzi nu-s...*

(Coșbuc)

*Naiba să te ia, cârșmar,
Că păharu-i cât un cuiu:
Dacă-l pui la gură, — nu-l!*

A fost odată o babă bătrână, bătrână

(Delavrancea)

Numele predicativ poate fi:

a) Substantiv în nominativ: *Vorba multă, sărăcie* (Prov.) *Toamnă!* (Em. Gârleanu). *Stăpâna era o zână 'naltă, subțirică și drăgălașe și frumoasă, nevoie mare!* (P. Ispirescu).

Observare. Predicatul posesiv este numai în aparență exprimat printr'un substantiv în genitiv sau printr'un pronume posesiv precedat de artiol. Într'adevăr avem de a face cu o formă de vorbire scurtată, înțelegându-se totdeauna, alături de genitiv, de pronumele posesiv sau de numeralul ordinal.

substantivul întrebuințat ca subiect, deci un nominativ a cărui repetare s'a părut de prisos, cum ne arată articolul care se îndreaptă totdeauna după substantivul subiect în nominativ, nu după substantivul în genitiv din care ni se pare că face parte: *Casa este a lui Marcu Florii Cucului* (Slavici) = « Casa este a lui Marcu Florii Cucului [casă] ». *Ielele erau ale lui* (Creangă) = « Ielele erau ale lui [iepe] ». *Vede Dumnezeu al cui este colacul* (Zanne, Prov.) = « Vede Dumnezeu al cui [colac] este colacul ». *Ochii tăi să fie ai miei* (Iarnik-Bârseanu, Doine) = « Ochii tăi să fie ai miei [ochi] ». Predicatul este numai articolul care ne reamintește substantivul neexprimat, iar genitivul este atributul acestuia.

b) Un pronume : *Colindătorii eram noi, gazdele erați voi*.

c) Un numeral : *Erau trei, sărmanii : doi copii și o mamă* (Depărăteanu).

d) Un adjectiv : *Masa popii nu era mai bună decât casa* (Slavici). *Era și drăgălaș, — bată-l fericirea — puin' de împărat. Mândru ca strălucitul soare la amiază, blând ca razele line și luminoase ale lumii, sprinten ca luceafărul sclipitor al dimineții și înțelept ca și întreaga tărnie a cerurilor* (Odobescu). — *Săracu', ce bogat este!* (Delavrancea).

e) Nume verbal :

α) Adjectiv verbal : *Tinerețea este trecătoare. Muzica-i încântătoare*.

β) Participiu : *Nepotul prea puternicului Verde-Împărat ne-a fi așteptând cu nerăbdare* (Creangă). *În câteva zile toți patru păreții erau lipiți și muruiți* (Slavici).

γ) Infinitiv : *A minți este a greși înaintea oamenilor și a lui Dumnezeu* (compară : *Minciuna este greșire înaintea oamenilor și a lui Dumnezeu*). *A cinsti pe altul este a se cinsti pe sine*.

δ) Supin : *Omul bun este de lăudat. Puține sunt de spus și multe de făcut. Apa este de băut. Bani sunt de cheltuit pe ce-ți trebuie* (cf. și *pentru cheltuit pe ce-ți trebuie*).

Observare. Se numește *supin* această construcție fiindcă are înțelesul supinului latin, arătând scopul. Totuși este vorba de o construcție cu totul deosebită de supinul latin, compusă din prepoziția *de* și acuzativul unui substantiv, construcție care poate însemna scopul și când substantivul are altă formă decât cea a participiului trecut (Să se compare: *Dau de mâncare* și *Dau de mâncat*).

3. Predicatul exprimat printr'un adverb ori printr'o expresiune adverbială alcătuită dintr'un substantiv cu prepozițiune și așezată lângă subiect fără altă legătură decât pauza ori legată prin verbul auxiliar *a fi*, etc., se numește *predicatul adverbial* sau *circumstanțial*. El răspunde la întrebările *unde*, *cum*, *dece*, *pentru ce este*?, etc., și se poate exprima :

a) Printr'un adverb : *Eu unde și tu unde?* (Alecsandri) = « Eu unde sunt și tu unde ești? ».

b) Printr'o expresiune adverbială alcătuită dintr'un substantiv cu prepozițiune : *Tu, în București?* = « Tu ești sau te afli în București? »
Un bou în post mare? Drept cam ciudat vine (Alexandrescu). *Îi părea că asta ar fi peste putință. Straturi în Sărăcenii!* (Slavici).

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL SĂU

Cu toate că atât predicatul, cât și subiectul, sunt părți principale ale propozițiunii, totuși nici unul nu este cu totul independent de celălalt. Dimpotrivă, între ele este un raport strâns.

Predicatul trebuie să se potrivească cu subiectul său în privința formei. Această potrivire laolaltă a lor se numește **a c o r d** sau **c o n c o r d a n ț ă**.

1. Predicatul verbal (fie verb predicativ, fie auxiliar sau copulă) se acordă cu subiectul în număr și persoană. Zicem: *Eu tac — Noi tăcem. Eu tac — Tu taci. Noi tăcem — Voi tăceți. Copilul tace — Copiii tac.* Variem deci formele predicatului verbal după numărul și persoana subiectului. *Bunicul stă pe prispă... Pletele lui albe și crețe par'că sunt niște ciorchini... Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară, blânzi și mângăitori.*

— Cine a trântit poarta?

— Credeam că a umflat-o vântul... O! bată-vă norocul, cocoșei moșului, zise bătrânul (Delavrancea). Ei zboară pretutindeni alături (Alecsandri). Glumele acestea ușor se puteau întoarce în rău (Gane).

Predicatul verbal se pune în persoana I ori II numai când subiectul este pronume personal de persoana I și II exprimat ori neexprimat, în vorbire: *Plecat-am nouă din Vaslui* (Alecsandri). *Trageți horai măi voinici!* (Alecsandri).

Când avem mai multe subiecte, dintre care unul este pronume de persoana I, atunci predicatul verbal se pune în persoana I din plural:

« Cât n'om fi morți, voi cinci și eu,
Copii, tot înainte! »

(Alecsandri).

Eu Carol și al meu popor
Clădit-am într'un gând și-un dor

*În timp de lupte-al său regat
În timp de pace-al meu palat*

(Alecsandri).

Selim și tu 'mpreună peri-veți amândoi
(Alecsandri).

Predicatul verbal se pune în persoana III numai când toate subiectele sunt de persoana III :

**Uruie trăsuri și care,
Tobe, trâmbițe răsună**

(Șt. O. Iosif).

Colo jos, în vale, . . . nu cresc numai sălcii și răchite. (Slavici).

În astfel de cazuri predicatul, de obicei, se pune în persoana III din numărul plural :

Lăpușeanu și Bogdan mergeau pe drum. (C. Negruzzi).

*Soarele și luna
Mi-au ținut cumuna.*

(Alecsandri, *P. pop.*).

Totuși, dacă subiectele coordonate se simt alcătuind o unitate, ori dacă unul din ele, care se găsește mai aproape de predicat ori este mai expresiv, atrage după sine forma predicatului, se poate pune și în singular : *Tânăr și bătrân* (= « toată lumea ») **era de față. În fața lor era crucea și evanghelia.**

Prin pomi e ciripit și cânt (G. Coșbuc).

Uneori și după pronumele relativ (după care am aștepta persoana III) se pune predicatul verbal în persoana I ori II, dacă se referă la un pronume de persoană I ori II :

**Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare,
N'auziți prin somnul vostru acel glas triumfător . . . ?**

(Alecsandri)

După cuvintele de reverență (*dumneata și mata, dumnealui și dumneaei, dumneavoastră, dumnealor*; *Măria-Ta, Măria-Sa, Măria-Voastră, Înălțimea-Ta, Înălțimea-Voastră, Sfinția-Ta*, etc.) se pune de obicei persoana corespunzătoare pronumelui posesiv : *Dumneata* (= « tu ») **ești om de treabă. Să trăiești, Măria-Ta** (= « tu »). *De ce plângi, Măria-ta ?* (Delavrancea).

Când însă vorbitorul vrea să apese mai ales asupra părții întâia din aceste expresii (*Domnia, Măria, Înălțimea*, etc.), atunci predicatul

se potrivește după acestea, deci se pune în persoana III, iar nu în persoana corespunzătoare pronumelui posesiv, adică în persoana II. În aceste cazuri, așa dar, se zice : **Înălțimea-Ta** sau **Maiestatea-Voastră s'a îndurat să-l ierte**. Ba uneori, chiar în aceeași vorbire, se pune predicatul când în pers. III, când în pers. II, după cum gândul vorbitorului este la partea I ori II a acestor expresiuni de reverență : **Dacă Împărăția-ta voește să mă întorc cu sufletul în mine, să-mi dai o sută de corăbii cu bucate și o sută cu carne** (Ispirescu).

Când subiectul este substantiv colectiv sau pozitiv, predicatul se pune în singular dacă mulțimea sau partea este considerată ca unitate : **Venia o ceată de fii de împărați și de boieri mari** (Ispirescu). **Un stol de turturele a întârziat** (Em. Gârleanu).

Se pune în plural dacă este considerat ca o colectivitate, în care gândul vorbitorului este îndreptat spre indivizii care o alcătuiesc, nu spre ea ca un întreg : **Și undă nu s'au adunat o mulțime de băeți** [= « mulți băieți »] **la școală...** (Creangă). **Când de fete** [= « multe fete »] **aduc merinde** (Alecsandri). **O parte din Slavi, răznindu-se din gloata cea mare, se preling unii pe șes, alții se mistue în munți...** (Vlahuță) [Gândul merge nu spre *parte*, ci spre *Slavi*, din care *unii se preling...*, *alții se mistue...*]. **Erau o pereche de berze bătrâne, musafiri vechi la curtea boerească** (Sadoveanu) [Gândul merge spre *berze*, nu spre *o pereche*].

Acest fel de acord se numește acord sau concordanță (și construcție) după înțeles. El este obișnuit mai ales când după substantivul colectiv sau partitiv urmează un atribut în genitivul plural, mai ales prepozițional (*stol de turturele, când de fete, parte din Slavi*, etc.).

Dacă numele predicativ este substantiv, pronume și numeral fără mișcare în nominativ, se acordă numai în număr și caz : *Inul este plantă folositoare. Vulpea este animal sălbatic. Cântecul e mare mângâiere pentru oameni*. (M. Sadoveanu).

Când subiectul este un nume propriu în plural, de obicei verbul predicativ se pune în plural, dar numele predicativ rămâne în singular, dacă subiectul exprimă o unitate ori numele predicativ este substantiv cu înțeles colectiv : *Bucureștii sunt capitala țării* [exprimă o unitate]. *Paștile sunt sărbătoare* [același caz]. *Dacă au fost un popor viteaz* [colectiv]. Dar : *Carpații sunt munți înalți* [fiindcă *Carpații* sunt o catenă de munți].

Unii însă spun și : *Bucureștii este capitala țării. Sărăcenii era un sat fără popă* (Slavici). *Toancele e cataractul cel mai periculos de pe toată întinderea Bistriței*. (N. Gane). În aceste cazuri numele de oraș sau sat este socotit ca unitate, deci având înțeles de singular. Din aceeași pricină i se poate pune și articolul de singular : *Bucureștiul, Ploieștiul*, etc. Aceste forme însă nu sunt literare.

Când predicatul este un substantiv în genitiv sau un nume posesiv, verbul auxiliar, dacă este exprimat, se acordă cu subiectul în număr și persoană, iar articolul pus înaintea substantivului în gen, număr și caz : *Țiganul, al naibii* [Țigan]! *Casa era a bogatului* [casă].

— *Țiganii, ai naibii* [Țigani]! *Casele erau ale bogatului* [case].

Când, în vorbirea cu alții, ne socotim tovarăși ai altora, ca unul (neînsemnat) dintr'o mulțime la fel cu noi, atunci nu ne scoatem în evidență prea mult propria noastră persoană. Așa se explică întrebuințarea pluralului numit sociativ sau al modestiei.

— *Moș Ioane, vezi colo în ogradă la mine bolovanul cel mare?*

— *Îl vedem, cucoane* [adică : « îl văd eu și, odată cu mine sau ca și mine, îl văd și alții].

— *S'avem iertare, cucoane* [adică : « să am iertare și, ca și mine, să aibă oricine ar fi în locul meu »], *m'om pute(a)*... [adică : « n'oiu putea eu, cum n'ar putea nici ceilalți în locul meu »] (Creangă).

Din astfel de plurale s'au născut expresiunile *mulțămim, poștim, s'auzim*, și. a.

Acest fel de plural îl întrebuințează adeseori scriitorii când nu vreau să pară că se laudă.

Sperăm că am făcut un bun serviciu culturii românești publicând această carte. Ca oameni, și noi am putut greși. Greșelile le vom îndrepta, cu grijă, la o nouă ediție...

Capul statului și autoritățile publice, ca reprezentanți ai întregii națiuni, ai tuturor cetățenilor statului, însă, dimpotrivă, întrebuințează pluralul (numit de maiestate sau maiestatic) tocmai spre a-și afirma cu mai multă tărie autoritatea : *Noi Carol, Regele tuturor Românilor, am decretat și decretăm...* *Noi, șeful judecătoriei de ocol...* *Noi, prefectul județului Ilfov, decidem...*

Când predicatul este adjectiv sau nume adjectival, acordul lui cu subiectul se face în gen, număr și caz : *Vântu-i liniștit acum...* (Coșbuc). *Oamenii erau evlavioși; icoanele sunt căutate* (Vlahuță).

Vesela, verde câmpie, acu-i tristă, vestejită
Lunca, bătută de brumă, acum pare ruginită.

(Alecsandri).

Când în frază sunt coordonate mai multe subiecte de diferite genuri, dacă vreunul din ele este de genul masculin, adjectivul sau numele adjectival se pune, de obicei, în genul masculin : *Moșul și baba erau foarte săraci. Băieți și fete erau prinși în hără. Ionel și Lia au fost lăudați de profesor.*

Dar se poate acorda predicatul cu subiectul și după înțeles, dacă vorbitorul se gândește la un cuvânt colectiv cu care cuprindem

laolaltă ființele ori lucrurile de care e vorba : *Boul, calul și vaca sunt ale noastre* [adică : *vitele sau animalele noastre*]. *Ghiocelul și viorelele sunt înflorite* [adică : « *florile numite ghiocel și viorele sunt înflorite* »].

Observare. Coordonarea subiectelor se face, ca de obicei, numai prin așezarea lor unul lângă altul și legarea prin pauză (*Tobe, trâmbițe răsună*) ori prin conjuncțiunea *și* (*Uruie trăsuri și care*). Pe baza înțelesului însă se consideră ca alcătuind mai multe subiecte și cuvintele care exprimă însoțirea cu ajutorul prepoziției *cu* pusă înaintea lor. De aceea adeseori după un subiect urmat de o astfel de grupă de cuvinte găsim predicatul nu numai în numărul singular, ci și în plural: *Vine și Harap Alb cu fata împăratului* (Creangă). *Atunci vine și împăratul cu o mulțime de oameni* (Creangă). *Ne-am sărutat, eu cu Grozea* (Rebreanu). *Apoi el, împreună cu fata se puseră în carăta smeoatei* (Ispirescu). *Împăratul se afla la masă cu toți boierii și slujbașii împărăției și se chefuiau* (Ispirescu). Aceasta se întâmplă mai ales când înaintea prepoziției *cu* întrebuițăm și conjuncția *și* :

*Pe-o largă și frumoasă vale
Mi se 'ntâlniră, iată 'n cale
Un dorobanț și c'un unchieș
Plecat de ani, albit și pleș*

(Nenițescu)

Nu putem spune dacă este vorba de singular ori de plural în exemple: « *Dacă nu eram eu și cu Păsărilă, ce făceai voi?* » (Creangă) forma de singular și de plural fiind aceeași. *Era odată un biet creștin sărac și c'o droaie de copii mdrunți* (Delavrancea).

ATRIBUTUL

Atributul (numit și complement determinativ sau substantival) este partea secundară de propozițiune care determină sau completează înțelesul unui substantiv. *Petre Todosiicăi, crâșmarul nostru, așa-i că ți-a mâncat nouă sute de lei? Vasile Roibu din Bejeni mai pe-atâția și alții câți? Ruștei lui Valică și Măriucăi lui Onofrei, găsești să le dai și să le răz dai? . . . Și pentru băet n'ai de unde da? (Creangă). Târgul de vite cornace și de cai era în dricul lui (Sadoveanu).*

*Sămănătorii harnici, cu sacul subsuoară
Pășesc în lungul brazdei, pe fragedul pământ*

(Alecsandri).

Atributul se află cu întrebările : *care? ce fel de? al cui? câți?* puse substantivului care-l determină sau întregeste.

După felul cuvintelor și al formelor prin care este exprimat, atributul poate fi de mai multe feluri, și anume :

A. Atributul substantival

Atributul substantival poate fi pus fie în cazul substantivului determinat sau în nominativ, când se numește **apozitie**; fie în cazul genitiv; fie într'un caz cu prepozițiune (prepozițional). *Și părintele Ioan umbla acum cu pletele în vânt să găsească alt dascăl, dar n'a mai găsit un bădiță Vasile cuminte, harnic și rușinos ca o fată mare (Creangă). Icoana era chipul Sfintei Mariei Maicii Domnului (Slavici). Căruța . . . sosește la locul de întâlnire al vânătorilor. Mai adesea acest loc e o cruce de piatră strâmbată de piua ei, sau un puț cu furcă, adică o groapă adâncă (Odobescu).*

1. Apozitia

Apozitie se numește atributul substantival pus în același caz cu substantivul determinat, ori în cazul nominativ, fără de vreo legătură afară de pauză (notată prin virgulă) și acord.

În același caz cu substantivul determinat : *În altă zi ne trezim că iar vine părintele la școală cu moș Fotea, cofocarul satului (Creangă)... Icoana era chipul Sfintei Mariei, Maicii Domnului (Slavici). Să ne închinăm noului Domn ales de obște, lui Mihnea-Vodă (Odobescu). Ea se retrase în mănăstirea Cozia, unde găsi, trăind, pe mama lui Mihai Viteazul, pe Doamna Teodora, care se călugărise (Carmen Sylva). Doamna Elisabeta, însoțită de soțul ei, de Domnitor, a mers la spitalul militar din București (Coșbuc).*

În nominativ, când nu se face acordul : *O singură dată și-a deschis porțile fără de luptă, ș'atuncea nu unui cuceritor străin, ci falnicului Domn al tuturor Românilor — Mihai Viteazul (Vlahuță). ...Și așa au luat Ardealul în numele lui Dumnezeu și al Măriei Sale Împăratul (Simionescu). ...Ei sunt arcașii vrednici ai lui Ștefan Domn cel Mare (Alecsandri). Sosi vremea să se facă nunta lui Ilie, feciorul vornicului Pârvu Basarab, cu Ilinca (Odobescu). Să dăm examen dinaintea starețului Neonil, un bătrân olog, care ne sfătuia cu duhul blândeței (Creangă).*

Locul gramatical al atributului fiind după substantivul determinat, dintre două substantive puse alături cel de-al doilea trebuie considerat ca apozitie.

În exemplul :

*Domnul Ștefan, viteaz mare, ce-a dat groază prin păgâni.
Lăcaș sfânt creștinătății astăzi vrea să facă dar*

(Alecsandri).

apozitie este *Ștefan*, care restrânge înțelesul general al lui *domn* la o singură persoană pe care o cheamă astfel.

Cazul este invers în :

...Ei sunt arcașii vrednici ai lui Ștefan Domn cel Mare.

(Alecsandri).

Aici *domn* restrânge înțelesul general al lui *Ștefan*, arătând că este vorba numai de *Ștefan* care a fost *Domnul cel Mare*.

Tot așa este *Ștefan Vodă* și *Vodă Ștefan*, etc.

Astfel sunt apozitii numele de familie, porecele, titlurile și explicările puse lângă numele proprii : *Negru Vodă, Neagoe Vodă Basarab, Petru Rareș, Vasile Lupul, Vlad Dracul, Constantin Cantacuzino Stolnicul, Nicolai Milescu Cârnu, Gheorghe Păharnicul, Dimitrie Cantemir, Ienache Văcărescul, Mihai Copilul, Andrei Florea Curcanul*, etc.

Tot așa sunt apozitii numele proprii care determină un substantiv comun, restrângându-i înțelesul general : *Muntele Atos*,

Muntele Negoiul, Poetul Eminescu, Sergentul Mătrăgună, Împăratul Traian, Mitropolitul Dosofteiu, Strada Lipscani, Orașul București, etc.

Ca substantive, și prin urmare ca apoziii trebuie considerate și adjectivele puse în urmă și prevăzute cu articolul enclitic : *Bogdan Orbul, Mihai Viteazul, Petru Șchiopul*.

*Mărita-m'aș și eu biata,
Rufele de pat nu-s gata*

(Jarník-Bârseanu, *Doine*).

*Vai de biet Român, săracul,
Îndărăt tot dă ca racul!*

(Eminescu).

Alexuc, săracu', are grijă de tata...

(Beldiceanu).

Chiar și fără articol, dacă adjectivul este socotit cu o valoare nedeterminată sau generală : *Popa, biet, mereu slăbia* Jarník-Bârseanu, *Doine*) [probabil scurtat din *Popa, biet popă* sau *om, mereu slăbia*]. *Eu, biet, nici cărturar nu sunt, nici scriitor* (Ispirescu).

Din astfel de expresiuni *biet* a ajuns să se întrebuințeze ca apozitie invariabilă în : *Copiii, biet, ca copiii, nu știau ce să facă* (Ispirescu). *Ea, biet, își plecă urechea la rugăciunile cele viclene ale smeului* (Ispirescu).

Dar adjectivul este atribut dacă se pune înainte. Să se compare : *Săracul Român, Viteazul Mihai, etc.*

Cuvântul determinat de apozitie poate fi și un pronume personal : 1. tonic : *Elu-mi grăi, ingerul* (Codicele Todorescu). *Eu Carol și al meu popor* (Alecsandri); 2. aton : *Nu-l vezi tu pe Ghiță, că e mereu pe gânduri?* (Slavici). *L-am văzut venind din depărtări, din pustă, brațul curgător de canal* (Cora Irineu). *Le tot privesc [eu], țărancele* (Cora Irineu). În textele vechi poate fi vorba de o traducere din limba slavonă; în cele nouă, de o formă artistică proprie limbii române.

Pronumele personal nu este exprimat decât prin terminațiunile personale ale verbului : *Am trimis după doctor ; dar, săracul, [= « el, săracul »] era în cele de pe urmă minute* (C. Negruzzi).

*Și nu pricep ce-i asta
Și nu știu, biata [= « eu, biata »]*

(Coșbuc).

Sunt exemple în care predicatul precedă subiectului exprimat prin pronume, fiindcă asupra predicatului se îndreaptă în rândul întâiu gândul vorbitorului, pe acesta îl relevă : *Și s'a îmbolnăvit*

le strașnic și a început a vărsa și a vărsat rânza. Și a luat-o ea și a spălat-o... și a înghițit-o ea ca să găsească pungile cu bani (Eminescu).

În multe cazuri de acestea, în cursul vorbirii subiectul exprimat prin pronume nu i se pare vorbitorului destul de limpede, și-l precizează sau relevă cu ajutorul apozitiei,

Apoziția poate fi : 1. nearticulată : *S'a găsi el ac* [= « el, ac »], și *de cojocul lui* (L. Morariu). *Erau ei, lăutari, cu fel de fel de fluere* (I. Pop Reteganul). *Dar nu mai sunt ele, fete, ci numai chiar la împăratul?* (I. Pop Reteganul); 2. articulată : *Și-a da el, spânul, peste om odată* (Creangă). *Știe ea, Smaranda, ce poamă de om ești* (Creangă). *Nu știau ei, ciobanii, de unde a căpătat el această putere* (Marian). *Cântă ele, paserile...* (Agârbiceanu). *Atunce Miron au zis : « Suntem noi Moldovenii bucuroși să se lățească Împărăția în toate părțile cât de mult... »* (Neculce).

Adeseori substantivul care reia subiectul în formă de apozitie este precedat de deosebite determinări, ale lui sau ale predicatului, de vreun adverb, mai ales de *și* care-l relevă și mai mult : *Veniau ele prin curte, multe jăvre* (M. Chirițescu). *A veni ea, și vremea aceea...* (Creangă). *A trecut el așa un răstimp* (Sadoveanu).

Uneori subiectul pronominal n'are același gen cu apozitia care-i urmează, de o parte din pricina că prin deasa întrebuintare pronumele de gen masculin a ajuns să facă aproape o unitate sintactică cu predicatul său, să se cristalizeze într-o formă neschimbată, neutră, de altă parte pentru că vorbitorul, la rostirea pronumelui, s'a putut gândi să întrebuinteze alt cuvânt ca apozitie, dar și-a schimbat gândul în cursul vorbirii : *El venise atunci, vremea Troianilor de perit* (Moxa); scriitorul s'a putut gândi mai întâi să întrebuinteze cuvântul *timpul* în loc de *vremea* . *Mi-a spus el, baba...* (Contemporanul); scriitorul s'a putut gândi să întrebuinteze mai întâi cuvântul *băboiul* , pentru a-și bate joc de *babă* , apoi s'a putut răzgândi și în urmare a întrebuintat totuși pe *babă* . Tot astfel mai e : *Are să-l certe el preoteasa pe popa* (Pușcariu), *Ei las' bre că mi-a veni el, apa, la moară* (Vasiliu), pentru care să se compare : *mi-a veni el timpul sau ceasul*, etc.

Pronumele poate servi, și el, ca apozitie : 1. forma tonică : *Să știți că Domnul, el e [D]zeul nostru* (Psaltirea Scheiană). *Vecinul Nicolae, el numai a putut să-mi facă această poznă. Atunci Craiovisin spuse și el cât poate...* (Graiul nostru); 2. în forma atonă : *Pe Eva a dus-o tatăl său la Iași* (Sadoveanu). *Smeului și fetei începu a li se părea că băiatul le sta în cale* (Ispirescu).

Un caz special este întrebuintarea ca apozitie, în mod pleonastic sau fiind de prisos, a unei forme tonice de pronume personal pentru aceeași formă, dar atonă, și invers : *De i-a mai da lui nasul să mai miroase pe-aici, apoi las'!* (Creangă); formă atonă anticipă pe cea

tonică. *F ea* [= «pe ea »] *toată lumea o cinstește* (Codicele Voronețean); forma atonă reia pe cea tonică.

Amândouă formele pronumelui sunt atone : *Slujba cu care m'au însărcinat o voiu împlini-o*. (Ispirescu).

Sunt provinciale și neliterare forme ca : *m'am dusu-mă, m'am dusu-m'am, i-am spusu-i*, etc.

Apoziție poate avea și pronumele relativ *care* : *Au tălmăcit... Cântarea Cântărilor, care, tălmăcirea aceea, asemănare n'au primit* (Biblia a. 1688). *Ia mursa aceea și iute se duce de o toarnă în fântâna din grădina ursului, care fântână* (original : *care, fântână*, [nu grădină]) *era plină cu apă până în gură* (Creangă).

Adeșori apoziția este un pronume demonstrativ considerat ca substantiv : *care acesta* sau *care acela* (Odobescu, Iorga), ori un substantiv precedat de un pronume demonstrativ întrebuițat ca atribut : *Care acea bucurie pre urmă au venit în suspinuri și amar* (Neculce). *Care acest sat* (Uricariul).

În aceste cazuri apoziția servește pentru a preciza înțelesul lui *care*, care ar putea fi echivoc, dat fiind că are o formă neutră, atât pentru singular cât și pentru plural.

Tot așa s'au născut și formele articulate ale pronumelui relativ : *Vreau cuvânt carele* (= *care acela* ») *să nu fie fost pe plăcerea Măriei Tale* (Antim Ivireanu). *Popilor carei* (= «care aceia ») *slujesc* (Corəsi). *Gura carea* (= «care aceia ») *grăește hulă* (Mineiul a. 1776). *Lăcașurile cele cerești, întru carele* (= «care acelea »)... (Mineiul a. 1776). De asemenea și interogativele : *Carele* (= «care acela ») *este omul cela ce nu știi cetatea efesiască?* (Cod. Vor.). *Carii* (= «care aceia ») *ne asupresc pe noi, mișei* (= «săracii ») *au bogații?* (Varlaam).

Apozițiile au înțeles adjectival în expresiuni de felul celor următoare : *Țigan, negru ca fundul ceaunului*, cu *ochi aspizi* (= «veninoși ca de aspidă », specie de șarpe) (Mera). *Cai cu capetele coardă* (V. Cioflec). *Frumos se mlădie pe calul său graur* (Eminescu). *Purceluși cu coada sfredel* (Eminescu). *Când trecea vreunul cu punga groasă, cu burta roată* (Agârbiceanu). *În cartea ce mi-ai dat-o e o pagină lipsă* (Pușcariu). *Se înalță glasuri gloate* (Pann).

Pentru înțelesul adjectival al apoziției în aceste cazuri să se compare expresiunile : *având oaste mai gloată* (M. Costin). *Avem casă grea și copilași cam gloată* (Antim Ivireanu); diminutivele : *Maica sfântă șade...* *Și din căerel, Lasă fir aurel* (Marian). *Perișoru-i aurel Ca mătasa subțirel* (Alecsandri). *Aurică copilă, cântă-mi frunza verde, cântă-mi...* (A. Russo). *Șade Neagoe călare pe-un cal galben grângurel...* (Marian); formele adjectivale : *Ține-te, cerbule, cu coarnele cele boure* (Neculce). *Are oi mai multe, Multe și cornute, Și cai învățați Și câni mai bărbați* (Alecsandri,

P. pop.) **Foaie verdeodoleană** (= « de odolean »), **Asta-i mândra, mândruleană, Țesătoarea pânzelor, Bărbata bărbatelor** (Jarník-Bârseanu, *Doine*).

Apoziția poate fi, și ea, determinată de atribute, alcătuind o grupă de cuvinte (sintagmă) : *La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș, Ruxanda rămăsese în fragedă vârstă* (C. Negruzzi). *Mâna mea nu mai poate ridica buzduganul ăsta, vechiul meu tovarăș, bunul meu prieten* (Odobescu). *Împăratul, crezând că singur, el dela el, a citit în mintea lor, se mânie foc...* (Delavrancea).

Mai ales în astfel de cazuri însă apoziția poate fi pusă și înaintea substantivului determinat și se recunoaște după faptul că se poate înlocui cu o propozițiune secundară atributivă sau i se poate adăoga participiul prezent fiind : **Biet de tine!**... *nici tu n'ai fost făcut în ceas bun!* (Slavici). **Popor viteaz, Dacii rezistară cu ultima energie Romanilor învingători. Săracu', ce bogat este!** = « ce bogat este el, săracu'! » (Delavrancea).

Apoziția de un singur cuvânt sau simplă de obicei nu se desparte de cuvântul determinat prin niciun semn de punctuație; apoziția compusă din mai multe cuvinte, dintr'o grupă de cuvinte (sintagmă), se închide între virgule.

2. Atributul substantival în genitiv (genitival)

Genitivul se poate exprima în mai multe chipuri :

1. Prin forma de genitiv nearticulată sau prevăzută cu articolul nehotărît : *Deodată auzii lovitura unui topor ce se înfipse în ușă...* (Gane). *Dar când ajunseră tocmai deasupra priporului de unde se văd, în poală, urmele unei cetăți de Uriași și brazda Vladnică a Troianului, Miclăuș stătu în loc mărâind...* (Odobescu). *Tăcuși, urcau Englezii la deal, cu pas regulat și cu aerul serios al unor oameni ce merg într'o gravă întreprindere...* (Gane). *Precum pe vremuri, fecioara din Orleans, sub inspirația Sfintei Madone, apucase drumul de sacrificiu..., tot așa fecioara dela Jiu simte că e chemată să joace un rol mai mare...* (Kirîțescu). *Fiecare stâncă poartă numele vreunui nenorocit, care și-a pierdut viața lângă dânsa...* (Gane).

2. Prin forma de genitiv articulată : *Numai așa a putut să scape de durerea ca să-și vadă către sfârșitul domniei Moldova lui ocupată de armatele leșești ale regelui Albert* (Simionescu). *În orice alt loc al Bărăganului, vânătorul nu află alt adăpost... decât umbra căruței sale* (Odobescu). *Un freamăt trecu prin rândurile hoșilor* (Gane). *O femeie de o mărinimie mișcătoare e vrednica soție a mult iubitului erou al poporului nostru, a lui Mihail Viteazul* (Carmen Sylva). *Irea omu ciociului a lu Anton Garohide* (Pop.), *O rudă a lu Anastasie* (Doc.), « *Domnica lu nimaia* » (Brătescu-Voinești), *Partea*

i Ciolpănesc (Doc.). *Era vesel vornicelul, fiindcă în curțile palatului îl așteptau... o sumă de*

*boieri mari ai oștilor
puterea domnilor
și groaza dușmanilor*

(Odobescu).

3. Prin prepozițiunea *de* și acuzativul substantivului : *La mijloc de codru des* = « la un mijloc oarecare al unui codru des oarecare » (Eminescu). *Să fii totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară* (Prov.) *La vreme de războiu...* (C. Negruzzi). *Vornic de Țara-de-jos sau Vornic de Țara-de-sus* (= « Vornicul Țării-de-jos » sau « Țării-de-sus »). *Iată 'n zori de zi Manea se trezi* (Alecsandri). *Aburi se așează pe vârful de munte* (Alecsandri). *Deodată începură a se deosebi tropote de cai* (Odobescu). *Trebue să fii la Paicu, în gura Bărdăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești câte o mică dumbravă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale ; iar mii și mii de cuiburi de ciori, printre crăcile copacilor* (Odobescu).

Atributul în genitivul format de prepozițiunea *de* și acuzativul substantivului se întrebuințează mai ales când cuvântul la care se referă atributul rămâne nearticulat, deci exprimă ceva general, nedeterminat. Să se compare deosebirea dintre *La mijloc de codru des* și *La mijlocul codrului des*. *La mijloc de codru des* înseamnă « la un mijloc oarecare al unui codru des oarecare », iar *La mijlocul codrului des* înseamnă « la mijlocul știut al codrului des știut ». Totuși acest fel de atribut îl găsim întrebuințat și după substantive determinate : *În seara de Sân-Vasile, Ziua de Crăciun* (Teodorescu, *P. pop.*), *A treia parte de sat* (Gaster); etc.

4. Prin prepoziția *a* și acuzativul substantivului : *eu sunt maica a mulți coconi* (Moxa). *Grigoraș a Mărdăroae* (Doc.); *Să le lege de codițele a trei cai neînvățați* (Pop Reteganul); *el era censorul arbitrar a crice produceri intelectuale, a orice aspirări liberale* (Alecsandri); *a-tot-puternic, a-tot-țiitor*, etc.

Acest fel de genitiv îl au mai ales substantivele precedate de numerele nedeclinabile.

În graiul din Moldova și Ardeal prepoziția *a* înlocuiește toate formele articolului *al, a, ai, ale* : *Alexandru cel Bun, « stăpânitor a toată Moldova-lahia și a țărmurilor mării » o stăpânește* (Simionescu).

*Noroc bun!... Pe câmpul neted ies Români
cu-a lor pluguri!*

(Alecsandri).

5. Mai rar, și mai mult popular, prin prepoziția *la* sau *dela* și acuzativul substantivului :

Prețul cel dintâiu la galbăn (= « al galbenului ») *am pierdut* (Dosofteiu). *În dos* (sau *dosul*) *la căpiță* (= « în dosul căpiței ») *durmia un om* (Pop.). *Că mila dela strein* (= « streinului ») *E ca umbra dela spin* (= « spinului »), *Când gândești că te umbrești, Mai tare te dogorești* (Jarník-Bârseanu).

Înțelesul atributului în genitiv este foarte variat și depinde nu numai de înțelesul cuvântului pus în genitiv, ci și de cel al cuvântului determinat.

El poate să arate.

1. posesorul, stăpânitorul: *Cămarile lui Vodă au o înfățișare simplă* (Iorga). *Începusem și eu a mă rădica băețaș la casa părinților mei* (Creangă). *Izbându lui Petrea Dascălul* (Gane). *Tăcutul craiu al nopții* (Iosif). *Al totului părinte* (Alexandrescu). *În dreapta o canapea și două jețuri între portretul bunicului și al bunicii* (Brătescu-Voinești). *Pasărea . . . lasă să-i pice din cioc pe oblâncul șelii voinicului o piatră de zamfir mare și frumoasă, limpede și albastră, întocmai ca seninul cerului* (Odobescu). *În depărtare . . . se profilează . . . movilele, a căror urzeală e taina trecutului și podoaba pustietății* (Odobescu). *Vornicul Țării-de-sus, vornicul Țării-de-jos, Pârcălabul Hotinului*, etc.

2. Originea, înrudirea, raportul de prietenie, serviciu, etc. : *Tustrei feciorii babei umblau în cărăușie* (Creangă). *Frații îmi spun cu spaimă că-i poznă cu mătușa lui moș Andrei . . .* (Creangă). Tot așa : *feciorul împăratului, fata babei, fratele mamei, sora tatei, prietenul lui Ionel, aprodul lui Vodă, vizitiul boerului*, etc.

3. partitivul, când determină cuvinte care arată o colectivitate (parte, mulțume, etc.) și se numește genitiv partitiv : *Banul este a suta parte a leului. O mare parte a soldaților muri pe câmpul de onoare.*

4. ființa sau lucrul dela care pornește acțiunea exprimată prin substantivul determinat și care ar putea servi ca subiect al unei propozițiuni cu un predicat verbal care ar exprima respectiva acțiune (genitiv subiectiv) : *Mânia grădinarului trecu orice hotare* (Ispirescu). *Deodată auzii în depărtare urletul unui lup* (Alecsandri). Să se compare : *Grădinarul se mâniă. Lupul urlă.*

5. ființa sau lucrul asupra căruia se îndreaptă lucrarea exprimată prin substantivul determinat și care ar putea servi drept complement în acuzativ al unei propozițiuni cu un predicat verbal care ar exprima respectiva acțiune (genitiv obiectiv sau completiv) : *Oștean a fost și sfântul Gheorghe și sfântul Dimitrie și alți sfinți mucenici, care au pătimit pentru dragostea lui Hristos . . .* (Creangă). *Acea crudă pierdere a singurului său copil îi sfâșiasse amar inima* (Alecsandri). Să se compare : *Ei iubesc sau au drag pe Hristos. Ea își pierdu copilul.*

6. definește sau explică substantivul determinat : *Râul Vaviloului, Apa Iordanului, Valea Prahovei, Cetatea Hotinului, Codrul Cosminului, Țara Bârsei, Cheia Turzii, Pustiul Bărăganului, Regatul României, Luna lui Cuptor, Săptămâna patimilor, Neamul Tracilor, Virtutea modestiei*, etc. *Această strămoare, pe care locuitorii o numesc Vadul Călugărenilor, fu aleasă de Mihai Vodă spre a sluji de Termopile Românilor* (Bălcescu). *Dascaul Iordache clămpănia de bătrân și apoi mai avea și darul suptului* (Creangă).

Acest fel de atribut în genitiv, mai ales când se pune lângă nume geografice (de orașe, țări, râuri, etc.), ori care arată timpul, poate fi înlocuit cu o apozitie și se numește genitiv apozitiv. Să se compare : *Ne oprim pe prundul Ozancei, sub malul râpos, înalt, pe fruntea căruia stă, ca o coroană, fantastica ruină a Cetății Neamțului* (Vlahuță) și *Pe drumul ce duce către cetatea Neamț, pe la sfârșitul lui Septembrie 1686, se vedea o oaste mergând* (C. Negruzzi) ; *Mănăstirea Argeșului și Altarul mănăstirii Putna ; Luna lui Faur și Luna Faur sau Februarie*, etc.

*Calică-i era haina, dar strălucia pe ea
Și crucea Sfântul Gheorghe ș'a României Stea*

(Alecsandri).

Observare. Prin repetarea substantivului în formă de atribut în genitiv exprimăm punctul final, gradul cel mai înalt : *capătul-capătului* (* punctul final al capătului *), *frumoasa-frumoaselor* (= * cea mai frumoasă *). Tot așa sunt : *cântarea-cântărilor* (scris și : *cântarea cântărilor*), *în vecii vecilor, începutul-începutului, comedia-comediilor, ocara-ocărilor*, etc.; apoi genitivele formate prin prepoziția *de* și acuzativul substantivului : *neam de neam, veci de veci*, etc. *Robul a răspuns așa, încet, din fundul-fundului* (L. Morariu). *Vândtori de dropii din baștină, carii neam de neamul lor au rădăcit prin Bărăgan* (Odobescu).

Și înțelesul atributului în genitiv cu *de* este tot așa de variat. El poate arăta :

1. Posesorul, stăpânitorul : *Văduvei de un bogat neguțător* (I. Văcărescu). *Cuiburi de ciori* (Odobescu). *Zăpada încărcase crengile de copaci* (Eminescu). *În prundul de mare Sub raze de soare* (Teodorescu, *P. pop.*). *Sub poale de codru verde Mititel foc mi se vede* (Teodorescu, *P. pop.*). *La colț de grădină...* (Teodorescu, *P. pop.*). *Frunzuliță ruguleț Căpitane de județ* (Teodorescu, *P. pop.*). *Vornic de Țara-de-jos, Vornic de Țara-de-sus, Pârcălab de Hotin*, etc.

2. Originea, înrudirea, etc. : *Calul fiului de craiu începe a sări* (Creangă). *Fata cea mică de împărat* (Delavrancea). *Trec, mi se petrec Trei fete de Grec* (Teodorescu, *P. pop.*).

3. Felul sau soiul, determinat prin arătarea locului de origine : *Marfă de Paris...* *astăzi am deschis* (Alecsandri). *Aici se*

țineau armăsari de Arabia (Filimon). *Să beau apă de izvor* (Ispirescu), *Un echipagiu de Viena venia înhămat de patru telegari roibi* (Creangă). *Sunt, pașă, neam de Beduin* (Coșbuc). *Români de viță veche* (Alecsandri). *Vin de Drăgășani, de Odobești, de Cotnar*, etc.

Pentru a arăta numai locul de origine, nu felul sau soiul, se întrebuințează cazul cu prepozițiile *din* și *dela* și acuzativul substantivului : *vin din, dela Drăgășani, marfă din, dela Paris*, etc.

Observare. În poezia populară adeseori se omite *de* : *Frunză verde lăcrămioară, Frunza verde bob năut, Frunză verde bob și linte, Frunză verde mărăcine, Frunză verde șapte brazi, Frunză verde lemn uscat*, etc., adică : *Frunză verde de lăcrămioară*, etc. Să se compare : *Frunză verde de mărar, Frunză verde de susasiu, Frunză verde de alună*, etc.

4. **Materia** din care este făcut lucrul numit de substantivul determinat : *Alături ardea o făclie de ceară galbenă* (Odobescu). *Fata scoate paharele cele de argint* (Creangă). *Șezură pe banca de piatră de lângă porțiță* (Eminescu). *Să-i cumperi cisme de capră* (Iarnîk-Bârseanu). *Scoate din lada babei valuri de pânză* (Creangă).

5. **Partitivul**, după cuvinte care înseamnă o colectivitate (mulțime, parte, etc.) : *Fără strop de lacrimă* (Delavrancea). *Pe drum trecea un car de lemn* (Coșbuc). *Cărd de fete aduc merinde* (Alecsandri). *Nenumărate herghelii de cai ies din ea* (Creangă). *Vodă trimise o seamă de pedestrime* (Bălcescu). *Venia o ceată de fii de împărași și de boieri mari* (Ispirescu). *Un stol de turturele a întârziat* (Gârleanu). *Erau o pereche de berze bătrâne* (Sadoveanu). *A treia parte de sat* (Gaster).

Partitivul se întrebuințează regulat : *a)* după cuvinte care înseamnă o măsură : *o cupă sau un litru de vin, o ferdelă sau o mierță de grâu, un cot sau un metru de pânză, un stângen, lanț, iugăr sau hectar de pământ, o bucată de pâine sau de loc*, etc. *Cerea mai mult de 15 pungi de bani* (Axente Uricariul).

Copii! aduceți un ulcior

De apă de sub stâncă

(Alecsandri).

De aceea, cu toate că zicem *a umplea cu apă* alături de *a umplea de apă*, trebuie să cerem *un pahar de apă, de vin*, etc., când vrem *un pahar plin de sau cu apă, vin*, etc. Dacă cerem *un pahar cu apă*, paharul poate cuprinde orice cantitate de apă. Nu trebuie să ne temem de confuzia cu genitivul materiei (se se compare : *un pahar de sticlă*), ori cu al scopului (*un pahar de apă* = « un pahar pentru apă », etc.).

b) după numerele nehotărâte : ... *și de cele rele nu aflu nimic la el* (Gaster). *Acel ofițer a venit în chip de iscoadă ca să vadă ce de oaste este* (Axente Uricariul). *Și n'o scrie cu cerneală, Că de-aceia-i*

multă 'n țară (Jarník-Bârseanu). *Umbla pe la casele oamenilor de cerșiu câte una alta de-ale gurii* (Sbiera).

c) după numerele ordinale, și anume după pluralul lui *zece* și compusele cu acesta, după *sută*, *miie*, *milion*, etc., care, fiind substantive, sunt determinate de atribut : *douăzeci de bani*, *o sută de boi*, *o miie de oi*, etc. : *O miie de țechini primești?* (Coșbuc). Dar avem, mai rar, și construcția fără *de* : *Întrase în Moldova întovărășit de șapte mii spahii și de vreo trei mii oaste de strănsură* (C. Negruzzi).

În schimb singularul *zece* și compusele lui dela 11—19 se construiesc fără *de* și acuzativul substantivului, întocmai ca numerele dela 1—9. În privința aceasta ne deosebim de Românii din sudul Dunării care zic : *15 di dzăle, di ani*, etc.

Am aștepta să se spună *o sută doi bărbați*, nu *o sută doi de bărbați*. Totuși se întrebuințează și această formă : *Cel mai tânăr era de douăzeci și unul de ani* (Delavrancea).

d) Partitivă este și construcția *al-de, ai-de, ai-de* : *Îl vedea lucrând, când la al-de-neica Burcilă, când la aleșii ori la fruntașii satului* (Ispirescu). *Ai de Achindin, Pigasie și Anempodist fură aruncați într-o groapă* (Dosoșteiu). *Am mai văzut dăunăzi un cioflingariu de-al-de tine* (Creangă). Cu acordul greșit : *Cum îl văzură al-de gloatele venind teafăr... îl primiră cu mare bucurie* (Ispirescu).

Să se compare și : *cel dintâiu, cel de-al doilea*, etc.

6. Ca genitiv apozitiv arată denumirea, explică, definește : *Curtea-de-Argeș, Roșiorii-de-Vede*, etc. *Ne dase nume de curcani* (Alecsandri); să se compare : *Ne dase numele curcani. Băiatul meritase porecla de cioban* (Odobescu). *După războiul dela 1877, domnitorul României luă titlul de rege* (Tiktin).

Tot așa sunt : *într-o zi de Vineri* (să se compare : « într-o zi, Vineri »), *în ziua de astăzi* (să se compare : « în ziua astăzi »), *cuvântul de lene* (să se compare : « cuvântul lene »), etc.

Un caz special de genitiv apozitiv avem în exemplele : *Îi dau în mână hoțomana de căprioară* (Ispirescu) = « hoțomana, căprioara » = « hoțomana care este căprioara ». *Drăcoica de babă* (Ispirescu). *Gloaba de cal* (Creangă). *Mie încă îmi spunea un hătru dă moș* (Gaster). *O arătare de om băuse apa dela 24 de iazuri* (Creangă).

Acest fel de expresiuni sunt foarte dese : *Ce mai drac frumos de noră* (Coșbuc), *și-o sdreanță de vesmânt* (Coșbuc), *un giuvaer de flăcău* (Creangă), *o zgâtie de fată* (Creangă), *era un pui de ger* (Creangă), *hoțul de bărbat, șerpoaica de muiere*, etc. ; *o bunătațe de fată* (Alecsandri), *o mândreață de fată* (Vlahuță), etc. ; *săracul sau săraca de mine, săracan de mine* = *săraca-mi de mine* (Iordan), *blăstematul de smeu, afurisitul de copil, ticăloasa de ea*, etc.

Ele cuprind o inversiune a cuvintelor și a funcțiunii lor : ceea ce ar trebui să fie în mod normal atribut, din pricina că se relevă, se

rostește mai întâi și primește ca atribut în genitiv cuvântul care ar trebui să fie determinat, nu determinant. De aceea interpretăm *hoțomana de căprioară* = *căprioara care este hoțomană*, nu *hoțomana care este căprioară*, deși din punct de vedere formal interpretarea din urmă ar fi cea corectă (să se compare și fr. *un fripon d'enfant* = *un enfant qui est un fripon*, etc.).

7. Menirea, scopul: *Să se aleagă 'n vale loc de mănăstire și de pomenire* (Alecsandri, *P. pop.*). *Că-i iarbă de noi și umbră de voi* (Bibicescu, *P. pop.*). *Că n'ai picior de nădrag și nici cap de comănac* (Bibicescu, *P. pop.*). *El lua paraua de năfură a văduvei* (Al. Vlahuță). *Doamne sfinte, mai dă-mi zile de traiu* (Alecsandri).

Foarte des în legătură cu un abstract verbal: *Căruța sosește la locul de întâlnire al vânătorilor* (Odobescu). *Deschide-le aripă de apărare* (Odobescu). *Apoi tot mai am zile de trăit* (Creangă). *Fără loc de odihnit* (Zanne).

3. Atributul substantival în genitiv cu formă de complement în dativ (dativ adnominal)

În limba veche se întâmplă adeseori că nu se pune articolul înaintea genitivului care determină un substantiv nearticulat. Astfel atributul în genitiv are înfățișarea de dativ (și este numit de învățați și *d a t i v a d n o m i n a l*). Într-adevăr, în multe cazuri el s'a născut dintr'un complement în dativ, pus de obicei după verbul *a fi*: *De aice, Lupul, fecior* (= «fecior al» sau «feciorul») *lui Gavrilică Vornicul, și alții... au alergat la Constantin Vodă* (Neculce; să se compare: «care-i era» sau «fiind fecior lui Gavrilică Vornicul»). *Ci Ungurii, văzând atâta stropșitură și nevoe țării... li s'au supărat...* (Simion Dascălul; să se compare «a țării» și «pentru țară»). Tot așa: *Grigore Ureche, Vornic Țării-de-jos* (= «Vornic de Țara-de-jos» sau «al Țării-de-jos»); *Matei Basarab, Vocevod Țării-Românești* (= «vocevod al Țării-Românești» sau «pentru Țara-Românească»); *Paraclis Preceștii* (= «Paraclis al Preceștii»), etc. Chiar și forma de dativ format din prepoziția *la* și acuzativul substantivului: *Prețul cel dintâiu la galbăn am pierdut* (Dosofteiu). *În dos (sau în dosul) la căpiță dormia un om* (Pop.).

Observare. Unii afirmă că este vorba de atribut sau, mai bine, de apozitie legată cu adverbul sau conjuncția comparativă *ca* în expresii de felul celor următoare: *Spui domnie[i]-tale, ca mai marele* (= «mai marelui») *mău, de ce-am înțeles și eu* (Doc. a. 1521). *Judecătoria ca un Dumnezeu, nu poate să greșească* (Biblia a. 1688). *Lumea ca lumea, se uita curios după el* (Vlahuță). *Tătarii, ca dâșii, răutăcioși și foarte răzbuțitori... îi deteră foc* (Marian). *Din Sătmar până 'n Săcele, Numai vaduri ca acèle* (Eminescu.) *Toate ca toate, dar cum de nu ți-a fost rușine să faci o faptă ca asta* (Tiktin).

Într'adevăr însă este vorba de o expresie scurtată, în care cuvântul legat cu conjuncția *ca* (= «cum») este subiectul în nominativ sau complementul în acuzativ al unei propozițiuni secundare comparative, iar predicatul neexprimat trebuie întregit din predicatul exprimat al propozițiunii principale. Substantivul-subiect sau complement în acuzativ legat cu conjuncția *ca* este articulat dacă exprimă ceva determinat: *Moș Nichifor, ca* (= «cum») *omul cu grija* [se suie...], *s'a suit în căruță și a început a scormoni în toate părțile* (Creangă): nearticulat, dacă exprimă ceva nedeterminat, general: *După aceasta încalecă fiecare pe calul său, spânul înainte, ca* (= «cum») [încalecă un] *stăpân, Harap-Alb în urmă, ca* (= «cum») [încalecă o] *slugă* (Creangă).

B. Atributul adjectival

Atributul exprimat printr'un adjectiv ori printr'un adjectival (pronume, numeral, articol, participiu trecut cu formă de adjectiv) se numește **a t r i b u t a d j e c t i v a l**.

*În fund pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsărit, sub soare, un negru punct s'arată!
E cocostârcul tainic, în lume călător,
Al primăverii dulce iubit prevestitor*

(Alecsandri).

Același trup lung și subțire și drept, același păr tuns după aceeași modă muscălească, cu abia ici colo câteva fire albe, aceeași față suptă și smeadă cu ochi albaștri și blânzi, cu frunte largă și cinstită, cu profil osos și parcă încremenit, același port de haine negre încheiate cu îngrijire, și aceeași pălărie mare de pae, fără de care nici nu și-l poate închipui cine l-a cunoscut (Brătescu-Voinești).

Un vânticel fierbinte suflă printre copacii grădinei (Gârleanu). **O liniște îngrozitoare înneacă codrul** (Vlahuță). **Frații mei au plecat să aducă pasărea măiastră** (Ispirescu).

*Și cum vin cu drum de fier
Toate cântecele pier;
Zboară pasărele toate
De neagra străinătate*

(Eminescu).

Această casă este înconjurată cu o pădure deasă și înaltă, unde stau toate fiarele cele mai sălbatice din lume (Ispirescu). **După câteva zile de călătorie dete peste un alt om în gura căruia curgea apă** (Ispirescu). **Cele două nurori îi zic celei mai tinere...** (Creangă).

Cum se vede din exemplele de mai sus, atributul adjectival se a'ordă cu substantivul determinat în gen, număr și caz.

Sunt însă și cazuri când acordul nu este desăvârșit: *Cea mai scumpă petrecere a mea consista într-o mă sui pe capra unei trăsurii vechi și părăsită* (= « părăsite ») *sub o șură deschisă din toate părțile* (Alecsandri). *Pe cea mai mare [legătură] ... o dete fetei împăratului cea mai mare* (= « celei mai mari », Ispirescu).

Observarea 1. Adjectivul verbal terminat în -*oriu*, -*oare* înlocuiește participiul prezent, având înțeles activ și arătând lucrarea ca o însușire durabilă a unei ființe sau a unui lucru: *Să ferece cu argint icoana cea făcătoare de minuni* (= « care face minuni ») (C. Negruzzi). *Nora cea mai mare tâlmăci celelalte despre ochiul soacră-sa cel a toate văzător* (= « care le vede toate ») (Creangă). *Noaptea următoare* (= « care urmă ») ... *il luă și pe dânsul* (Ispirescu). *Moștenise dela tată-său o inimă bună, iubitoare de frumos și de adevăr* (Brătescu-Voinești). *E un flăcău voinic, bun, cu gene lungi, cu ochi sclipitori* (= « care sclipesc ») (Brătescu-Voinești). *Scofând un răcnet înspăimântător* (= « care înspăimântă »), *se năruie în pragul ușii* (Brătescu-Voinești).

Totuși nefiind activ transitiv, el cere după sine atribut în genitiv (în exemplele de mai sus: *de minuni, a toate, de frumos și de adevăr*).

Lege-călcător, argintu-tăietor, înainte-mergător, etc. (= « călcător-delege, tăietor-de-argint », etc.), care se întâlnesc în limba veche sunt traduceri din limba slavonă, iar în aceasta din cea grecească.

Uneori acest adjectiv verbal are înțeles pasiv: *oi mulgătoare* (= « care se mulg »), *zile lucrătoare* (= « (în) care se lucrează »). *Și alte bucate mândroare* (= « care se mănâncă », doc. a. 1573).

Observarea 2. Participiul trecut arată rezultatul unei lucrări.

a) La verbele transitive are înțeles pasiv: *Mărinda ocărită* (= « care fusese ocărită ») *de părinții săi fu închisă zi și noapte în camera casei lor* (Alecsandri). *Ostașii amețiți* (= « care erau amețiți ») *de beție făceau numai o slabă împotrivire* (C. Negruzzi). *Plângând îl netezește pe obraji arși* (= « care sunt arși ») *de boală* (Vlahuță). *Deodată începu a curge din vișele tăiate* (= « care au fost » sau « fuseseră tăiate ») *niște sânge negru ca păcura* (Ispirescu).

*O fântână lindă,
Cu apă pufină,
Cu apă sărată,
Cu lacrimi udată*

(Alecsandri, P. pop.).

b) La verbele intransitive are înțeles activ: *Mămuca are la ceașă un ochiu neadormit* (= « care nu adoarme ») (Creangă). *Se trăgănează încet o jalnică grămadă de oameni înghețați* (= « care au înghețat ») (Alecsandri).

Vizitele cele mai plăcute (= « care plac »)
Sânt cele mai rar făcute (= « care se fac »).

(A. Pann).

Și acum slujnica intrată (= « care a intrat ») *în vârful degetelor ca să aducă apă, văzând că nu doarme, îl înștiințează* (Brătescu-Voinești). *Porți icoane din alte vremi trecute* (= « care au trecut ») (Brătescu-Voinești). *Și fiind om umblat* (= « care a umblat ») *prin strădintate și mai fiind și vândtor, știe fel de fel de comedii* (Brătescu-Voinești). *Auzi dumneata să ia fată abea venită* (= « care abea a venit »), *fără un ban de zestre* (Brătescu-Voinești). *Toată lumea alergată* (= « care a alergat ») *dela balul Crucii-Roși* (Brătescu-Voinești).

c) La verbele pronominale și reflexive păstrează înțelesul fundamental al verbului: *Mărinda pierdută* (= «care se pierduse», «era pierdută») *printre popor se uita cu mirare la soldați* (Alecsandri). *Ca o oase rătăcită* (= «care s'a rătăcit») *din turmă* (A. Pann).

Iară lupul îndulcit (= «care s'a îndulcit»)

Tot sugrumă...

(Speranță).

Cei trei frați

Crunți și ne 'mpăcați (= «care nu s'au împăcat»)

.....

(Alecsandri, *P. pop.*)

Participiul trecut al unui însemnat număr de verbe intransitive, pronominale și reflexive nu poate fi întrebuințat în funcție de atribut: *murit* (să se compare: *mort*), *uitat* (dela *a se uita* = «a privi»), etc.

Participiul trecut al unor verbe poate arăta o lucrare prezentă și cu sens general ori una în curs, care se petrece în același timp cu alta trecută (pe care o exprimăm de obicei prin imperfect):

Un stăpân avut (= «care are»), *când are*,

La mai mulți dă de mâncare

(Zane).

L'e destul că-s neam mărit

Dintr'un sânge strălucit (= «strălucitor»,
«care strălucește»).

(Mumuleanu).

Pe coaste verzi... se arăta câte-un sat tăcut (= «care tăce», sau «care tăcea»).

(Sadoveanu).

Mai mulți voinici se vorbiră să meargă împreună la pândă și să mântuească țara de un așa bălaur înfricoșat (= «înfricoșător», «care înfricoșează» sau «care înfricoșă») (Ispirescu). *Ce nedeslușite lucruri* (= «lucruri care nu se deslușesc») *știe el* (Brătescu-Voinești).

Tot așa sunt: *D-l Iorga este un bărbat cunoscut* (= «care se cunoaște») *pentru erudiția sa*; *Dimitrie Cantemir a fost un bărbat cunoscut* (= «care se cunoaște» sau «care se cunoștea») *pentru erudiția sa*. *N'are avere văzută* (= «care se vede» sau «care se vedea»), etc.

Observarea 3. Având forma adjectivală, și pronumele posesiv poate servi ca atribut adjectival:

Ce veste, frumoasa mea doamnă?... O bunul meu domn, viteazul meu soț! (C. Negruzzi).

Frații miei cei mari au plecat să aducă pasărea măiastră (Ispirescu).

Pe-al nostru steag e scris unire.

(A. Bărseanu).

Eu îi cunosc pe boierii noștri, căci am trăit cu dâșii (C. Negruzzi). *Sunt dascăl de atâți mari de ani, și nu mi s'a întâmplat ca vreun școlar până acum să-mi fi făcut rușinea ce mi-au făcut copiii tăi* (Ispirescu). *Îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mânji cu sângele tău* (C. Negruzzi). *Voiu merge ori cu voia, ori fără voia voastră* (C. Negruzzi). *A, voi ocăriți pe domnul vostru!* (C. Negruzzi).

Pentru persoana a treia avem două forme de pronume posesiv: sg. masc. (*al*) *său*, fem. (*a*) *sa*, plur. masc. (*ai*) *săi*, fem. (*ale*) *sale* și sg. masc. (*al*, *a*, *ai*, *ale*) *lui*, fem. (*al*, *a*, *ai*, *ale*) *ei*, plur. masc. și fem. (*al*, *a*, *ai*, *ale*) *lor*.

În limba veche, dar și astăzi, de obicei *său*, *sa*, *săi*, *sale* se întrebunțază când posesorul este subiectul propozițiunii (ca și în limba latină):

Dat-au Ștefan Vodă voie oștii sale [= «a lui Ștefan Vodă»] *să prade în trei zile cât vor putea...* (Neculce). *Sigismund Bathori umpluse Europa cu plângerile sale* (= «ale lui Sigismund Bathori») (Bălcescu). *El râdea, iar Moțoc... simția pdrul sburlindu-i-se în cap și dinții săi* (= «ai lui Moțoc») clănțnind (C. Negruzzi). *El ședea înconjurat de boierii și căpitani săi*. (C. Negruzzi). *Cotoșmanul se fălia cu bogățiile stăpânului său* (= «al cotoșmanului») (Ispirescu).

Dar, când posesorul este altcineva, nu subiectul, se întrebunțază *lui*, *ei*, *lor*: *Iată un praf, pune-l în băutura lui* (= «a Domnului», «a lui Alexandru Lăpușeanu»; C. Negruzzi). *Și luând-o în brațe o duse în apartamentele ei* (= «ale Doamnei Ruxandra»; C. Negruzzi). *Strigătele lor* (= «ale mojișilor») *se aud de aici* (C. Negruzzi).

Totuși această întrebunțare nu este avută în vedere consecvent nici de cei mai buni scriitori. Să se compare: *Întru auzul strigărilor lui, doamna cu fiul ei* (= «său»), *mitropolitul, boierii, slugile, intrară toți în odaie cu: Bolnavul s'a trezit și cere apă și pe fiul său* (C. Negruzzi). *N'avea nicio tică n casa lui* (= «sa») (*Graiul nostru*). *La mănăstirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat, se vede și astăzi portretul lui și al familiei sale* (= «lui») (C. Negruzzi). *Pdrul ei începuse a cărunți, dar trușul său era înalt, portul ei drept și falmic, ochirea-i strâșnică și hotărâtă, capu-i căta mândru în sus, fără grijdă și sfială* (Odobescu).

C. Atributul verbal

Dintre deosebitele forme verbale întrebunțate ca atribute pot fi considerate ca atribute verbale participiul trecut și adjectivul verbal în *-oriu*, *-oare*. Participiul trecut, având la origine și în general înțeles pasiv, nu poate fi întrebunțat decât ca atribut adjectival. Adjectivele verbale în *-oriu*, *-oare* și-au pierdut, și ele, înțelesul verbal activ transitiv, nu mai pot avea complement în acuzativ ca uneori în limba veche, deci se întrebunțază tot numai ca atribute adjectivale. Câteva cuvinte rămase din participiul prezent latin se întrebunțază fie ca substantive (*părinte*, *plointe*), fie ca adjective (*fierbinte*). Nu se mai întrebunțază astăzi *cunoștințe* = «cunoscut» și *neștiințe* = «neștiutor», iar *viorint* = «vicriu» nu este formă verbală.

Rămân atribute verbale cele exprimate printr'un Gerundiu, un verbal Infinitiv sau Supin cu prepoziția *de*.

1. Gerundiul înlocuiește în funcțiune participiul prezent, exprimând o lucrare activă în timpul prezent, de aceea este numit de unii și «participiu prezent».

Pus lângă un substantiv întrebunțat ca subiect de obicei are funcțiune adverbială și exprimă timpul («după ce...», «când...», «pe când...», «în vreme ce...»), cauza («fiindcă...», «pentru că...», etc.), modul («așa că...»): *Întorcându-se* (= «când», «după ce

se întoarce ») *spuse băiatului că i-a găsit un loc unde să se bage argat* (Ispirescu). *Și viind* (= « când veni ») *zâna îi dăte de bău nițică apă vie* (Ispirescu). *Zânele se uitară cu jind la dânsul și ne mai având* (= « fiindcă n'avură ») *ce face se întoarseră acasă* (Ispirescu).

Exemplul din urmă ne arată că gerundiul își păstrează înțelesul activ transitiv, având complement în acuzativ exprimat printr'un infinitiv care-și are și el complementul său (*ce face*). Tot așa sunt :

Și bietul Ținteș căzu mort
Îmbrățișându-și tunul

(Alecsandri).

Argatul își cerea iertăciune, spuind (= « în vreme ce », « așa că spunea ») *că el a făcut ceea ce învățase dela stăpănu-so* (Ispirescu).

Gerundiul poate avea și altfel de complemente : *În cele din urmă dăte și peste calul tatălui său, răpciugos, bubos și zăcând* [« în vreme ce zăcea » sau « care zăcea »] *pe coaste* (Ispirescu). *Atunci o înfiorare cuprinde pe fiul craiului, rămânând* (= « care rămase ») *uimit de spaimă și mirare* (Creangă).

Gerundiul are și înțeles de atribut : *Atunci se făcu o tăcere de se auzia musca zbârnăind* (= « care zbârnăia » sau « cum zbârnăia ») (Ispirescu).

De-odat' o schijă de obuz
Trăsnind [= « care trăsni »], ... *mâncă-o-ar focul !*
Rătează capul lui Cobuz
Și-astfel ne curmă jocul

(Alecsandri).

Pe lângă un substantiv întrebuințat ca complement, mai ales lângă complementul în acuzativ, are funcțiune de atribut : *Se mai întoarce de se mai uită și în alte părți și zări, tocmai ce!, într'o depărtare licărind o lumină* (= « o lumină care licăria ») *ca o steluză* (Ispirescu). *Atunci o înfiorare cuprinde pe fiul craiului, rămânând* (= « care rămase ») *uimit de spaimă și mirare* (Creangă).

După analogia participiului trecut și sub influența limbii franceze, în care participiul prezent are mișcare, unii scriitori întrebuințează gerundiul ca atribut nu numai lângă un substantiv în funcțiune de complement, ci și lângă un substantiv în funcțiune de subiect, acordându-l în gen, număr și caz :

Altfel mâna-ți tremurândă
Bate-un cântec mort și viu
Ca furtuna descrescândă
Care muge a pustiu

(Eminescu).

(Să se compare fr. *tremblante*, etc.).

Brâne șerpuiunde de păsări călătoare

(Odobescu).

Iară dacă se duse cu inima tremurândă și mai auzi împăratul șiretenia cu florile, el se desvinovăți (Ispirescu). *Și cu o mână tremurândă omul tae pe Țugulea* (Ispirescu).

2. Prepoziția *de* și Infinitivul verbelor exprimă aceleași raporturi ca și atributul substantival în genitiv (genitival). *Capul lui se muncia mereu cu ideea de a redobândi* (= « redobândirii ») *tronul* (C. Negruzzi). *Această reîntoarcere de bună voie la sclavie, m'a făcut a cugeta mult asupra modului de a libera popoarele ce sunt slave din naștere, și m'am convins că precât e de neomenos faptul de a lipsi pe un om de libertate, pe atât e de necumpătat faptul de a libera deodată pe un sclav, fără a-l pregăti la fericirea ce-l așteaptă și a-l feri de neajunsurile unei libertăți pripite* (Alecsandri). *Noi am cam moștenit dela strămoșii noștri obiceiul de a glumi* (Odobescu). *Humuleștenii... au fericirea de a vedea lume de toată mâna* (Creangă). *Avea ciudata manie de a imita pe ministrul său* (Delavrancea).

Infinitivul își păstrează înțelesul verbal și poate primi tot felul de complemente :

Sunt două chipuri de a studia artele (Odobescu). *Ar scăpa de rușinea d'a cânta cu vioara* (Delavrancea).

În limba veche infinitivul mai avea forma lungă : *Și nu era* [oameni] *de [a]-i îngropare* (= « îngropare » = « îngropa », « ca să-i îngroape ») (*Psaltirea Hurmuzachi*). Pentru înțelesul final (= « de scop ») să se compare atributul exprimat prin *de* și un substantiv abstract verbal născut din infinitiv : ...*loc de mănăstire și de pomenire* (Alecsandri, *P. pop.*). *Deschide-le aripă de apărare* (Odobescu).

Dar acum abstractul verbal nu mai poate avea complement în acuzativ, deci nu-și păstrează înțelesul activ transitiv.

3. Supinul ca atribut arată destinația, menirea, și este exprimat de obicei prin prepoziția *de* și un substantiv abstract verbal cu forma unui participiu trecut : *Apoi tot mai am zile de trăit* (Creangă). *N'avea timp de pierdut* (Ispirescu). *Fiecare nație are o misiune evanghelică de împlinit* (Bălcescu).

Supinul poate fi exprimat și prin prepoziția *pentru* și un substantiv abstract verbal cu forma unui participiu trecut :

Arabale pentru cărat marfă. Puști de vânat sau pentru vânat iepuri.

Supinul își păstrează înțelesul verbal și poate avea tot felul de complemente : *Găleată de scos apa din fântână. Fier de călcat rufe. Bani de cumpărat boi.*

D. Atributul adverbial

Atributul adverbial se poate exprima în mai multe chipuri :

a) Printr'un adverb : *Dar nu-i floarea câmpului Și-i chiar ochiul șerpelui* (Alecsandri, *P. pop.*), unde *chiar* a putut fi la origine adjectiv (= « curat »). *Avem chiar pene la picior* (Alecsandri). *Nici chiar popa nu te 'ntreabă* (Jarník-Bârseanu). *Marfa gata bani așteaptă* (Zanne). *Ori vinde... pe bani gata, ori pe datorie* (Uricariul). *Trecură prin altă pădure cu frunzele numai diamanturi și pietre nestemate* (Ispirescu). *Okéanos se plânge pe canaluri, El numa 'n veci e 'n floarea tinereții* (Eminescu). *Cum e Turcul, și pistolul* (Prov.). *Au nu sunt și eu unsul lui Dumnezeu* (C. Negruzzi). *Măgariul... împărți vânatul și făcu 3 părți tocma* (= « egale ») (manuscris din sec. XVIII). *Nu numai oamenii, ce (= « ci ») și tocma îngerii sunt cuprinși de spaimă* (Varlaam). *Norul nevoițelor... celor împreună și usebite* (Mineiul a. 1776).

Acest fel de atribut se întrebuințează în mod obișnuit după abstractele verbale : *Petrecerea împreună ți-aduce voe bună* (Pop.). Tot așa : *sosirea acasă, tăierea-împrejur, rămânerea aici, mersul înainte, întoarcerea înapoi*, etc.;

b) Printr'un adverb precedat de prepoziție, mai ales de prepoziția *de* :

Odată cu omorul de sus începuse uciderea și în curte (C. Negruzzi). *Ședea Toma Alimoș, Boer din țara de jos* (Alecsandri, *P. pop.*). *Tabloul de mai sus vă părea poate depins* (= « zugrăvit ») *cu colori cam mohorâte* (Alecsandri). *Avea grijă să n'o audă din odaia de alătura un credincios al împăratului* (Creangă). *Ridicați cătră sprâncene Cele mai de-asupra gene* (Barac). *Mihnea, fiul armașului se despărți, vânând fiarele sălbatice după obiceiul boeresc de pe-atunci* (Odobescu). *Sgomotul de-alături se auzi iarăși* (Delavrancea). *S'apropie ziua de-apoi* (Delavrancea). *Sfărâmă Domnul cetățile de pe împrejur* (Cantemir).

Prepoziția *de* se întrebuințează și înaintea adverbilor compuse cu *de* : *Românii de dincoace și de dincolo de Dunăre; curtea de dinaintea casei; pivnițele de desuptul caselor; sunetul de departe; hotarul de dinjos*, etc.

c) Printr'un substantiv precedat de prepoziție :

*Colo 'n zarea celor culmi,
La gropana cu cinci ulmi,
Ce răsar dintr'o tulpină
Ca cinci frați dela o mumă
Ședea Toma Alimoș,
Boer din țara de jos*

(Alecsandri, *P. pop.*).

*Căpitani, ostași cu zale și cu platoșe de fier,
Pe-ai lor cai sirepi stau mândri ca la semnul de războiu*
(Alecsandri).

*Multe fiare din cei codri, mulți dușmani tineri, semeți,
Drept în inimi, drept în frunte au simțit a lor săgeți*
(Alecsandri).

Sfântă muncă dela țară, izvor sacru de rodire!
(Alecsandri).

*Ce putea ea să știe, o biată fată dela țară?... (Gane). El ne
istorisi povești din o mie și una de nopți (Gane).*

*Șerpoaica cu ochii verzi
Să n'o vezi, să n'o visezi*
(Odobescu).

*Și nimic, nici-o scrâșnire din dinți... (Delavrancea). Bun'sat și
mare, oameni cu stare și cu socoteală (Slavici). Un sat « Sărăcenii »
pe o vale « seacă »: mai rău nu poate să sune însemnarea unui loc
(Slavici). În satul fără câni umbli fără ciomag (Prov.). Pisica cu
clopot nu prinde șoareci (Prov.).*

Cea mai întrebuințată prepoziție este *de*, cu care am văzut că se
formează și atribute în genitiv. *De* se pune și înaintea atributelor
formate cu alte prepoziții. Multe din prepozițiile compuse au
pe *de* în partea lor inițială tocmai din această pricină (*din* = *de în*,
dela, *despre*, *dintre* = *de între*, *dintru* = *de întru*, *de pe*, *de lângă*,
de pe lângă, *de peste*, etc.). Pentru mine lupta **dela Războieni** are mai
mare interes decât cea **dela Termopile** (Kogălniceanu). **Năravul din**
născare niciun leac pe lume n'are (Prov.).

După abstractele verbale se pune de obicei prepoziția care s'ar
pune pentru a forma complementul verbului din care derivă acestea :
O călătorie pe mare sau *o călătorie cu vaporul*; *o lovitură în vânt*;
o înghițitură în sec; *Întrarea-în-biserică*; *neîncrederea în vorbele*
mincinosului; *sosirea la celalt mal*, etc. (compară : *a călători pe mare*
sau *a călători cu vaporul*; *a lovi în vânt*; *a înghiți în sec*; *a intra în*
biserică; *a nu se încrede în vorbele mincinosului*; *a sosi la celalt mal*,
etc.).

ARTICOLUL

Un soiu de atribut adjectival este și articolul.

Cuvântul nearticulat (cu articol zero) are un înțeles general și abstract :

*Treceau bărbați, treceau femei,
Și uruiau trăsuri pe stradă,
Soldați treceau făcând paradă...*

(Coșbuc).

*Prin pomi e ciripit și cânt...
E pace 'n cer și pe pământ.*

(Coșbuc).

*Umbre cresc pe nesimțite
Prin grădini și prin livezi*

(Șt. O. Iosif).

*Să dea Dumnezeu tot anul să fie sărbători și numai o zi de lucru,
și atunci să fie prasnici și nuntă* (Creangă).

*De dreapta cui ascultă el,
Din leu turbat făcându-l miel?*

(Coșbuc).

*Că pasăre măiastră nu vine pe aici, necum om pământean. — Merg
ei cale lungă să le ajungă. — Nici tu sat, nici tu târg, nici tu nimica.
— Dumnezeu să ușureze păcatele celui cu fântâna, că bun lucru a
mai făcut* (Creangă). *Cu obrăjei ca doi bujori* (Eminescu). *Încăleacă
fiecare...*, *spânul înainte ca stăpân...* (Creangă).

Născut dintr'un pronume demonstrativ (lat. *ille, illum, illa*, etc.),
azi articolul este un cuvânt fără înțeles independent, care are menirea
să concretizeze, să determine și actualizeze înțelesul general și abstract
al numelui nearticulat (Să se compare : *Din leu turbat făcându-l*

miel cu *Din leul turbat făcându-l miel*, sau : *Că pasăre măiastră nu vine pe aici, necum om pământean* cu *Că pasărea măiastră nu vine pe aici, necum omul pământean*).

Articolul este hotărît și nehotărît.

Articolul hotărît poate fi substantival (*omul, casa*) și adjectival (*Ștefan cel Mare, mînzul cel mic*).

Articolul substantival se poate alipi la sfârșitul substantivelor și adjectivelor, când se numește *p o s t p o z i t i v* (enclitic) : *domn — domnul — domnului, domni — domnii — domnilor; casă — casa — casei, case — casele — caselor; O, viteazul meu soț* (C. Negruzzi). *Ce veste frumoasa mea doamnă?* (C. Negruzzi). *Scumpul mult dă, leneșul mult aleargă* (Prov.); ori înaintea lor, când se numește *p r e p o z i t i v* (proclitic) : *Pe-al nostru steag e scris unire* (A. Bărseanu).

Dar de-ale vieții valuri, de al furtunei pas

Abia conture triste și umbre-au rămas

(Eminescu).

Căpitani, ostași cu zale și cu platoșe de fier

Pe-ai lor cai sirepi stau mândri ca la semnul de războiu

Al Moldovei steag de fală fâlfăe falnic în cer...

(Alecsandri).

ARTICOLUL SUBSTANTIVAL POSTPOZITIV (ENCLITIC)

Formele articolului substantival postpozitiv sunt următoarele :

a) Pentru masculine : Sg. Nom.-Ac. **-l, -le** : *codru — codrul, teiu — teiul, domn — domnul, munte — muntele*; Gen.-Dat. **-lui** : *codrului, teiului, domnului, muntelui*; Plur. Nom.-Ac. : **-i** : *codri — codrii, tei — teii, domni — domnii, munți — munții*; Gen.-Dat. : *codrilor, teilor, domnilor, munților*;

b) Pentru feminine : Sg. Nom.-Ac. **-a** : *casă — casa, bunică — bunica, parte — partea, stea și steaună — steaua, zi și ziuă — ziua*; Gen.-Dat. **-i** (în limba veche **-ei**; alipit la forma de Gen.-Dat. nearticulat) : *case — casei*. (în limba veche *casei*), *bunici — bunicii* (în limba veche *bunicii*), *părți — părții, stele — stelei, zile — zilei*; Plur. Nom.-Ac. : **-le** : *case — casele, bunici — bunicile, părți — părțile, stele — stelele, zile — zilele*; Gen.-Dat. *caselor, bunicilor, părților, stelelor, zilelor*.

Se articulează cu **-l** substantivele masculine terminate în **-u** plenison, semison și în consonantă (*codrul, teiul, domnul*).

Se articulează cu **-le** substantivele masculine terminate în **-e** (*muntele*).

La alipirca articolului se petrec unele schimbări în radicalul substantivelor terminate în **-u** semison și în consonantă.

Substantivele terminate în **-u** semison prefac înainte de articol pe **-u** semison în plenison (*teiul, pisiul, smeul, oul*).

La substantivele terminate în consonantă înaintea articolului (ca de altfel înaintea tuturor encliticilor ; să se compare : *văzut-am — văzutu-l-am, cu totului tot = « cu totului-i tot », etc.*) se ivește **u** amuțit sau dispărut din radicalul lui vechiu (*domnul, omul, patul*; în limba veche forma nearticulată era : *domn, om, pat*).

Substantivele terminate în **-u** plenison primesc articolul la radicalul nemodificat.

La plural **-i** semison se schimbă înaintea articolului în plenison (*domni — domnii — domnilor; ochiu — ochii — ochilor*; dar *teiu —*

teii — *teilor* = în rostire *teîi*, *teîilor*; *copii* — *copiîi* — *copiîlor* = în rostire : *copîi*, *copîîlor*, etc.).

În vorbirea obișnuită *-l* dispare, iar articolul este exprimat numai prin *-u* plenison al radicalului (*codru*, *teiu*, *domnu*, scrise de unii și *codru'*, *teiu'*, *domnu*). Așa se rostesc de obicei și numele proprii de felul lui *Lupu*, *Codrescu*, *Munteanu*, etc.

La substantivele feminine, care se termină în *-ă*, *-â*, *-eă*, *-i* plenison și semison și *-e* (*casă*, *bunică*, *lampă*, *piatră*, *broască*, *harabă*, *stea*, *nueă*, *zi*, *foi*, *vulpe*, *parte*) se petrec următoarele schimbări când li se alipește articolul postpozitiv :

Substantivele terminate în *-ă* pierd pe *-ă* dinaintea articolului *-a* cu care se contopește : *casă* + *a* = *casa*, *bunică* + *a* = *bunica*, etc.

Substantivele terminate în *-ea* și *zi* primesc articolul la forma lor *lungă* terminată în *-uă*, care se mai aude în unele regiuni : *steauă* + *a* = *steaua*, *nueauă* + *a* = *nueaua*, *ziuă* + *a* = *ziua*, etc. Articularea se face deci tocmai ca și în *măduuă* + *a* sau *măduvă* + *a* = *măduua* sau *măduva*. Totuși, deoarece avem și formele scurte *stea*, *nuea*, etc., ni se pare că adăugăm *-ua*, deci că intercalăm între cei doi *a* un *u* care ne ajută să-i rostim mai ușor, evitând hiatul (pastrarea gurii căscate la rostirea celor doi *a* care urmează unul după altul).

Substantivele de origine turcească terminate în *-ă* fac forma articulată în *-ăuă* după analogia celor terminate în *-eă* : *harabă* — *harabaua*, *sacă* — *sacaua*, etc.

Substantivele terminate în *-i* semison și în *-e* primesc articolul *-a* fără să sufere vreo schimbare în radical. Din unirea lui *-i* semison și *-e* final cu articolul *-a* se formează însă un diftong : *foi* + *a* = *foia*, *parte* + *a* = *partea*, *vulpe* + *a* = *vulpea*, *zare* + *a* = *zarea*.

Articolul feminin *-a* îl primesc și unele substantive feminine terminate în *-ă* : *pașă* — *pașa*, *pașale* — *pașalele*. Unele primesc articolul feminin la Sg. : Nom.-Ac. *popă* — *popa*, *vlădică* — *vlădica*, Gen.-Dat. *popii* sau *popei*, *vlădicii* sau *vlădicăi*; la Plur. articolul masculin : *popi* — Nom.-Ac. *popii* — Gen.-Dat. *popilor*, *vlădici* — Nom.-Ac. *vlădicii*, Gen.-Dat. *vlădicilor*.

Tată are forma articulată de Sg. Nom.-Ac. *tata*, dar și *tatăl*, Gen.-Dat. *tatii* sau *tatei* și *tatălui*.

Cum se vede din cele de mai sus, femininele au două forme de articol pentru Sg. :

a) *-a* pentru Nom.-Ac.

b) *-i* pentru Gen.-Dat. (în limba veche *-ei*).

Aceste forme se alipesc la formă nearticulată a cazului respectiv : (o) *casă*, (unei) *case* — *casei* (în limba veche *caseei*); (o) *bunică*, (unei) *bunici* — *bunicii* (în limba veche *buniciiei*).

De aceea scriem cu doi *-i* substantivele care se termină la Gen.-Sg. nearticulat în *-i* : *bunică* — *bunici* — *bunicii*, *pâine* — *pâini* — *pâinii*, etc.

Au *e* în locul lui *i* al formei nearticulate :

a) Femininele terminate în *-ie* : (*o*) *vie*, (*unei*) *vii* — *viei*; (*o*) *arie*, (*unei*) *arii* — *ariei*, etc.;

b) În limba mai nouă unele feminine care au în radical un *oa* : *groapei*, *floarei* (să se compare [*unei*] *gropi*, dar și *groape*; [*unei*] *flori*), etc.; dar *moarte* — *morții*, etc.

Sunt și alte cuvinte care au amândouă formele : (*o*) *rană*, (*unei*) *răni* sau *rane* — *ranii* și *ranei*, etc.

La plural articolul feminin are tot două forme :

a) **-le** pentru Nom.-Ac.;

b) **-lor** pentru Gen.-Dat.

Și acestea se alipesc la formele nearticulate ale cazurilor respective : (*unele*) *case* — *casele*, (*unor*) *case* — *caselor*; (*unele*) *bunici* — *bunicile*, (*unor*) *bunici* — *bunicilor*; (*unele*) *nuiete* — *nuietele*, (*unor*) *nuiete* — *nuietelor*; (*unele*) *harabale* — *harabalele*, (*unor*) *harabale* — *harabalelor*, etc.

Substantivele ambigene se articulează la Sg. cu articolul masculin (*lemn* — *lemnul* — *lemnului*; *războiu* — *războiul* — *războiului*; *colț* — *colțul* — *colțului*), la Plur. cu articolul feminin (*lemne* — *lemnele* — *lemnelor*; *colțuri* — *colțurile* — *colțurilor*).

Deși, cum am arătat, vocativul nu e caz, ci propozițiune monomembră, și el poate fi articulat și nearticulat.

Articolul hotărît concretizează, determină și actualizează, arătând că o ființă, un lucru sau o însușire sunt presupuse ca fiind cunoscute pentru interlocutor.

*Sara pe deal buciumul sună cu jale,
Turmele-l urc', stelele scapără 'n cale,
Apele plâng clar izvorând din fântână*

(Eminescu).

Sunt grei bătrânii de pornit...

(Coșbuc).

*Și era una la părinți
Și mândră 'n toate cele,
Cum e fecioara între sfinți
Și luna între stele*

(Eminescu).

Dar nu-i cum gândește omul, ci-i cum vrea Domnul (Creangă).
Paserea în cuibul ei piere (Prov.). **Vorba dulce mult aduce** (Prov.).
Cu capul pe spate, cu privirile topite în depărtări străvezii, gândurile îl cuprinsesă iarăși (Gârleanu). **Chivuleasa...**, **ca femeia, a luptat cu inima...** (Delavrancea).

Să se observe deosebirea de înțeles între subiectele articulate și cele nearticulate din următoarele strofe ale lui Coșbuc :

Articolul nehotărît (*un, o*) concretizează și actualizează arătând unitatea, individul sau specia unei ființe, unui lucru și a unei însușiri presupuse ca fiind necunoscute pentru interlocutor.

A fost odată un împărat și o împărăteasă... (Pov.).

*S'a întâlnit un plug ș' un tun
Pe drumul unui mic cătun.*

(Ranetti).

*La ovreiu, în colț, e cântec :
Joacă un băiat c'o fată...*

(Șt. O. Iosif).

În fiecare om este o fiară (Delavrancea). Într'o dimineață de toamnă pornim la vânătoare (Gârleazu). Un sat « Sărăceni » pe o vale « seacă » : mai rău nu poate să sune însemnarea unui loc (Slavici). Pe când iese dulcea lună dintr'o rariște de fag (Eminescu). Hoțul avea fața crudă, dar desprețuitoare a unui om ce nu-i vine să se puie la luptă cu un potrivnic așa de bătrân... Acest bătrân, ucis mișelește, a apărut o casă de creștin și era turc (Gane). Tocmai în ast an se pusese o iarnă grea (Delavrancea).

Din exemplele de mai sus se vede că determinările gramaticale (atribute, etc.) nu schimbă de loc punctul de vedere al vorbitorului în privința a ceea ce scoate cunoscut ori necunoscut pentru interlocutor. Găsim cuvinte nearticulate însoțite de determinări gramaticale (*leu turbat, pasere măiastră, cale lungă*, etc.), cuvinte articulate lipsite de determinări (*buciumul, stelele, apele, bătrânii*, etc.), cuvinte prevăzute cu articolul nehotărît cu și fără determinări (*un împărat și o împărăteasă, o dimineață de toamnă; un sat « Sărăceni », o vale « seacă »*, etc.).

Punctul de vedere al vorbitorului în privința a ceea ce scoate cunoscut ori necunoscut pentru interlocutor rămâne liber și în construcția prepozițiilor cu substantiv în acuzativ, a lui *ca* urmat de substantiv, etc. (să se compare : *cu obrăjei ca doi bujori, ca stăpân alături de cu capul pe spate, cu privirile topite, Chivuleasa... , ca femeia... [dacă am spune ca femeie înțelesul n'ar mai fi același]*).

Deoarece abstractul și generalul se exprimă obișnuit fără articol, în mod firesc am aștepta ca substantivele abstracte să nu fie articulate. Totuși și ele se articulează în cazul că sunt considerate cunoscute pentru interlocutor ca fenomene naturale, acțiuni, însușiri, etc., care se repetă sau se întâmplă în mod obișnuit. Alături de exemple ca : *Ați pus cu toții jurământ Să n'avem drepturi și cuvânt, Bătați și*

chinuri, când țipăm, **Obezi în lanț** când ne mișcăm (Coșbuc). **Mi-a fost milă** cum plângeau (Coșbuc). **Apoi dă... unde-i vorbă nu-i mânie** (Creangă). **Încetul cu încetul** vei găsi **alinare** (Delavrancea). **În ochii lor știnși, pe fețele lor trase e spaimă și disperare** (Gârleanu), etc., găsim : **Moartea succede vieții, viața succede la moarte** (Eminescu). **Știe ce e năcazul** (Creangă). **Leșii n'au ținut învoiala** (Delavrancea). **Vestea se răspândise repede** (Gârleanu). Să se compare forma articulată cu cea nearticulată din exemplul : **Să fur mângăerile și mângăere să nu am** (Delavrancea).

Nearticulate am aștepta să fie și cuvintele care numesc materia (față cu părțile constitutive ale acesteia : elementul, unitatea, individul, partea). Totuși și ele se articulează dacă numesc materia într-o măsură și formă cunoscută pentru interlocutor față cu materia în măsură și formă infinită, deci nedeterminată pentru interlocutor. Nearticulat : **Împărași, pe care lumea nu putea ca să-i încapă, Au venit și 'n țara noastră, de-au cerut pământ și apă** (Eminescu). **În luna lui Septembrie s'au pornit ploi grele...** (Muste). **Când văzuim a lor mulțime, câtă frunză, câtă iarbă...** (Eminescu). **Au început a curge furnicile... câtă pulbere și spuză, câtă frunză și iarbă** (Creangă). Articulat : **Apa trece, pietrele rămân** (Prov.). **Ploaia cade 'n repezi picuri** (Coșbuc). **Frunza lin se bate În codru 'nflorit** (Alecsandri).

Să se compare forma articulată cu cea nearticulată din exemplul : **Eu știu ce știu eu : degeaba mai bați apa 'n chiuă (= « piuă ») să s'aleagă unt, că nu s'a alege niciodată** (Creangă).

Înțelesul determinat și presupus cunoscut pentru interlocutor al substantivului concret poate să se raporteze la individ sau la speță (suma indivizilor de același soi). În cazul din urmă am greși dacă am crede că este vorba de un înțeles general. Într'adevăr este vorba tot de un înțeles determinat exprimat prin singularul substantivului concret în loc de pluralul lui. Să se compare : **Cine bate la poartă?** — **Om bun** (înțeles nedeterminat raportat la individ). **Femeia și-a întâlnit omul** [= « bărbatul »] (înțeles determinat raportat la individ). **Omul la mânie cade 'n nebulie** (Prov., înțeles determinat raportat la speță = **Oamenii la mânie cad în nebulie**). Exemple : **Lupul își schimbă părul, dar năraul ba** (Prov.). **Pasărea în cuibul ei piere** (Neculce). **Că ce-i mai greu de ales decât omul** (Creangă). **Ferească Dumnezeu de bătaia orbului** (Creangă). **Turcul** (= « Turcii ») ... **n'au dat veste Leșilor...** (Muste). **Și... a n'ceput ei a da... în Ruși și Rusu s'a întors ș'a prins v'o zece-doozeci dă spioni d'ai Ungurului** (Grainul nostru).

COMPLEMENTUL

Sunt două chipuri de a privi raporturile unui subiect cu lumea dinafară : subiectul este activ, adică lucrarea săvârșită de el poate avea efect asupra celor ce-l înconjoară (*Petru bate pe Pavel*); ori este pasiv, adică suferă sau, mai bine, primește dela ceea ce-l înconjoară o lucrare, care se îndreaptă spre el și are un efect asupra lui (*Pavel este bătut de Petru*).

La verbele care înseamnă *a primi*, *a suferi*, ori ceva asemănător, activitatea și pasivitatea (receptivitatea) se confundă în subiect (*Pavel capătă bătaie dela Petru*; în acest exemplu subiectul [*Pavel*] este activ, totuși el suferă efectul lucrării predicatului).

Când lucrarea exprimată printr'un verb trece dela subiect și are efect asupra unei ființe sau a unui lucru din afară de acesta, zicem că este activă transitivă sau are direcție activă transitivă: *Baba și fiică-sa pismuiau pe fata moșului* (Ispirescu).

Când lucrarea, deși este activă sau are direcție activă, nu trece, având efect, asupra unei ființe sau a unui lucru dinafara subiectului, zicem că este activă intransitivă sau că are direcție intransitivă: *Apa trece, pietrele rămân* (Prov.).

Când lucrarea vine dinafară și se îndreaptă asupra subiectului, care o primește, zicem că este pasivă sau că are direcție pasivă.

Observare. Direcțiunea lucrării se mai numește și formă verbală, gen verbal sau voce.

Lucrarea pasivă se exprimă în două chipuri :

a) prin forma compusă din verbul *a fi* și participiul perfect : **E știut lucrul acesta. Mărit să fie Cel de sus!**

b) prin forma pronominală compusă din pronumele reflexiv și verb : **Se știe lucrul acesta. Se zice că nu este sat fără popă** (Slavici). **Satul nu se zăria** (Sadoveanu).

Forma pronominală compusă din pronumele reflexiv și verb mai poate exprima :

a) o lucrare activă transitivă la verbele pronominale care-și păstrează înțelesul reflexiv, ceea ce înseamnă că lucrarea pleacă dela subiect și se 'ntoarce iarăși și trece asupra lui : *M'am tăiat, S'a împușcat.*

Observare. Pluralul acestor verbe poate exprima reciprocitatea, sau că lucrarea se întâmplă împrumutat între două ori mai multe subiecte : *Din sâbii s'au tăiat [unii pe alții] (P. pop.). Se bat cei mari și rabdă cei mici (Prov.).*

Nu o exprimă însă totdeauna. Să se compare : *Ne-am lovit* [putându-se înțelege : *unii pe alții*, ori : *noi înșine*]. *Ne îmbrăcăm* [putându-se înțelege : *noi înșine*, ori : *unii pe alții*].

b) o lucrare activă transitivă ca direcție, dar intransitivă ca înțeles, la verbele pronominale, al căror înțeles reflexiv s'a întunecat. De ex. *Mă duc* înseamnă pentru noi acum « merg » ; nu-i mai simțim înțelesul original de « eu mă duc pe mine » ; *ne ducem* înseamnă « mergem », nu « ne ducem sau transportăm noi înșine sau unul pe altul ». Tot așa este : *Mă închin*, etc.

Oricare ar fi direcția acțiunii verbului, dacă acesta este întrebuițat singur, are un înțeles general, nedeterminat, ca și substantivul. Să se compare : *Țăranul seceră și Țărau seceră grâu.*

Înțeles general sau nedeterminat au și adjectivele și adverbele întrebuițate singure. Să se compare : *Ștefan Vodă era aprig și Ștefan Vodă era aprig la luptă* ; ori : *Numai eu eram departe și Numai eu eram departe de părinți și de-ai mei frați.*

Partea secundară de propozițiune, care determină, lămurește sau completează înțelesul unui verb, adjectiv sau adverb, arătând ființa sau lucrul asupra căruia trece sau se îndreaptă lucrarea ori de care se leagă o stare, precum și circumstanțele (împrejurările) de loc, de timp, de mod, de cauză, de scop, etc., între care se săvârșește lucrarea sau se petrece starea, se numește complement : *Dușulescu s'a făcut frate la schitul Durău...*, *Nedelcu s'a ales un pungaș de rând...* (Vlahuță). *O ploaie rece... îi lovia fața* (S. Nădejde). *Care cum îl văzu pe unchiaș, începu să facă o gălăgie și să urle* (Stăncescu). *Ungurii... s'au sfătuit cu toții de s'au închinat Turcilor* (Gr. Ureche-Simion Dascalul).

*Cât mac e vara prin livezi
Atâția ani la miri urez*

(Coșbuc).

Acesta este trupul meu care se frânge pentru voi (Biblia).

Slugă credincioasă stăpânului tău, peste puține ai fost pus peste multe te voi pune (Biblia).

Apoi tu de-acestea să faci cu mine? (Sbiera). *Împărații de muriau la luptă de buzdugan, bine, iar de nu, li-se uitau* (= « li-se uită » + « le uitau ») *de zile* (Delavrancea).

Luna se leagănă 'n văzduh (Creangă).

S'am uitat a zice 'n frunză (Jarník-Bârseanu).

Mai merge el înainte prin codru (Creangă).

Iar ceilalți pe vrute, pe nevrute, erau târiți pe această cale (Delavrancea).

Sătmani! de șese luni acum

Ei merg fără 'ncetare

Pe-un larg pustiu ce n'are drum

Nici adăpost, nici zare

(Alecsandri).

De vrei să trăiești fără de turburare în dregătoria ta, fă lucruri vrednice de obrazul tău (Antim Ivireanu). *La mânie era aprig, numai nu ținea mult* (Neculce).

A. Complementul verbului

Complementul verbal poate fi: 1. exprimat printr'un caz sau cazual, și anume: a) în nominativ sau nominativ (Dușlescu s'a făcut frate..., Nedelcu s'a ales un pungaș; Soldatul muri chinuit); b) în genitiv format cu *de* și acuzativul substantivului sau complement partitiv și respectiv (De-acestea să faci? Le uitau de zile); c) în acuzativ sau acuzativ (Îi lovia fața; Îl văzu pe unchiaș); d) în dativ sau dativ (S'au închinat Turcilor; Atâția ani la miri [= « mirilor »] urez) și 2. circumstanțial, și anume: a) prepozițional (Merg... prin codru, merg fără 'ncetare) și b) adverbial (Nu ținea mult; Muri departe).

1. Complementul în nominativ (nominativ) sau predicativul

Complement în nominativ (nominativ) sau predicativ se numește predicativul nominal legat de subiectul său cu verbul copulativ *a fi*, precum și cu alte verbe întrebuințate în funcțiune copulativă (*a se afla, a se alege, a ajunge, a se arăta, a se găsi, a ieși, a se naște, a se numi, a (se) părea, a rămânea, a sta, a se ști,*

etc.), al căror înțeles ni se pare că-l întregește. Zic « ni se pare », pentru că în acest caz elementul principal este numele predicativ, iar elementul secundar este verbul copulativ, care numai ne dă puțină să-i atribuim numelui predicativ funcțiuni pe care nu le are decât verbul (timp, mod, persoană, etc.).

Să se compare : *Sânger ucigașul e regele pădurii* (Alecsandri) cu : *Sânger ucigașul, regele pădurii. În apropierea bisericii se află o casă pustie* (Slavici) cu : *În apropierea bisericii este o casă pustie*, sau cu : *În apropierea bisericii, o casă pustie. La unele se arăta prea harnic* (Neculce) cu : *La unele era prea harnic*, sau : *La unele, prea harnic*.

Exemple : *Tu ești Petru* (Biblia). *Pupăza era ceasornicul satului* (Creangă). *Partea mea e mai frumoasă* (Delavrancea). *Masa popii nu era mai bună decât casa* (Slavici). *Casă de oameni de treabă se cheamă asta?* (Creangă). *În partea dreaptă a păretelui se văd zugrăviți logofătul Ioan cu soția sa Margareta* (Odobescu). *Sărăcenii au devenit, cu vremea, cei mai leneși oameni* (Slavici). *Câtă vreme vor fi Sărăcenii leneși, ei vor rămâne săraci și eu stau flămând* (Slavici). *Ș'o lacrimă în ochii ei Nimic nu 'nseamnă* (Coșbuc). *Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară, blânzi și mângăietori* (Delavrancea).

Substantivul predicativ se acordă cu subiectul în număr și caz (nominativ); în gen numai dacă substantivul e mobil. Adjectivul predicativ se acordă cu subiectul în gen, număr și caz.

Nu trebuie să ne scape din vedere ceea ce am arătat într-o notă de mai sus, și anume că predicatul posesiv este numai în aparență exprimat printr'un substantiv în genitiv sau printr'un pronume posesiv precedat de articol. Într'adevăr avem de a face cu o formă de vorbire scurtată, înțelegându-se totdeauna, alături de genitiv, de pronumele posesiv sau de numeralul ordinal, substantivul întrebuintat ca subiect, deci un nominativ a cărui repetare s'a părut de prisos, cum ne arată articolul care se îndreaptă totdeauna după substantivul subiect în nominativ, nu după substantivul în genitiv din care ni se pare că face parte : *Casa este a lu Marcu Florii Cucului* (Slavici) = « Casa este a lu Marcu Florii Cucului [casă] ». *Iepele erau ale lui* (Creangă) = « Iepele erau ale lui [iepe] ». *Ochii tăi să fie ai mei* (Jarník-Bârseanu) = « Ochii tăi să fie ai mei [ochi] ».

2. Complementul partitiv și respectiv

1. Complementul partitiv arată că acțiunea atinge numai o parte din ceea ce ar putea să-i fie complement în acuzativ. El are forma atributului partitiv exprimat prin *de* și acuzativul substantivului și s'a născut așa că, din pricina scurtimii în vorbire, substantivul [*lucruri, vorbe, etc.*] sau numele substantival (*ceva, puțin, nimic, etc.*)

determinat de atributul partitiv și care ar fi trebuit să fie complementul în acuzativ a rămas neexprimat :

*Îs trei fii a' lui Novac,
De trei ori țar' a prădat :
Pe-unde merg d'acële [lucruri] fac.*

(Bibicescu).

Copilul... după ce văzu că nu mai are de nici unele [nimic], ... se puse pe... plâns (Ispirescu).

Tot așa sunt : *am de toate, am de gând sau de cuget; mânc de dulce sau de post; fac de-ajuns sau deplin* (să se compare și : *fac din de-ajuns*), etc.

Uneori se înțelege și final : *am, fac de mâncare; gălesc, am de lucru; am de grijă, etc.*

Mai nouă este exprimarea complementului partitiv prin *din* (*dintru* înainte de vocală) și acuzativul unui substantiv : *Să mai stâmpăr din cea jale* (Jarník-Bârseanu).

2. Complementul respectiv arată cu privire la cine se întâmplă lucrarea : *De fata împăratului-Roș nici nu gândiți!* (Creangă). *Ia-ți un argat care să vază* (= « să îngrijească ») *de ei* (Ispirescu).

Complementul respectiv se întrebuințează după cuvinte și expresiuni care înseamnă « aducere-aminte », « uitare » : *Turnul acesta ne amintește de niște timpuri de barbarie* (C. Negruzzi) (să se compare : *Monumentele ce... aminteau poporului neasemuita glorie... a fericitului Traian*, Odobescu). *Copiii uită lesne de părinți...* (Nădejde). *Soarele și-a uitat de drum...* (Rădulescu).

Se mai întrebuințează și după cuvinte și expresiuni care înseamnă « a auzi », « a vorbi », « a întreba », « a ști », « a gândi », « a îngriji », etc. : *Am auzit... de bântuirile țării* (C. Negruzzi). *S'auzim de bine!* (formulă de salutare la despărțire = « dorim s'auzim bine sau știri bune despre voi ». *Tată-so nu mai voia s'audă de el* (Vlahuță). *Vizirul tot de bine îl grăia pe Brâncovanul Vcdă* (Neculce).

*Eu l'întreb de sănătate
El îmi dă cu pumnul 'n spate*

(Jarník-Bârseanu).

Și de plată nici gândește (Pop.).

Uneori numai cu foarte mare greutate putem deosebi complementul respectiv de cel partitiv.

3. Complementul în acuzativ (acuzativ)

Complementul în acuzativ (acuzativ) arată ființa sau lucrul asupra căruia trece sau se săvârșește lucrarea exprimată printr'un

verb și răspunde la întrebările : *Pe cine? Care e lucrul pe care? Ce?* Astfel de complement cer verbele active transitive.

În limba noastră acuzativul se poate forma în deosebite chipuri :

1. Fără prepoziție : *Bate-voiu păstoriul și se va risipi turma* (Biblia). *Stoica deschise poarta* (Odobescu). *Domnițele îi sărutară dreapta* (Odobescu). *El vede-o păsărică pe jumătate moartă* (Alecsandri). *El scoate grabnic un pumnal*.

Nu cumva-i văzut

Pe unde-ai trecut

Un zid părăsit...

Meșterii grăbia,

Sforile 'ntindea,

Locul mătura,

Șanțuri largi făcea

(Alecsandri, *P. pop.*).

2. Cu prepoziția *pe* sau *pre* : *Lăpușeanu... luase pe Moțoc de mână* (C. Negruzzi). *A! voi ocăriți pre domnul vostru!* (C. Negruzzi). *O dorință naște pe cealaltă...* *Un necaz naște pe celălalt* (I. Slavici).

O găsii c'o sucnă rea,

Pe cea bună și-o cârpea

(Iarník-Bârseanu).

3. Cu prepoziția *la* : *Începe a mânca la jăratie și a bea lacom la apă* (Creangă). *Vei vedea cum o să scoață la bani* (Filimon). *A mâncat la pere* (Gaster).

Observarea 1. Complementul în acuzativ (acuzativ) se numește de obicei, direct după limba franceză, unde acuzativul se leagă de verb fără prepoziție, deci direct. Pentru limba română însă numirea nu este potrivită, căci, cum arată exemplele de mai sus, ea are și acuzative prepoziționale. Acuzativul cu prepoziția *pe* s'a născut dintr'un complement circumstanțial local (să se compare : *Am bătut pe Pavel* și *Am bătut pe umăr*. *Am atins pe copil* și *Am atins pe obraz*, *Apăs pe cineva* și *Apăs pe ceva*) din trebuința de a deosebi complementul acuzativ de subiect, cu care cel din urmă are aceeași formă.

Nașterea acestei forme s'a ivit atunci când celelalte mijloace nu ne-au mai ajutat deajuns să facem această deosebire.

Un mijloc de acesta era topica (așezarea cuvintelor), după care subiectului i se cuvine în mod normal locul întâiu, înaintea verbului, iar complementul ar trebui așezat după verb. Dar când vrem să relevăm complementul, se pune acesta înaintea verbului, iar subiectul pe urma lui.

Al doilea mijloc era întrebuițarea pronumelui personal aton. În limba veche era deajuns să se spună *Isusu lu cunosc Pavelu*, ca să se știe că *Pavelu* este complement în acuzativ. Astăzi trebuie să spunem *Isus cunosc pe Pavel* sau chiar *Isus îl cunosc pe Pavel*.

Confuzie între subiect și complementul acuzativ nu se poate face dacă subiectul este de pers. I și II, ci numai dacă este de persoana III. Propozițiunea *Țigani i-au alungat copiii* poate fi interpretată diferit, după intonație și pauză: *Țigânii, i-au alungat copiii* = « Pe Țigani i-au alungat copiii »; *Țigani i-au alungat copiii* = « Țigani au alungat pe copiii lui ».

Propozițiunea *Strigă servitorul*, mai ales dacă nu cunoaștem legătura cu cele de mai înainte, nu este limpede, căci nu știm ce funcțiune sintactică are *servitorul*: de subiect, ori de complement acuzativ? Înțelegerea greșită este exclusă în forma: *Strigă pe servitor* sau chiar *Îl strigă pe servitor*.

Dacă din propozițiunea *Nu-l vezi tu pe Ghiță că e mereu pe gânduri?* (Slavici) am scoate pe *pe*, *Ghiță* n'ar mai fi înțeles ca fiind complement acuzativ, ci ca vocativ, vocativul având în acest caz aceeași formă cu nominativul.

Observarea 2. Forma de acuzativ cu prepoziția *pe* este echivalentă ca funcțiune sintactică cu forma de acuzativ articulat, întrucât și articolul, ca și prepoziția *pe*, determină cuvântul la care se atașează, concretizându-l sau individualizându-l. Să se compare: *Văzu pe om* = *Văzu omul* (pe care-l știm), nu *Văzu om* (în general). *Cam înspre sară lăsa pe drumeț singur* (I. Creangă) = « lăsa drumețul singur ».

Observarea 3. Ca și acuzativul cu *pe*, și acuzativul cu *la* s'a născut dintr'un complement circumstanțial de loc, arătând că acțiunea o făcea subiectul stând sau petrecând un timp oarecare *la* sau « lângă » lucrul pe care-l privea aceasta. Cu timpul circumstanțialul cu *la* a fost simțit ca acuzativ și a ajuns să însemne o cantitate mai mare.

4. Complementul directiv (indirect)

Complementul directiv arată persoana sau lucrul pentru care are valoare conceptul verbal, proces sau stare. Această valoare se raportează la inteligență, voință, sentiment, acțiune, etc. *Îți fâgăduiesc că sabia mea nu se va mânji în sângele tău* (C. Negruzzi). *Rău nu-ți voesc, Ci bine-ți gândesc* (Pann). *Dă-mi, Doamne, ce n'am gândit, Să mă mir ce m'a găsit* (Prov.). *O palmă să-i dați, Drumul să-i lăsați!* (Alecsandri, P. pop). *Căruia de acești doi vom lăuda? bogatului au săracului?* (Varlaam). *Par'că nu le venea a crede celor ce le auzea urechile* (Ispirescu). *Supuseră-se lui [Is. Hs.] îngeri și slastele și silele* (Ap. Vor.). *Și i-au întrebat pre toți, este cu voia lor tuturor să le fie domn* (Gr. Ureche-S. Dascălul). *Măcar că Laslău, craiul unguresc... era frate lui Olbricht* (Id., ibid.). *Ci Ungurii, văzând atâta stropșitură și nevoe țării... li s'au supărat, și s'au sfătuit cu toții de s'au închinat Turcilor și au luat dela dânsii domni, ca și în țările noastre* (Id., ibid.). *Arătându-se prieten, au spus lui Despot Vodă cum Vișnoveșkii să gătește și vine asupra lui* (Id., ibid.).

Uneori se arată persoana în interesul căreia se întâmplă acțiunea, care are folos sau pagubă din lucrare :

Ce-mi folosește mie acum viața, dacă am pierdut pe maică-mea? (Drăghici). *De care [înghețată] poftiți? de alămăe?* « Ba nu, că-mi strepezesc dinții » (Alecsandri). *Gândește că Măria Ta ești prea-puternic și că niște săraci boeri nu-ți pot strica* (C. Negruzzi).

Funcțiunea de dativ al interesului e secundară; originară e cea locală. Aceasta o dovedește și împrejurarea că prepoziția cu *ad* « spre » + acuzativul sau *la* + acuzativul a ajuns să înlocuiască dativul.

Substituirea pasivului în locul activului nu schimbă de loc cazul : *Pescarii... hotărîră... să ducă peștișorii la împărat și să-i facă cînste* (Slavici); cf. *să-i se facă cînste. Hai la mine, Hai, mătușa, ia vr'o cînste, Vr'un tulpă să-ți dau* (Speranță); cf. *să-i se dea vr'o cînste, vr'un tulpă; a da cînste cuiva și a i se da cuiva cînste*.

Raportul valorii este sensibil mai ales când îi opunem aceste construcții, pe cea cu acuzativ sau cea obișnuită după aceleași verbe :

a) *Că așa este necredința, nu crede nimărui, nice scripturilor, nice tocmă acelor ce înviu și din morți* (Varlaam). *Ca să nu zici că am suflet rău, că nu-ți cred la năcaz* (Dulfu). *Boerii nu-l credeau pe Dimitrașco-Vodă, gîndiau că ține cu Turcii* (Neculce). *Fapte bune care pot... să folosească oricărui cetitor* (Odobescu). *Cei mai iscusiți doctori... nu l-au putut folosi* (C. Negruzzi). *Nu oprireți lui* (Coresi). *Lăsați pruncii și nu-i opriți pre ei* (Ev. 1894);

b) *Mateiaș, craiul unguresc, bîzuindu-se puterii sale și meșterșugului său, cu carele pre mulți din vecinii săi i-au surpat și i-au supus, carele de multe ori războaie cu Turcii și cu noroc izbîndea... au trimis sol ca să i se închine Ștefan Vodă, ci Ștefan Vodă n'au priimit* (Gr. Ureche - S. Dascălul). *Gruie, Gruie, fătul meu, Tu ești mîncat de robie, Nu mă pot bizui ție* (Șez.). *Fiind atît de mic în ce te bizuești?* (Dionisie Eclesiarhul). *Trăiau fără grijă bîzuindu-se pe puterea cetăței* (Bălcescu, M. V.).

Observare. A. 1. Complementul directiv poate completa un verb *transitiv* fie el determinat și de un complement pasiv (direct), ori întrebuintat absolut, deci *intransitiv*. *Acesta au adus pre Dan domn țării românești* (Biblia, 1688). *Ca să scapi de pedeapsă, alt chip nu e decît să te duci să-mi aduci pe fata lui Verdeș-împărat* (Ispirescu). *Va grăi omului cîvinte bune și le va grăi cu vicleșug* (Pravila Mold.). *Văd... că începi cu doamna B. și sfârșești cu doamna B. Așa dar de dânsa îți voi vorbi* (C. Negruzzi). *Aceasta trebuie să fie... vreo dumnezeoae, să nu ne fie frică a-i vorbi* (Mscr. sec. 18, Gaster). (Cf. și *a vorbi cătră cineva* sau *cu cineva*: *Satana cînd vede pre om că stă cu ruga și vorbește cătră D-zeu*, Mscr. 1654, Gaster). *Sfîntul... în ceriu suindu-să vorbește cu toți sfinții* (Dosofteiu). *Tae căimilor frunză* (Prov.). *I-a dat un os de ros* (Prov.). *Sătulul nu crede slămîndului. Fiecare popor caută a perpetua faptele ce pot să-i slujească la mărirea lui* (Conv. Lit., IX).

2. Un verb *intransitiv*: *În ce chip nu-și samînd fețe la fețe, așa nici inimile oamenilor sînt potrivă* (Biblia, 1688, Prov.). *Azi le samemi tuturor, La umblet și la port* (Eminescu). *Vai de mine, ce să fac? Care-mi place, eu nu-i plac; Vai de mine, ce să fie? Cui plac eu, nu-mi place mie* (Jarnîk-Bărseanu, D.). *Ce ție nu-ți place, altuia nu face* (Prov.). (Cf. și construcția *activă* cu complement pasiv, fără complement directiv : *A plăcut-o și a cerut-o*, Basarabescu. *Eu, racule, nu te plac, că n'ai picior de nădrag*, Bibicescu 230).

3. Un verb 'pronominal și reflexiv': *Că am văzut steaua lui la răsărit și am venit să ne închinăm lui* (Ev. 1894). *Să mu te închini altui D-zeu* (Mărg.²). *Știi tu că nu mă împotrivesc ție niciodată* (Conv. Lit., IV; cf. și *La oști mari și regulate știți cât s'au împotrivit* [Grecii], Gaster, Chrest.). *Întru aciasta ne vom asemăna voao și vom lăcui întru voi, de vă veți face ca noi*, (Biblia, 1688). Dat. cu la: *La un țaran era un măgar Cu care el la toți [= tuturor] se lăuda* (Donici).

4. Un predicat nominal format cu o copulă: *Nu-i era drag a plăti* (Amiras, *Let.*², III). *Mi-e dragă ca ochii din cap* (Tiktin; cf. și: *ca sarea la ochi*). *Crescu un orz înfricoșat de-ți era dragă lumea să te uiți la el* (Ispirescu). *Pân' aveam și eu drăguță, Îmi părea noaptea micuță, Dar de când drăguță n'am, Paru-mi nopțile un an* (Jarník-Bârseanu, D.).

5. O locuțiune echivalentă cu un verb: *Fiecare colțuleț... îi aducea aminte de cele trecute* (Ispirescu). *Ia adu-ți aminte ce ți-am spus odată* (Creangă). *Păgânii își aducă aminte de Dumnezeu* (Biblia, 1688). *Venind spre țară* [Ștefan Vodă], *i-au eșit înainte frate-său Iliș Vodă* (Ureche). *Stă voinicul la potică, Ciuma rea îi ese 'n cale* (Alecsandri). *Nu-i păru așa de rău după Ivan, care-i făcuse atâta bine* (Creangă). *La alți[i] le-ai făcut pe voie, Ție ți-ai făcut nevoie, La alți[i] le-ai făcut pe plac, Ție ți-ai făcut de cap!* (Jarník-Bârseanu, D.).

B. Pe lângă complementul directiv poate să stea, cum am arătat și se vede din exemplele date, și complementul pasiv: *O palmă să-i dați, Drumul să-i lăsați!* (Alecsandri, P. Pop.). *Ca să scapi de pedeapsă, alt chip nu e decât să te duci să-mi aduci pe fata lui Verdeș-împărat* (Ispirescu), iar pe lângă acestea și complemente partitive, respective, prepoziționale, mai ales după verbele pronominale, reflexive și după locuțiuni (cf. exemplele citate).

5. Complementul prepozițional

Vezi capitolul următor: *Prepoziția*.

6. Complementul adverbial

Complementul adverbial este o determinațiune care, cel puțin la origine, s'a pus lângă un verb pentru a exprima circumstanțele în care se săvârșește o acțiune și înainte de toate timpul, locul, cauza (scopul), modul (felul, chipul).

Complementul adverbial se poate prezenta în trei forme, adică poate să fie sau un simplu nume, sau un adverb sau un nume unit cu o prepoziție.

Delimitațiunea între complementul adverbial exprimat printr'un nume și acela exprimat printr'un adverb e greu de făcut. În adevăr, după originea lor, cel puțin cât li se poate recunoaște etimologia, adverbele nu sunt altceva decât forme ale unui nume ori combinații de prepoziții și de nume. *Astă-vară* e clar pentru oricare Român (*astă + vară*). Mai puțin clar e *astăzi*, din pricina neaccentuării lui *zi*, deși se recunosc ușor amândouă elementele (*astă + zi*). Și mai puțin clar e *azi* (*Azi poteca e urită, Face cotituri în drum*, Coșbuc), atât de puțin clar, încât nici filologii nu sunt de acord în privința părții întâi a cuvântului.

1. Complementul adverbial exprimat printr'un nume : **Astă-iarnă**, *era iarnă*, *Bătea vântul și ningeă și badea la noi venea* (Iarnă-Bârseanu). *Oameni buni!* **an-iarnă** *bordeiu-mi-arsese* (Alecsandri). *Se vede că azi dimineață mi-a ieșit înaintea vr'un popă* (Creangă). *Seara m'am culcat sănătos, dimineața m'am sculat bolnav. Până la una alta știi ce am gândit eu astă noapte?* (Creangă). *Când a fost astă-primăvară la mine, mi-a lăsat niște cărți* (C. Negruzzi).

2. Complementul adverbial exprimat printr'un adverb : **Ieri a nins. Plec îndată. A fost aici! Vorbește românește! Împărțiră frățește. S'au certat cumplit.**

Adverbele pot fi moștenite (*ieri, bine, etc.*), formate în latina vulgară (*aici, acolo, etc.*), în limba română (prin compoziție : *îndată, odată, etc.*); prin întrebuintarea adjectivului ca adverb (*rău, cumplit, etc.*); prin derivație (*românește, frățește, etc.*); împrumutate (*geaba*).

3. Acest complement se poate reda și prin expresiuni adverbiale născute dintr'o prepoziție + substantivul în acuzativ, genitiv sau și alte cazuri (vezi capitolul următor : *Prepoziția*).

Categoriile de sens ale complementelor adverbiale sunt următoarele :

Ele arată locul : *Din Hotin și până la mare, Vin Muscalii de-a călare* (Eminescu). *Acolo fi-va altarul* (Alecsandri).

Tim pul : *Ieri a nins. Măine va ploua.*

Mod ul : *Măța blândă zgârie rău. Mereu troianul crește.*

Cantitatea : (măsura, intensitatea [*foarte tare, puțin, prea, barem, etc.*] : **Mult am umblat. S'a mâniat foarte tare**).

Grad ul (posibilitatea, aproximația [*doară, poate, abia, numai, singur, nici, cam, etc.*] : **Abia începuserăm a ne odihni puțin**).

Cauza se exprimă numai cu prepoziții.

PREPOZIȚIA

Deodată pe vale s'aude un tropot de cal. În turn străjerul sună din corn. Bate cineva la poartă. De sus se deschide-o fereastră... (Vlahuță). Lumea s'a ascuns la răcoare, în fundul odăilor cu ferestrele oblonite (E. Gârleanu).

**Pe Argeș în jos,
Pe un mal frumos,
Negru Vodă trece
Cu tovarăși zece...
Merg cu toți pe cale,
Să aleagă 'n vale
Loc de mănăstire
Și de pomenire.**

(P. pop. din col. lui V. Alecsandri).

**Pe-un picior de plaiu
Pe-o gură de raiu,
Iată vin în cale,
Se cobor la vale,
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei.**

(P. pop. din col. lui V. Alecsandri).

**Dela Nistru pân' la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s'a**

(Eminescu).

Mi se părea că... niște luciri scânteioase umblau împrejurul meu (C. Negruzzi). Se adunase împrejurul lui Ivan tot satul (Creangă).

**Împrejuru-i ca o roată,
Șede argășimea toată**

(Alecsandri).

Spânul se înfățișă înaintea împăratului (Creangă).

Miercuri înainte de Dumineca Mare moș Nichifor desciocălase căruța (Creangă).

Mireasa Viorica i-aștepta 'ndărătul ușii (Eminescu).

În fața noastră se 'nălța

A Griviței redută,

Bălaur crunt ce-amenința

Cu ghiara-i nevăzută.

(Alecsandri).

Dacă am scrie cea dintâi propozițiune din exemplul întâi în forma *Deodată... vale s'aude un tropot...* raportul pe care mintea noastră ar dori să-l stabilească între *s'aude* și *vale* și între *tropot* și *cal* nu ar fi exprimat limpede, iar ideea (gândirea) întreagă ar rămânca neînțeleasă.

Raportul de înțeles dintre cuvintele amintite l-au stabilit vorbele *pe* și *de*, care se numesc *prepoziție*. În *pe vale s'aude* avem un raport de complement, iar în *tropot de cal* un raport de atribut.

Prepoziție este vorba neschimbătoare (= particula) întrebuințată pentru a exprima raportul dintre două cuvinte (un verb și un substantiv, două substantive, un adjectiv și un substantiv, etc.).

În propozițiune acest raport poate fi între atribut și substantivul determinat de acesta și între verb și complementul determinat de acesta.

Prepoziția nu are un înțeles hotărât. Înțelesul ei reiese numai din înțelesul celor două cuvinte pe care le leagă. Că n'are un înțeles hotărât se vede și din împrejurarea că uneori ne putem lipsi de ea. A se compara: *L-au ales de rege și întemeiară un stat puternic, al gându-și regi dintre Români* (N. Bălcescu), *cri De sus se deschide-o fereastră și Sus se deschide-o fereastră*, etc.

După cum diferă înțelesul celor două cuvinte pe care le leagă, diferă și raportul dintre ele, deci și înțelesul prepoziției. Astfel, de ex., prepoziția *pe* poate exprima :

1. Locul (unde?, pe unde?, încotro?): *Pune piciorul pe prag* (P. Ispirescu). *Setilă căruia începutu a-i țâșni apa pe nări și pe urechi...* (I. Creangă). *Dacă codru frunza-și lasă, Toți voinicii trag pe-acasă* (P. pop.).

2. Timpul (când?, pe când?, cât timp?): *Pe vremile acelea mai toate țările erau bânuite de războaie grozave* (I. Creangă). *Pe înnoptate m'am dus de-acasă* (B. Șt. Delavrancea). *Mă nenorocești pe toată viața* (I. Slavici).

3. Modul (cum?, în ce fel?): *Toate le făcea pe dos* (I. Creangă). *Basta a înaintat pe tăcute* (I. Slavici). *Începu a face răutățile pe față*

(Al. Odobescu). *Se luptară pe capete* (P. Ispirescu). *Jură-mi-te pe ascuțișul paloșului tău* (I. Creangă). *Au fost vânduți cu grămada pe prețuri de batjocură* (I. Slavici). *Dai cinstea pe rușine* (I. Creangă).

4. Înaintea unui complement circumstanțial de loc și de timp exprimă ceva mai puțin determinat, aproximațiunea : *Ei se sfătuiră, Pe l'apus de soare Ca să mi-l omoare* (P. pop. din col. lui Alecsandri). *Pe la trei ceasuri; Pe la cântatul cocoșilor* (I. Creangă).

5. Complementul datival (în dativ) prepozițional : *Nu te mâniă pe lume!* (I. Creangă). *Iorgovan... era supărat pe toată lumea* (I. Slavici).

6. Complementul acuzativ (în acuzativ) prepozițional : *Boerii nu-l credeau pe Dimitrașco-Vodă* (I. Neculce; să se compare cu : *Nu crede nimăru, Varlaam*). *Au ales pre Ilie Logofătul, să-l facă domn în Moldova* (I. Neculce). *Când îi vedea-o că vine [iapa], să strigi numai pe dânsa : « ptru! ptru! iapa babei » și ea va sta* (I. G. Sbiera).

La fel se întâmplă și cu celelalte prepoziții. Prepoziția se numește așa pentru că se pune totdeauna înaintea cuvântului împreună cu care alcătuește determinarea (atributul, complementul) altui cuvânt (substantiv, adjectiv, verb).

După forma lor și cazul pe care-l cer dela substantivul sau cuvântul socotit ca substantiv, care urmează după ele, cu alte cuvinte, după regimul pe care-l au, prepozițiunile sunt de două feluri :

1. Prepoziții propriu zise, cu formă neschimbătoare (particule) și care cer acuzativul : *Lăudați pe Domnul!* (Biblia). *Împărăteasa chemă pe bucătăreasă* (P. Ispirescu).

Că după *pe* și celelalte prepoziții de acest fel urmează acuzativul se vede din exemple unde, în locul unui substantiv, avem un pronume personal, care are forma de acuzativ deosebită de cea a nominativului : *Pe mine m'au apucat fiori reci de-a-lungul spinării* (B. Șt. Delavrancea).

Tot cu acuzativ se mai construiesc prepozițiile : *a, cu, către, de, dela, fără, în, din, între, dintre, întru, dintru, la, lângă, peste, prin, pentru, printre, spre, etc.*

2. Prepoziții substantivale sau expresiuni prepoziționale, care, chiar și când sunt născute din adverbe (*înainte, îndărăt, etc.*), pot primi articolul și se schimbă în substantive după care urmează un atribut în genitiv (sunt articulate înaintea genitivului simplu ori prepozițional, format cu prepoziția *a*, nearticulate înaintea celui format cu *de*; la pronumele personal genitival = pronumele posesiv corespunzător) : *Spânul se înfățișă înaintea împăratului* (I. Creangă). *Miercuri înainte de Duminica Mare...* (I. Creangă). *Înaintea a trei împărați...*, *Îndărătul a patru cai învățați*, (Pov.). *Împrejurul lui Ivan... împrejurul meu* (C. Negruzzi). *În fața noastră se nălța...* (V. Alecsandri).

Prepozițiile pot fi simple (*a, către, cu, de, în, între, întru, la, pe*, etc.) și compuse din alte prepoziții (*din = de + în, dintre = de + între, dintru = de + întru, dela = de + la, despre = de + spre, pentru = pe + întru, printre = pre + între*, etc.), din prepoziții cu adverbe ori substantive, deci expresiuni prepoziționale (*înainte = în + ainte, înapoi = în + apoi, împrejurul, în fața*, etc.).

CONJUNCȚIA

1. *Erau trei sărmanii : doi copii și o mamă
Și pâine... un singur codru 'ntr'o maramă*

(Al. Depărățeanu).

*Venea fel-de-fel de lume : și mai proști și mai deștepți, și mai bogați
și mai săraci, de toate soiurile* (M. Sadoveanu).

Frumos odor e Fulga și 'naltă i-e făptura (V. Alecsandri). *Satul
arde și baba se piaptână* (Prov.). *Nu trecu mult și iată vine la împăratul
un Țigan* (P. Ispirescu).

Mâncarea să fie nici caldă, nici rece (P. Ispirescu). *Nu fii falnic,
nici face din țințar armăsar* (I. Creangă). *Nici cântam, nici râdeam* (V.
Alecsandri).

Pică o sămânță dintr'un pom ori dintr'o floare (I. Al. Brătescu-
Voinești). *Boerule, nu-mi ucide câinele, ori ucide-mă și pe mine odată
cu el* (I. Al. Brătescu-Voinești). *Apoi de-acum ori să spun, ori să nu
spun, că tot una mi-e* (I. Creangă). *Punga sau viața!* (Al. Vlahuță).

Această faptă eroică înfioară pe Turci, iar pe creștini îi însufleștește
(N. Bălcescu). *Nu numai n'a miluit în viața sa pe nimeni, dar el lua
paraua de naforă a văduvei și bucățica de pâne din gura orfanului* (Al.
Vlahuță). *Toate semințiile sălbatice și spâne din răsărit... s'au lovit
întăiu de Dunăre și de Carpați, deci și de neamul nostru* (M. Sadoveanu). *Parisul era încă ocupat de vrăjmași, deci toate armele franceze
se porniră în spre dânsul spre a-l scăpa* (Al. Odobescu).

2. *Tu știi că eu dorm iepurește* (I. Creangă). *Eu cred că ce-i bine,
nu-i rău* (I. Creangă). *Soarele, că e soare și nu poate încălzi toată
lumea odată* (Prov.). *Rămâi cu noi căci ne zice gândul că vei peri* (P.
Ispirescu). *Sta cu capul rezemat pe mână și se gândea cum să facă,
ca toate să-i iasă în de bine* (P. Ispirescu). *De te-i coace, cât te-i coace
Poamă dulce nu te-i face* (P. pop.). *Dacă te-ai băgat în joc, trebuie
să joci* (I. Creangă). *Când începu a vorbi Creangă, Eminescu încrunță
sprânceană* (M. Sadoveanu). *Gura babei umbla cum umblă melița :*

că fata lui nu ascultă, că-i ușernică, că-i leneșă, că-i soiu rău... că-i laie, că-i bălaie (I. Creangă). *Budulea asculta cu mare băgare de seamă, deși nu înțelegea nimic* (I. Slavici).

Nu trecu mult și văzu o fântână cu apă rece; dar când voi ca să bea, calul iarăși zise să facă ce făcuse în grădină (I. C. Fundescu). *Fata se gândi că, dacă va lua o ladă d'alea frumoasele, slujba ei nu făcea atâta, și mai așteaptă până mai văzu că venea o cutie mică și necioplită* (P. Ispirescu).

Iar după ce s'a săturat și s'a sculat dela masă, își făcu cruce (S. Fl. Marian). *Pentru ca să-i încredințeze de adevăr, le arată degetul cel mic* (Șezătoarea). *Fata îngriji de cal tocmai precum îi zise el* (P. Ispirescu).

Dacă ne uităm cu băgare de seamă la propozițiunile înșirate aici, vedem iarăși niște cuvinte mici, care au rostul să lege părți de propozițiune (doi copii și o mamă; să fie *nici* caldă, *nici* rece; Punga **sau** viața!) ori propozițiuni de același fel (*Satul arde și baba se piaptână*; *Nici cântam, nici râdeam, ori să spun, ori să nu spun*), ori deosebite (*Tu știi că eu dorm iepurește*; *Gura babei umbla cum umblă melița*, etc.) din aceeași frază.

Ele se numesc *conjuncții*. Funcțiunea lor se aseamănă cu cea a prepozițiunilor, de aceea unii le-au numit și « prepoziții de propozițiune ». Totuși ele se deosebesc de prepozițiuni. Mai întâi ele nu sunt atât de necesare ca prepozițiile la stabilirea raportului dintre părțile de propozițiune ori dintre propozițiuni. Pot lipsi, fiind înlocuite în vorbire cu o mică pauză, iar în scris cu semne de punctuație (să se compare: *Satul arde și baba se piaptână* alături de *Satul arde, baba se piaptână*; *Tu știi că eu dorm iepurește* alături de *Tu știi, eu dorm iepurește*, etc.).

Apoi conjuncțiile stabilesc raport de *coordonare*, adică leagă părți de propozițiune și propozițiuni de același fel (principale ori secundare, vezi exemplele dela 1), ori de *subordonare*, adică leagă propozițiuni de feluri deosebite (principale și secundare, vezi exemplele dela 2), în vreme ce prepozițiile nu stabilesc decât raport de *subordonare* (atribut, complement). Conjuncțiile de felul întâiu se numesc *coordonatoare*, cele de felul al doilea *subordonatoare*.

În sfârșit prepozițiile se pot pune numai înaintea substantivelor, a echivalentelor acestora și a adverbilor, până când conjuncțiile coordonatoare se pot pune înaintea oricărui fel de parte de propozițiune, exprimată prin orice fel de cuvânt, și înaintea oricărui fel de propozițiune.

Dar că conjuncțiile au o funcțiune asemănătoare cu a prepozițiilor se poate vedea din faptul că sunt cazuri când unele se pot întrebuința în locul celorlalte (*Petru și Ioan merg la biserică* = *Petru cu Ioan merg la biserică*).

Ca și prepozițiile, și conjuncțiile pot fi: *s i m p l e* (*și, sau, ori, ci, iar, dar, de, să, când, cum, etc.*) și *c o m p u s e* (*ca să, pentru ca să, decum, precum, măcar că, așa dar, etc.*). Uneori nu se poate deosebi compoziția, și conjuncții compuse ni se par simple (*deși* = *de + și*, *deci* = *de-aci*, *deoarece* = *de + oară + ce*, *dacă, dacă* = *de + ca, ș. a.*).

Nici înțelesul conjuncțiilor nu este hotărât. El variază după înțelesul părților de propozițiune și al propozițiunilor pe care le leagă. Să se observe cei doi *și* din exemplul: *Erau doi copii și* (= « cu ») *o mamă Și* (= « iar ») *pâine... un singur codru 'ntr'o maramă, ori: Dacă* (= « când », « după ce ») *vede lupul și vede că nu mai găsește nimic, își pune în gând una* (I. Creangă); *Avea învățătură, mă rog, dacă* (= « căci », « fiindcă ») *era fată de împărat* (P. Ispirescu); *Prefăcutul doftor îi spuse că se va însănătoșa, dacă* (= « în cazul că ») *se va scălda în lapte de iapă* (P. Ispirescu), ș. a. m. d., de unde se vede că *dacă* poate exprima timpul, cauza, condiția, etc.

Definiție : Conjuncția este o vorbă neschimbătoare (particulă) care unește două părți de propozițiune, două propozițiuni sau chiar două fraze.

INTERJECȚIA

1. **A!** *știe el un loc de unde ar putea vedea...* (I. Al. Brătescu-Voinești). **Ah!** *dar'ar Domnul să-mi îndrept Această mână ruptă* (V. Alecsandri). — *Bine o fi de ei, Neghiniță, mamă?* — **Aș,** *binele focului* (Delavrancea). **Brr!** *da frig îi!*... (V. Alecsandri). **Ei!** *că nu e bine așa!* — *grăi iarăși preotul* (I. Slavici). — **Ei, ei,** *ce n'ar plăti un flăcău la bătrânețele noastre!* (Delavrancea). **Haha,** *fecior de lele!* — *răcnește moșneagul — de iștia mi-ai fost?* (Leca Morariu). **Hm!** *D'apoi cum? Numa dumniata ești acasă?* (Leca Morariu). — **Apoi dă!** *nu spun eu bine? zise cel mai mare* (I. Creangă). **Mă!**... *că rău mi-a mai mers astăzi!* (I. Creangă). — **Of!,** *mămucă, of! Mai bine taci și lasă-l în plata lui Dumnezeu!* (I. Creangă) — **Ptiu!** *trăsni-te-ar Dumnezeu și Maica Precista, de nebun!* (I. Al. Brătescu-Voinești). **Tiii!**... *ce frumoasă cațaveică am să fac nevestei mele din blana istui vulpoi* (I. Creangă). « **Valeu,** *cumetre! nu trage, că-mi rupi piciorul!* » (I. Creangă).

2. **Hai, măi,** *să cercăm și noi la firosoasa asta!* — *zic ei* (Leca Morariu). **Hait,** *la culcare* (I. Al. Brătescu-Voinești). **Apoi o ia la papuc și hai! hai! hai! hai!** *ajunge în sat la frate-său...* (I. Creangă). — **Nea potăi, nea!** *Ce turba a dat peste voi?* (Leca Morariu). **Apoi, strigă la boi: hăis! Joian, cea! Bourean** (I. Creangă). **Strigă la boi: Aho! Boii se opresc** (I. Creangă). **Neghiniță sări pe un cal și începu să strige: hi, hăi, hi, hăi!** (Delavrancea). **Hei!, la o parte strigă birjarul** (I. Al. Brătescu-Voinești). *Din vreme în vreme, când îl vede prin grădină, îl strigă: « pst! mă hoșule, vino 'ncoa! » și-i dă un ban* (I. Al. Brătescu-Voinești). *Când îi vedea-o că vine [iapa], să strigi numai pe dânsa: « ptru! ptru! iapa babei! » și ea va sta* (I. G. Sbiera).

3. **Buf!** *cade...* *în groapa cu jăratec* (I. Creangă). **Flăcăul nostru,** *cum se tâmplase a nu fi prost, ciuști! pe ușă în tindă, și dup-dup-dup pe scară 'n pod* (Leca Morariu), **Și hârșt! îi tăie un cap; harșt și-i mai tăie unul** (P. Ispirescu). *Unde-i bine, nu-i de mine; unde-i rău, hop și eu!* (Pamfile). *Aud de-odată pâr, poc, hop, buzduganul pe masă*

și **țup** în cuiu (I. G. Sbiera). După ce ajunse [Țugulea] acolo, **zbârn!** în sus, **zbârn!** în jos, **întră** (P. Ispirescu). [Ea] **băgă** cheia în broasca ușii, și întorcând-o nițel, **scârț!** ușa se deschise (P. Ispirescu). Numai ce ajunge la o răspântie și **țup!** cine-i iese în cale (Leca Morariu).

Cucurigu, boieri mari, dați pungața cu doi bani! (I. Creangă). Și numai ce-o auziai: «**Pu-pu-pup! pu-pu-pup!** [pupăza] **desdedi-mineața** în toate zilele, de **vuia satul** (I. Creangă).

Viața ne face să ajungem în deosebite împrejurări care stârnesc în noi simțiri felurite: de veselie, durere, dispreț, scârbă, îndoială, mânie, ură, etc. Pentru a ne exprima aceste simțiri, întrebuițăm un fel de propozițiuni nedespărțite în părțile lor, neanalizate, deci neînțelese de ascultător sau cetitor dacă acesta nu cunoaște împrejurarea în care le întrebuițăm. (*A!*, *Ah!*, *Of!*, *Vai!*, *Valeo!*, *Aș!*, *Ei!*, *Brr!*, *Ha!*, *Haha!*, *Hei!*, *Hm!*, *Ptiu!*, *Tii!*, etc.). Ele sunt un fel de predicate, iar subiectul lor este împrejurarea în care sunt spuse.

Dacă strig *Vai!* într-o cameră întunecată, cine mă aude nu poate ști ce vreau să zic.

Dar, dacă m'ar vedea că, în momentul când am strigat *Vai!*, mi-am dus mâna la ochi, ar înțelege că vreau să zic: «*Vai — ochii!*» = «*Ochii au vai!*» = «*Ochii mă dor, căci la ei m'am lovit.*»

Ca să înțelegem așa dar aceste propozițiuni neanalizate, trebuie ori să cunoaștem împrejurările în care sunt spuse, ori să le explicăm prin propozițiuni sau părți de propozițiuni analizate: *Vai — ochii!* *Vai* de mine! *A!* = știe el un loc de unde ar putea vedea... *Brr!* = da frig îi!

Aceste propozițiuni neanalizate se numesc *interjecții*.

Altădată cu ajutorul interjecțiilor ne exprimăm voința: îndemnuri, porunci, etc. (*Hai!*, *Hi!*, *Ho!*, *Nea!*, *Pst!*, *Ptru!*, etc.).

În sfârșit foarte adeseori întrebuițăm interjecțiile pentru a imita sunetele și sgomotele din natură (*buf!*, *ciuști!*, *dup!*, *hârșt!*, *hop!*, *pâr!*, *poc!*, *zbâr!*, *zbârn!*, *scârț!*, *țup!*, *cucurigu!*, *po-pu-pup!*, etc.).

Definiție: Interjecțiile sunt niște propozițiuni nedespărțite în părțile lor, cu forma unor vorbe invariabile, cu care exprimăm simțiri, voințe, ori imităm sunete și zgomote din natură.

VORBIRE DIRECTĂ, INDIRECTĂ ȘI SEMIDIRECTĂ (INDIRECTĂ LIBERĂ)

Putem reproduce în trei chipuri gândirile și prin urmare cuvintele noastre și pe-ale altora.

1. « *Așa e tineretul ăsta, bată-l să-l bată* », zise moș Bodrângă, . . . « *aveși dreptate, băeți; acum vi-i vremea* » (I. Creangă). — *Iară argații au zis* : « *bun vis ai visat, giupâne; că cum om sosi la Iași și la Suceavă, cum om vinde peștele tot* » (I. Neculce).

2. Moș Bodrângă zise că așa e tineretul, că au dreptate băeții, că acum li-i vremea; sau : Moș Bodrângă zise că așa ar fi tineretul, că ar fi având dreptate băeții, că acum le-ar fi vremea. — Dar de mult îi spusese, că nu îi priește cârlanului altă mână decât a stăpânului (I. Slavici).

3. Așa e tineretul ăsta, bată-l să-l bată, zise moș Bodrângă, . . . au dreptate băeții, acum li-i vremea. — Sufletul ei era gata să se înduioșeze, părerea de rău era gata s'o copleșească, dar simțind umilința ce i s'ar fi adăugat numaidecât . . . , ea își înălță capul, cutezătoare și disprețuitoare [zicându-și, sau gândind în sine] : Nu, nu se va târi după el, cerșindu-i iertare o viață întreagă! . . . (I. Agârbiceanu).

Căci nu vruse Dumnezeu s'o trăsnească de sus, ori să asmuțe fiarele codrilor asupra-i ca să-i sfășie inima în bucăți și să-i crăntăne capul în dinți, să nu mai fi ajuns la așa ceas de blestem, să vadă cum i se prăpădește și i se scufundă 'n hăul dușilor pe veci, comoara ei de mângâiere, lumina cea mai sfântă a zbuciumatelor ei zile . . . Și ea, să stea cu brațele cruciș la piept, să se uite, și să n'aibă nicio putere . . . nicio putere . . . Cerule neîndurate! . . . Așa se văicărea cugetul ei, în junghiurile desperării (Vlahuță).

În cazul întâiu avem vorbire directă (stil direct), în al doilea vorbire indirectă (stil indirect), în al treilea vorbire semidirectă (stil indirect liber).

Vorbire directă se numește reproducerea cuvintelor cuiva întocmai cum au fost spuse de el, în formă de propozițiune principală, deși aceasta ține locul unui complement în acuzativ.

Vorbire indirectă se numește reproducerea cuvintelor cuiva în formă de propozițiune secundară.

Vorbire semidirectă (indirectă liberă) se numește reproducerea spuselor cuiva în formă indirectă, dar de propozițiune principală, cu păstrarea stării sufletești și a felului de a vorbi al vorbitorului (exclamații, intonații, interogații, etc.).

Vorbirea se anunță sau arată printr'o propozițiune cuprinzând un verb care înseamnă *a zice* sau ceva asemănător (*a zice, a spune, a vorbi, a grăi, a cuvânta, a striga, a face, a începe, a adăuga, a sfârși, a răspunde*, etc., între care, la vorbirea indirectă, trebuie înșirată și forma *cică = zice că*), *a gândi* sau ceva asemănător (*a gândi, a cugeta, a socoti*, etc.), ori printr'un alt cuvânt echivalent ca înțeles cu un astfel de verb (*vorba ceea, povestea cântecului*, etc.).

Exemple : a) « *Ia poftim de încălecă pe Bălan, jupâneasă* », *zise părintele de tot posomorît, « să facem pocinog sfântului Nicolai cel din cuiu »* (Creangă). *Ghiță se întoarce spre oameni și mai adause : « Ce știu eu cât vor fi mâncând oamenii lui!? »* (Slavici). *Calul îi răspunse : — « Aici suntem pe moșia unei scorpii, soră cu Gheonoaea »* (Ispirescu). *Și când era gata a o lovi cu a doua săgeată, strigă ea : — « Stăi, Făt-frumos, că nu-ți fac nimic »* (Ispirescu). *Vorba ceea : « Lasă-l, măi! » — « I-aș lăsa eu, dar vezi că nu mă lasă el acum! »* (Creangă). *Apoi ușa dela tindă se deschide și Stoica intră înăuntru. A!... Văru' Culai! », făcu el, dând cu ochii de Pleșea* (C. Sandu). *S'a spus de mult și de mulți : « Cine sapă groapa altuia, cade însuși într'însa »* (Pop.). *Ș'apoi nu știi că este o vorbă : « dacă-i copil, să se joace ; dacă-i cal, să tragă, și dacă-i popă, să citească... »* (Creangă). *Povestea cântecului : « Fă-mă, Doamne, val de tei, Și m'aruncă 'ntre femei! »* (Creangă).

Dacă propozițiunea, care anunță sau, mai bine, care arată vorbirea, cuprinde un verb activ transitiv, vorbirea are funcțiunea sintactică de complement în acuzativ sau acuzativ (Calul îi răspunse : — *Aici suntem pe moșia unei scorpii... »*); dacă este verb pasiv, are funcțiunea sintactică de subiect (*S'a spus de mult și de mulți : « Cine sapă groapa altuia, cade însuși într'însa »*); dacă este substantiv sau predicat substantival, are funcțiunea de atribut (*Ș'apoi nu știi că este o vorbă : « dacă-i copil să se joace... »*).

b) *Era o zi frumoasă în Dumineca aceea și plășii spuneau că n'au mai apucat așa primăvară de vreme de când is ei* (Creangă). *Până și Vodă ci-c'ar fi tras odată în gazdă la Ciubuc...* (Creangă). *Se zice că nu e sat fără popă* (Slavici).

c) *Iară Petriceico Vodă au rămas numai singur, numai cu Hăbășescul Hatmanul și cu casa lui, și au început a plângere și a blăstămare pe Miron [Costin], și pe alții, și a dzicere : la ce l-au adus* (I. Neculce). *Nu mai erau rugăminți, nu mai erau sfaturi, era o amenințare hotărâtă : « Să se întoarcă numai Andrei și știe ea bine că nu le va mai face*

casa de rușine » (Agârbiceanu). Grigore Stolnicu simte un gând stupid invadându-l : « *Să ridice palma ușor, uite așa, ușor și plisc! să turtească musca jucăușă, urmându-i besmeticul sabat* » (Cezar Petrescu).

*Dar nu! Să 'ntoarne numai Lioara. De ar veni.
Căci mamă-sa va face și tot va rându
Din nou pe seama dânzei; să nu mai fie fată
Așa de mult frumoasă și-atât de desmerdată
Ca ea!*

(G. Coșbuc).

În urma brahilogiei (scurtimii în vorbire) verbul din propozițiunea care ar trebui să anunțe sau să arate vorbirea, nu este exprimat : *Dar el tot cu bunătate* : — « *De unde nu-i, de-acolo nu se varsă, fiilor, însă mai multă băgare de seamă nu strică* » (Creangă).

Foarte adeseori se întâmplă aceasta mai ales la vorbirea semi-directă (indirectă liberă) : *Și mai face doi pași, strângându-și la piept paltonul lung și larg, făcut dintr'o scurteică veche a mă-si, în care parcă e un lăutar... Ferestrele sunt prea sus... degeaba! A! știe el un loc de unde ar putea vedea, d'acolo de pe prispa unde mănâncă boierii vara! Acolo, a văzut el prin crăpăturile ulucilor, sunt ferestrele jos. Da, dar câinii!!!* (Brătescu-Voinești). *Tot sufletul i s'a urcat în ochii care privesc cu nesățiu... Cum sclipește beteala! Uite și lumânăricile aprinse! Și ce de jucării! Trâmbețe, tobe, păpuși! Uite și niște iepurași albi, mici și drăguți...* (Brătescu-Voinești).

Cuvântul sau propozițiunea, care anunță sau arată vorbirea, poate să-i precedă acesteia, să fie inserat în mijlocul ei, ori să-i urmeze. La mijloc se pune între virgule; la sfârșit urmează după virgulă.

În cele două cazuri din urmă propozițiunea care anunță sau arată vorbirea are topica inversă, adică părțile ei sunt așezate în serie inversă (întâiu predicatul, apoi subiectul, etc.). În cazul întâiu se poate întrebuița topica inversă numai dacă predicatul este relevant : *Și au zis atuncia Ștefan Vodă* : « *Sărace Purice, de oi u scăpa eu, și tu atuncia ți-ei schimba numele, din Purice, Movilă* » (I. Neculce).

a) Anunțarea sau arătarea vorbirii precedă : *Miron Logofătul, și cu frate-său Velicico Vornicul, îi zicea lui Cantemir Vodă la masă* : « *mai des cu păharele, Măria Ta, și mai rar cu orânduețele ; că birul țarei este iertat dela Poartă, și-i vrea să-ți dai Măria Ta seamă odată, și nu-i putea* » (I. Neculce). *Și au zis atuncia Ștefan Vodă* : « *Sărace Purice, de oi u scăpa eu, și tu atuncia ți-ei schimba numele, din Purice, Movilă* » (I. Neculce). Greuceanu cuvântă cu glas voinicesc : — « *Fie, Mărite împărate, chiar de aș ști că voi u peri, tot nu mă voi u lăsa până nu voi u duce la capăt bun sarcina ce îmi iau de bună voia mea* » (Ispirescu).

b) Este inserată în mijlocul vorbirii : « *Stăpâne* », *mai zice calul*, « *acum e timpul când se dă demâncare fiarelor pădurii și sunt adunate toate în curte, să trecem* » (Ispirescu). « *Așa-i, futa mea* », *răspunse bătrânul*, « *bătrânețele sunt un dar neobișnuit, și pentru aceea omul nu cere mult dela ele. Dară tu, care ești tânără, trebuie să aibi nădejdea tinerețelor* » (Slavici).

c) Urmează, mai ales dacă vorbirea este scurtă : « *Ce să fie acolo?*, *ziceau oamenii alergând care de care din toate părțile* (Creangă). *Bine că te gălesc, Costane, — bine că nu te-ai culcat încă* », — *grăi bătrânul apropiindu-se de dânsul* (Slavici).

La vorbirea directă, ceea ce se spune din cuvânt în cuvânt, cum a fost spus, se cuprinde între ghilimele (ghilemete) : « *Las', mamă, că lumea asta nu-i numai cât se vede cu ochii* », *zicea bădița Vasile mângâindu-o* : « *și în oaste trădește omul bine, dacă este vrednic* » (Creangă).

Mai rar se întrebuintează ghilimelele în vorbirea semidirectă. Să se compare dintre exemplele de mai sus : *Nu mi erau rugăminți, nu mai erau sfaturi, era o amenințare hotărâtă* : « *Să se întoarcă numai Andrei și știe ea bine că nu le va face casa de rușine* » (Agârbiceanu), și : *Andrei își duse mâna la frunte, și-și plimbă de câteva ori palma apăsând de-a-lungul ei* [zicându-și] : *Nu cumva era un vis tot războiul ăsta, un vis din care el nu se putea deștepta?* (Agârbiceanu).

Din neatenție, iritație, etc., adescori ni se întâmplă să începem cu un fel de vorbire și să continuăm cu altul.

În exemplul : *Atunci Craiovisin : pise și el cât poate, zice* (= « zise ») « *eu tai* (= *voiu tăia*) » *până o trece sângele de mine 'n sus, și cât o ajunge sabia mea 'n sus, și atunci moare și el* [= « mor și eu » = « voiu muri și eu »] (*Graiul nostru*), se trece din vorbire directă în indirectă.

În : *Mai apoi de toate rugăm pre cetitorii ceștii cărți să nu ne giudece numaidecât, până nu vor socoti izvoadele și veți afla* [= « vor afla »] *pre ce cale am îmblat* (Noul Testament, a. 1648), se trece din vorbire indirectă în directă.

De asemenea și în : *Spânul neputându-le strica hatârul, cheamă pe Harap Alb de față cu dânsule, și-i învoui aceasta, însă cu tocmală ca în tot timpul ospățului să ste numai lu spatele stăpânului său și nici măcar să-și rădice ochii la ceialalți meseni, că de l-oiu vedea* [= « va vedea »] *obraznicindu-se, acolo pe loc îi și taiu* [= « va tăia »] *capul* (Creangă). *Zmeii l-o și 'ntrebat dacă nu vrea să se puie argat la ei, pe-aiește trei zile, « să ne grijești caii și să ne ascuți săbiile, c'avem nacaz cu împaratul roșu că vrea numaidecât să iee pe sora noastră* » (A. Vasiliu).

c) În exemplul : *Se petrec poate, gândea el, lucruri mari în țara Moldovei, pe care încă nu le cunoștea* [= « Se petrec poate », *gândea el*, « lucruri mari în țara Moldovei, pe care încă nu le cunosc »] ÷ « *Se petreceau poate, gândea el, lucruri mari în țara Moldovei, pe care*

încă nu le *cunoștea*] (Sadoveanu) se trece din vorbire directă în vorbire semidirectă (indirectă liberă).

În : *Da ea de colo, vai de ea și de ea, că-i bolnavă de moarte și nu știe în cât i-a sta, că iacă de când s'o dus el de-acasă, ea tot bolnavă o fost* (A. Vasiliu) se începe cu vorbire semidirectă (indirectă liberă) pentru a se continua cu indirectă și a reveni apoi, etc.

Două treceri în același timp avem în exemplul : *Tare s'a apucat Sărdariul că nu știe nimic, cu mare giurământuri* [= vorbire indirectă] : *și cum să hie el amestecat la unele ca acele spre răul stăpânului său?* [= vorbire semidirectă (indirectă liberă)], *zicând « cine a fost, Doamne, mai crezut la Măria Ta și cinstit ca mine și m'ai scos den obiale, și din sărac m'ai îmbogățit? »* [= vorbire directă] (Miron Costin).

Uneori se ia dintr'un fel de vorbire numai câte un cuvânt sau mai multe, timpul, modul, persoana, etc., pentru a fi trecut în altul.

În exemplul : *Nece unul de avutul său... nu grăia că al meu ieste* (Coresi) am aștepta să se fi spus *al său* în loc de *al meu*. *Al meu ieste* e luat din vorbirea directă.

În : *Griji însă bine de sfatul dat de socru-său, ca să nu uite nimic din ceea ce va vedea* (I. Pop-Reteganul), am aștepta să se fi spus : *să nu uite nimic din ceea ce văzu* sau *a văzut*. *Va vedea* a fost luat din vorbirea indirectă sau semidirectă (indirectă liberă) : « *să grijască, ca să nu uite nimic din ceea ce va vedea* », care-i corespunde vorbirii directe « *grijește, ca să nu uiți nimic din ceea ce vei vedea* ».

În : *Când îl văzu fata, mai că leșină de bucurie, dară iarăși trase de seamă și mulțami oamenilor frumos, apoi îi întrebă, că pentru binele acesta mare, ce i-au făcut ei, ce vor pofti? că uite, tatăl său le va da orice, că e împărat puternic și bogat putred* (I. Pop-Reteganul), *uite* este luat din vorbirea directă, în cea indirectă prezentarea acțiunii este de prisos.

În : *Seara, când ajunse Pahon acasă, i se întunecă lumea înaintea ochilor, mai căzu ca lovit de trăsnet, văzând numai bordeiașul cel sărac în locul curților de azi dimineață* (I. Pop-Reteganul), cuvintele *de azi dimineață* sunt luate din vorbirea directă : « *am căzut ca lovit de trăsnet, văzând numai bordeiașul cel sărac în locul curților de azi dimineață* ». În vorbirea indirectă am aștepta : « *din dimineața acelei zile* ».

Tot așa este aici în loc de *acolo* în exemplul :

Și făcu feciorul un foc mare, mare, din vreo treizeci de stejari de cei mari și după ce trecu focul tot, apoi vântură spusa cu pălăria de pe jar ș'aduse calul aici (I. Pop-Reteganul).

În : *Era o zi frumoasă în Dumineca aceea și plășii spuneau că n'au mai apucat așa primăvară de vreme de când is ei* (Creangă) timpul prezent al lui *is* este luat din vorbirea directă (= « de când *suntem* »).

noi »), deși persoana acesteia s'a schimbat în persoana a treia. Forma corectă ar fi « *de când erau ei* ».

Dacă transformăm vorbirea directă în indirectă, subiectele și pronumele posesive de persoana I și II le punem în persoana III, imperativul îl înlocuim cu conjunctivul, indicativul uneori cu condiționalul, exclamațiile (interjecțiile, vocativele, etc.) le omitem ori le înlocuim cu nominative, dative și acuzative, iar intonația, după caz, o schimbăm în cea a propozițiunii complete, subiective ori atributive. Dacă o transformăm în vorbire semidirectă (indirectă liberă), se schimbă numai persoanele I și II în III și timpul, vocativele în nominative, dative ori acuzative, încolo aproape nu se fac schimbări.

Exemple : *Copila s'a pus pe un plâns cu amar zicând : « nimeni, vai, nu se mai gândește la mine ; mor părăsită de toți ! »* [vorbire directă] = *copila s'a pus pe un plâns cu amar, zicând că nimeni nu se mai gândește la ea și că moare părăsită de toți*, sau : *că nimeni nu s'ar mai fi gândind la ea*, sau chiar : *că nimeni nu se mai gândia la ea* [vorbire indirectă] = *Copila s'a pus pe un plâns cu amar : nimeni, vai, nu se mai gândia la ea ; muria părăsită de toți !!* » [vorbire semidirectă sau indirectă liberă].

El [Petru Rareș] au zis : « să fie carele cu pește, cu boii cu tot, a voastre ; și veniți după mine să vă fac cărți de scuteală, să nu dați nimic în zilele mele » (I. Neculce) [vorbire directă] = *El a zis că să fie carele cu pește, cu boii cu tot, ale lor ; și să vie după el, să le facă cărți de scuteală, să nu dea nimic în zilele lui* [vorbire indirectă] = *El a zis : să fie carele cu pește, cu boii cu tot, ale lor ; și să vie după el să le facă cărți de scuteală, să nu dea nimic în zilele lui* [vorbire semidirectă sau indirectă liberă].

Atunci calul îi zise : « ține-te, stăpâne, gata, că iată se apropie Gheonoaea » (Ispirescu) [vorbire directă] = *Atunci calul îi zise că să se țină stăpânul gata, că se apropie Gheonoaea* [vorbire indirectă] = *Atunci calul îi zise : ție-se stăpânul gata, că iată vine Gheonoaea* [vorbire semidirectă].

« Ia poftim de încalecă pe Bălan, jupâneasă », zise părintele de tot posomorît, « să facem pocinog sfântului Nicolai cel din cuiu » (Creangă) [vorbire directă] = *Părintele zise de tot posomorît, că să poștească să încalece jupâneasa pe Bălan, să facă pocinog sfântului Nicolai cel din cuiu* [vorbire indirectă] = *Ia poștească să încalece jupâneasa pe Bălan, zise părintele de tot posomorît, să facă pocinog sfântului Nicolai cel din cuiu* [vorbire semidirectă sau indirectă liberă].

Și întrebările se deosebesc în directe, indirecte și semidirecte (indirecte libere).

a) **D i r e c t e** sunt întrebările în formă de propozițiune principală. Ele se pot deosebi în două grupe. Unele sunt adresate direct persoanei

sau persoanelor întrebate : *Cine-i ucis* (Alecsandri). *De unde vii străine?* (Alecsandri). *Dar ce rang ai, voinice?* (Alecsandri). *Ce vre să faci aici, măi omule?* (Creangă). *De vânzare ți-e găinușa ceea măi băiete?* (Creangă). *Nici noaptea să nu mă pot odihni de incotele voastre?* (Creangă). *Adeveritu-s'au vorbele mele?* (Creangă). Altele sunt reproduse sau citate în formă de propozițiune principală care alcătuește complementul altei propozițiuni principale al cărei predicat înseamnă *a întreba* sau ceva asemănător (*a întreba, a știrici, a descoase, a căuta, a spune*, etc.). Ca și la vorbirea directă propozițiunea principală de care atârnă întrebarea reprodusă sau citată, și prin urmare, în cazul că scriem corect, pusă între ghilemele (ghilemete), poate să preceadă, să urmeze întrebării ori să fie inserată în aceasta. *Dar ia spuneți-mi, rușinea unde o puneți?* (Creangă) = scris corect : *Dar ia spuneți-mi : « rușinea unde o puneți? »*. *Acu să-mi spui tu cine ești, de unde vii și încotro te duci?* (Creangă). *Dar vorba ceea : Poți opri vântul, apa și gurile oamenilor?* (Creangă). — *Măi tartore, nu mânca haram și spune drept, tu ești Gerilă?* (Creangă). *Ei, vornice Moțoare... , spune, n'am făcut bine că m'am mântuit de răii aceștia și am scăpat țara de o așa râie* (C. Negruzzi). — *Și ce vrei?*, *întrebă Lăpușneanul zâmbind* (C. Negruzzi). — *Ei pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic...* (C. Negruzzi).

b) *I n d i r e c t e* sunt întrebările în formă de propozițiune secundară dependentă de o propozițiune principală al cărei predicat înseamnă *a întreba* sau ceva asemănător (*a întreba, a știrici, a descoase, a căuta, a spune*, etc.). Ca și la vorbirea indirectă, și aici propozițiunea principală poate să preceadă, să urmeze întrebării ori să fie inserată în ea. Întrebarea indirectă poate fi legată de propozițiunea sa principală printr'o conjuncțiune, ori nu, după nevoie.

Nu este legată prin conjuncțiune : *Soacră-sa cum îl vedea, De Vidra îl întreba, Unde au lăsat pe Vidra* (Alecsandri).

Este legată prin conjuncțiunea : *Ș'apoi când este la adicătelea, te-aș întreba că ce fel de zăticneală ai putea să întâmpini din pricina asta?* (Creangă). *Ei întrebă dacă n'a fost Sămădăul pe-acolo* (Slavici). *El le-o povestit toată pătărania ș'o zis că nu s'ar putea răpezi careva la curtea zmeului să-i spuie împărătesei să vie până la dânsul?* (A. Vasiliu). *Te întreb că ce-ai zis? Mama m'a descusut că de ce au plâns?*

Este greu de tras însă un hotar între ceea ce numim vorbire indirectă și întrebare indirectă, care se pare că nu există, cum ne arată exemple ca : *Acum ori c'a fi trăit calul, ori că n'a fi trăit, aceasta mă privește pe mine, numai vreau să știu, dacă mi-l dai ori ba* (Creangă). *Ia să fie un antal cu vin, ori cu rachiu, și să vezi atunci ar ședea carul stricat atâta timp în mijlocul drumului?* (Creangă). *Spune-mi cu cine te 'nsoțești și-ți voi spune cine ești* (Prov. pop.). Și 'ntr'un caz, și într'altul, avem a face cu propozițiuni secundare complete. Atât

numai că în cazul întrebării, verbul de care atârnă secundara înseamnă *a întreba*, iar altădată nu.

De aceea după propozițiunile interogative indirecte de obicei nu se pune semnul întrebării.

c) Semidirecte (indirecte libere) sunt întrebările în formă de propozițiune principală, dar care ne sunt spuse de scriitor, nu de vorbitor : *Ea își înălța capul, cutezătoare și disprețuitoare* [zicându-și, sau gândind în sine] : *Nu, nu se va târî după el, cerșindu-i iertare o viață întreagă! De ce n'a venit, de doi ani, o singură dată acasă, de ce nu i-a scris? Este ea așa de vinovată cum o credea bătrâna!* (Agârbiceanu). *Andrei își duse mâna la frunte, și-și plimbă de câteva ori palma apăsas de-a-lungul ei* [zicându-și] : *Nu cumva era un vis tot războiul ăsta, un vis din care el nu se putea deștepta?* (Agârbiceanu). *În urma urmelor ajung la chilia de cătră miazăzi. Aici stau locului și se întreabă : Să intre? Să nu intre? Ar intra, se tem că cine știe ce o fi acolo?... N'ar intra, dar nu-și pot stăpâni dorul de a ști, că oare ce e acolo. De ce să nu intre* (I. Pop-Reteganul).

În privința intonației nu este nicio deosebire între cele trei feluri de întrebări.

TABLA DE MATERII

	Pag.
Cuvânt înainte.	5
Prescurtări	7
Propozițiunea	9
Mijloacele cu care exprimăm înțelesul în propozițiune	12
1. Intonația: 12. Accentul: 16. 3. Pauza: 17. 4. Tempo: 18. 5. Așezarea una lângă alta a propozițiilor și a părților lor (parataxa): 18. 6. Ordinea în care se urmează cuvintele ca părți ale unei propozițiuni și propozițiunile ca părți ale unei fraze: 19. 7. Particulele de legătură sau cuvintele accesorii (prepoziții, conjuncții, verbe auxiliare, articol): 20. 8. Flexionarea cuvintelor: 22.	
Vorbire neregulată (anormală)	23
Belșug și scurtime în vorbire	26
Felurile propozițiilor după înțeles	29
Propozițiunea monomembră	36
Propozițiunea bimembră	40
1. Subiectul: 40. 2. Predicatul: 42.	
Acordul predicatului cu subiectul său	49
Atributul	54
A. Atributul substantival: 54. 1. Aposición: 54. 2. Atributul substantival în genitiv (genitival): 59. 3. Atributul substantival în genitiv cu formă de complement în dativ (dativ adnominal): 65. B. Atributul adjectival: 66. C. Atributul verbal: 69. D. Atributul adverbial: 72.	
Articolul	74
Articolul substantival postpozitiv (enclitic)	76
Complementul	81
A. Complementul verbului: 83. 1. Complementul în nominativ (nominativ) sau predicativul: 83. 2. Complementul partitiv și respectiv: 84. 3. Complementul în acuzativ (acuzativ): 85. 4. Complementul directiv (indirect): 87. 5. Complementul prepozițional: 89. 6. Complementul adverbial: 91.	
Prepoziția	89
Conjuncția	95
Interjecția	98
Vorbire directă, indirectă și semidirectă (indirectă liberă)	100

**MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIMERIILE STATULUI**

**IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI, 1945**

BULLETIN LINGUISTIQUE, publié par A. ROSETTI, Tome I. 1933. In 8°, 124 pages 20 fr.	
Ome II. 1934. In 8°, 250 pages	épuisé
Tome III. 1935. In 8°, 196 pages	40 fr.
Tome IV. 1936. In 8°, 208 pages	40 fr.
Tome V. 1937. In 8°, 270 pages	60 fr.

SOMMAIRE: A. GRAUR, Sur le genre neutre en roumain. A. ROSETTI, A propos de l'interprétation des graphies doubles dans les textes écrits. J. BYCK, L'emploi affectif du pronom personnel en roumain. A. ROSETTI, Sur quelques particularités du traitement de l'e latin en roumain. A. ROSETTI, Sur l'origine de l'-d au participe roumain. J. BYCK, „Désagréable" comme moyen de renforcement. A. GRAUR, Notes d'étymologie roumaine. A. GRAUR, Corrections roumaines au REW. Enquêtes linguistiques du Laboratoire de phonétique expérimentale de la Faculté des Lettres de Bucarest. V. VALLEE DE L'ALMAJ, par D. SANDRU. MÉLANGES: LEO SPITZER, L'expression *a făgădui marea cu sare*. JERZY KURYLOWICZ, A propos des temps composés en roman. A. ROSETTI, Classification des voyelles roumaines. GR. NANDRIS, Sur la postposition du pronom personnel en roumain. DISCUSSIONS: A. GRAUR, Autour de l'article postposé. A. GRAUR et A. ROSETTI, A propos du traitement des groupes lat. *ct* et *sc* en roumain. A. ROSETTI, Sur dr. *juftn*. A. GRAUR, Notes sur quelques mots d'argot. COMPTES RENDUS: GUNNAR GUNNARSSON, Das slavische Wort für Kirche. A. ROSETTI, INDEX DES TOMES I-V, par C. RACOVITA.

Tome V. 1938. In 8°, 273 pages	60 fr.
SOMMAIRE: A. GRAUR et A. ROSETTI, Esquisse d'une phonologie du roumain. IORGU IORDAN, Notes de toponymie roumaine. A. GRAUR, Les verbes «tré-féchis» en roumain. C. RACOVITA, L'article en russe. A. GRAUR, Notes d'étymologie roumaine. Enquêtes linguistiques du Laboratoire de phonétique expérimentale de la Faculté des Lettres de Bucarest. VI. District de NASSAUD, par D. SANDRU. MÉLANGES: LEO SPITZER, La famille de mots <i>matus</i> en roman. — Quelques parallèles turcs pour des phénomènes syntaxiques roumaines. C. RACOVITA, Notes sur le bilinguisme. A. ROSETTI, Sur le problème de la syllabe. — A propos de l'origine de l'-d au participe roumain. A. GRAUR, Sur le thrace <i>-ichos</i> . DISCUSSIONS: LEO SPITZER, <i>Vine el tata</i> . — Remarques sur Bulletin Linguistique. V. A. ROSETTI, Sur le traitement de lat. <i>c</i> devant voyelle antérieure en roumain. A. GRAUR, Encore sur le neutre roumain. NÉCROLOGIE: OVIDE DENSUSIANU, N. TRUBETZKOY (A. R.). LJUBOMIR MILETIĆ (C. R.). MATHIEU NICOLAU (A. G.). COMPTES RENDUS: M. KREPINSKY, Influence slave sur le verbe roumain (A. GRAUR). D. CARACOSTEA, O problema de versificatie românească (A. ROSETTI).	

Tome VII. 1939. In 8°, 196 pages	60 fr.
SOMMAIRE: ALF LOMBARD, Le futur roumain du type <i>a să chit</i> . IORGU IORDAN, L'emploi du datif en roumain actuel. EUGEN SEIDEL, Zu den Funktionen der Vergangenheitstempora im Rumänischen. HARRY A. ROSITZKE, Remarques sur la durée des voyelles accentuées du roumain. C. RACOVITA, «Travail» et «souffrance». A. ROSETTI, Sur la définition du phonème. A. GRAUR, Contributions à l'étude des noms de personne en roumain: 1. Les noms en <i>-oiu</i> ; 2. Les noms en <i>-u</i> ; 3. Les noms en <i>-ulescu</i> . A. ROSETTI, Sur les causes de la diphtongaison spontanée. A. ROSETTI, Slavo-romances: 1. La diphtongaison de l'e initial en roumain; 2. Le traitement des diphtongues à liquides du slave méridional en roumain. A. GRAUR, Notes d'étymologie roumaine. J. BYCK, Études de syntaxe et de stylistique roumaines: 1. L'accord du verbe avec l'objet; 2. <i>Ca acela</i> en fonction de qualificatif; 3. Le datif en fonction de locatif; 4. <i>Cu tot</i> „avec". MÉLANGES: LEO SPITZER, Addition à <i>vine el tata</i> (BL, VI, 239 s.). A. GRAUR, Alternance vocale et désinence. — Alternance vocalique provoquée par la dérivation. — Roumain <i>ia</i> et <i>ea</i> — phonologiquement identiques? — Réflexions étymologiques dues à l'évolution sémantique. — <i>tre-n</i> en fonction négative. — Le pronom personnel en fonction verbale. — Calque et étymologie populaire. — Notes sur le bilinguisme. DISCUSSIONS: A. GRAUR, Sur le rhotacisme. — Sur quelques formes de pluriel. — <i>A menea la pine</i> . A. ROSETTI, Sur le traitement des groupes lat. <i>ct</i> et <i>sc</i> en roumain. NÉCROLOGIE: NICOLAS DRĂGANU (A. R.). COMPTES RENDUS: L. GĂLDI, Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes (A. GRAUR). DIMITRIE MACREA, Palatalizarea labialelor în limba română (A. ROSETTI).	

Tome VIII. 1940. In 8°, 183 pages	8 Cour. dan.
SOMMAIRE: EUGEN SEIDEL, Zu den Funktionen des Artikels (vorzugsweise an rumänischem, französischen, englischen und deutschen Material). Mit einem Exkurs über das Cechische. IORGU IORDAN, Les dénominations du «crâne» d'après l'Atlas linguistique roumain (I, carte 7). INGEBORG SEIDEL-SLOTTY, «Hyper-trophie» der Pronomina im Rumänischen. C. RACOVITA, Sur le genre personnel en roumain. A. ROSETTI, Slavo-romances. III, Sur dr., mr. <i>sud</i> «cent». IV, Dr. <i>cumătră</i> <i>cumătră</i> «cousin, commère». V, Sur le traitement de <i>v. sl.</i> <i>-n</i> en roumain. C. RACOVITA, Notes d'étymologie slavo-roumaine. DISCUSSIONS: A. ROSETTI, Sur la valeur impressive et expressive de l'-j dans la poésie roumaine. EUGEN SEIDEL, Über die «Gelenkspartikel» im Rumänischen. COMPTES RENDUS: JYŮ WICHMANN, Wörterbuch der ungarischen Moldauer Nordcsángó und des Hétfaluer Csángódialektes nebst Grammatikalischen Aufzeichnungen und Texten aus dem Nordcsángódialekt (SEVER POP). HEINZ WISSEMAN, Die Syntax der nominalen Determination im Grossrussischen (C. RACOVITA). DIMITRIE GUSTI, Problema sociologiei; sistem și metodă (A. ROSETTI).	

EINAR MUNKSGAARD, 6, NÖRREGADE, COPENHAGUE

- Tome IX, 1941. In 8°, 121 pages 8 Cour. dan.
SOMMAIRE: EUGEN SEIDEL, Aufgaben und Methoden der etymologischen Forschung.
 GEORGES STRAKA, Voyelle et consonne. INGEBOURG SEIDEL-SLOTTY, Etymologische Formeln und Figuren im Rumänischen. IORGU IORDAN, Notes de lexicologie roumaine. A. ROSETTI, Sur quelques termes du daco-roumain relative à la propriété terrienne. B. CAZACU, Les dénominations roumaines du foie et des poumons d'après l'ALR. A. ROSETTI, Slavo-romanica. VI, Sur le daco-slave. V. SCURTU, Le rhotacisme dans la région d'Ugocea (départ. Satu-Mare). MÉLANGES: B.-O. UNBEGAUN, Notes d'argot roumain. EUGEN SEIDEL, Romanisches „Volkertum“ sprachwissenschaftlich gesehen. A. ROSETTI, Classification des voyelles roumaines. EUGEN SEIDEL, Der gegenwärtige Stand der rumänischen und allgemeinen Artikelp Probleme.
- Tome X, 1942. In 8°, 215 pages 8 Cour. dan.
SOMMAIRE: Notes sur la vocalisation de l'I. IORGU IORDAN, Etymologies populaires. INGEBOURG SEIDEL-SLOTTY, Über die Sprache der Höflichkeit. Eine vergleichende Studie. I. ŞIADBEI, Sur la syncope de la voyelle pénultième atone latine dans les langues romanes. A. ROSETTI, Albano-romanica: I. De l'influence du grec et du slave méridional sur l'albanais et le roumain. II. Alb. *edna, zana*, dr. *afnd* „fée“. III. Alb. *fishat*, dr. *sat* „village“. EUGEN SEIDEL, Linguistische Beobachtungen in der Ukraine. Nachschrift. A. ROSETTI, Slavo-romanica. VII. Sur la palatalisation des occlusives dentales dans les parlers roumains de Transylvanie. NÉCROLOGIE: N. VAN WIJK (A. R.), KR. SANDFELD (A. R.), VIGGO BRÖNDAL (A. R.). COMPTES RENDUS: D. CARACOSTEA, Expresivitatea limbii române (Eugen Seidel). INDEX DES TOMES VI-X, par I. COTEAU et D. BODNARIU: Auteurs, Matières, Mots.
- Tome XI, 1943. In 8°, 130 pages 8 Cour. dan.
SOMMAIRE: T. VIANU, Structure du temps et flexion verbale. HENRI JACQUIER, Chiasme morphologique. INGEBOURG SEIDEL-SLOTTY, Syntax et Sémantik. IORGU IORDAN, Vlăduţ mamei. I. ŞIADBEI, Sur l'histoire de l'imparfait de l'indicatif en roumain. A. ROSETTI, Slavo-romanica. VIII. Roum. *Grăţiu* „Noël“. IX. De l'influence du slave méridional sur le neo-grec et le roumain. EUGEN SEIDEL, Linguistische Beobachtungen in der Ukraine. Skizze der moldovanischen Sprache in Donezbecken. MÉLANGES: M. LASCARIS, *Tetrizoulis*, un nom roumain? DISCUSSIONS: EUGEN SEIDEL, E. BUYSENS, A. ROSETTI, Sur le traitement des groupes lat et es en roumain. COMPTES RENDUS: W. v. WARTBURG, Einführung in Problematik und Methodik der Sprachwissenschaft. Halle, 1943 (INGEBOURG SEIDEL-SLOTTY).

INSTITUTUL DE LINGUISTICĂ ROMÂNĂ 7, STR. EDGAR QUINET - BUCUREŞTI I. SOCIETATEA ROMÂNĂ DE LINGUISTICĂ

- Seria I. Memorii, 1.
 IORGU IORDAN, Nicolae Drăganu (1884—1939), Bucureşti, 1942. Lei 50.
- Memorii, 2.
 EUGEN SEIDEL, Fonologia şi problemele ei actuale, Bucureşti, 1942.
 Lei 100.
- Memorii, 2 A.
 EUGEN SEIDEL, Das Wesen der Phonologie, Kopenhagen-Bucureşti, 1943.
 4 dän. Kr.
- Mémoires, 3.
 A. ROSETTI, Le mot. Esquisse d'une théorie générale, Copenhague.
 Bucureşti, 1943. 4 Cour. dan.
- Seria II. Studii, 1.
 I. COTEAU, Prima listă a numelor româneşti de plante, Bucureşti, 1942.
 Lei 80.
- Studii, 2.
 OVIDE DENSUSIANU, Histoire de la langue roumaine, Tome second.
 Index, par I. COTEAU, Copenhague-Bucureşti, 1943. 4 Cour. dan.
- Studii, 3.
 NICOLAE DRĂGANU, Morfelele româneşti ale complementului în acuzativ
 şi vechimea lor. Un capitol de sintaxă românească, Bucureşti, 1943.
 Lei 200.
- Studii, 4.
 IORGU IORDAN, Stilistica limbii române, Bucureşti, 1944. Lei 1.000.